

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Hana Lazar

**ODNOS STANOVALCEV DOMA UPOKOJENCEV NOVA GORICA DO
SMRTI IN SAMOMORILNOSTI**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2024

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Hana Lazar

**ODNOS STANOVALCEV DOMA UPOKOJENCEV NOVA GORICA DO
SMRTI IN SAMOMORILNOSTI**

Magistrsko delo

Študijski program: Socialno delo

Mentorica:izr. prof. dr. Jana Mali

Ljubljana, 2024

ZAHVALA

Iskrena zahvala mentorici, izr. prof. dr. Jani Mali za vso pomoč, nasvete in usmeritve. Hvala Vam za prijaznost in podporo.

Hvala socialni delavki iz Doma upokojencev Nova Gorica, ki mi je bila na voljo med izvedbo raziskave in hvala vsem stanovalcem doma, ki so bili pripravljeni z menoj sodelovati in mi zaupati težke življenjske zgodbe.

Zahvala gre moji družini, ki me je ves čas podpirala in verjela vame.

Iskrena hvala vsem. Brez vas mi ne bi uspelo.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Hana Lazar

Naslov dela: Odnos stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica do smrti in samomorilnosti

Kraj: Ljubljana

Leto: 2024

Mentorica: Izr. prof. dr. Jana Mali

Ključne besede: smrt, umiranje, žalovanje, samomor, socialno delo

Povzetek:

Smrt je neizogiben del našega življenja in kljub svoji vse pristranskosti, ostaja v družbi tabu tema. Navadno smrt nastopi po obdobju umiranja in ko človek umre, se za sorodnike začne obdobje žalovanja. Socialno delo je eden izmed poklicev, ki se pogosteje srečuje z umiranjem in žalovanjem, zato je pomembno, da smo kot socialni delavci opremljeni z ustreznim znanjem in izkušnjami, kako pristopiti k umirajočemu človeku in njegovim žalujočim sorodnikom. Predvsem so teme smrti in umiranja aktualne v domovih za stare ljudi, saj ljudje v njih preživijo zadnje obdobje svojega življenja. Poleg tega v omenjenih institucijah prihaja tudi do samomorov ter samomorilnih vedenj, zato je posebej pomembno, da takšne teme ustrezno nagovorimo. V magistrskem delu sem raziskovala, kakšen odnos imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica do smrti, umiranja in samomorilnosti. V raziskavo sem vključila deset stanovalcev in z njimi izvedla intervjuje, jih analizirala in prišla do odgovorov na zastavljena raziskovalna vprašanja. Ugotovila sem, da stanovalci smrt in umiranje sprejemajo kot del življenja, kljub temu ob takšnih temah doživljajo predvsem negativna čustva in strahove. Smrt je po njihovem mnenju dandanes še vedno tabu tema in pogovorom na temo smrti se raje izogibajo. Intervjuvanci so se na smrt bližnjega različno odzvali. Nekateri so bili zelo pretreseni, drugi so smrt sprejeli in lažje žalovali. Stanovalci samomor razumejo kot odločitev za zaključek življenja in zdi se jim nekaj strašnega. Ob takšnih temah občutijo grozo in stisko. O samomoru se nikoli ne pogovarjajo, saj jim takšni pogovori vzbujajo veliko žalost. Sami nimajo veliko izkušenj s samomorilnostjo bližnjih, so pa nekateri izpostavili, da so se srečali z lastnimi samomorilnimi mislimi. Z izvedbo raziskave, sem prišla do predlogov, da bi bilo v domovih za stare dobro nagovarjati teme smrti, umiranja in samomorilnosti, saj se stanovalci zavedajo, da jim je smrt blizu. Poleg tega se je potrebno zavzemati za detabuizacijo smrti in samomorilnosti, saj so to občutljive teme, ki se jim ljudje izogibajo in jih odrivajo na stran. Tako se težje prepozna človeka, ki potrebuje pomoč. Menim, da bi bilo pomembno vzpostaviti skupino za samopomoč v domu za stare, kjer bi si stanovalci lahko izmenjali izkušnje in strahove v zvezi s smrtjo in samomorilnostjo ter si medsebojno pomagali.

Title: Attitudes of the residents of the Home for older people Nova Gorica towards death and suicidal behaviour

Key words: death, dying, grief, suicide, social work

Abstract:

Death is an inevitable part of our lives, and despite its universal nature, it remains a taboo subject in contemporary society. Typically, death follows a period of dying, and when a person dies, their relatives begin a period of mourning. Social work is one of the professions that frequently encounters dying and mourning, making it crucial for social workers to be equipped with appropriate knowledge and experience on how to approach a dying person and their grieving relatives. Topics of death and dying are especially relevant in homes for older people, as people often spend the final period of their lives there. Additionally, these institutions also face instances of suicide and suicidal behavior, making it particularly important to address such topics appropriately. In my master's thesis, I explored the attitudes of the residents of the Home for older people Nova Gorica towards death, dying, and suicidality. I involved ten residents in the study, conducted interviews with them, analysed the interviews and found answers to the research questions posed. I found that residents accept death and dying as part of life, yet they predominantly experience negative emotions and fears regarding these topics. In their opinion, death remains a taboo subject today, and they prefer to avoid conversations about it. Interviewees responded differently to the death of a close person; some were deeply shaken, while others accepted death and coped with mourning more easily. Residents understand suicide as a decision to end life and view it as something terrifying. They feel horror and distress when discussing such topics. They never talk about suicide because such conversations evoke great sadness. They do not have much experience with the suicidality of their loved ones, though some mentioned having encountered suicidal thoughts themselves. Through the research, I arrived at the suggestion that it would be beneficial to address the topics of death, dying, and suicidality in homes for older people, as residents are aware that death is near. Furthermore, there is a need to work towards detabooing death and suicidality, as these are sensitive topics that people avoid and push aside. This makes it harder to recognize someone who needs help. I believe it would be wise to establish a self-help group in the home for older people where residents could share their experiences and fears related to death and suicidality, and support each other with mutual support.

PREDGOVOR

Smrt je del življenja, ki se mu ne moremo izogniti in prej ali slej se vsakdo sreča s smrtjo bližnjega. Kljub temu, da je smrt del našega življenja, ostaja tabu tema, ki se jo ljudje radi izogibajo in potiskajo na stran.

Teme smrti in umiranja sem se dotaknila že v svojem diplomskem delu, saj sem v sklopu študija obiskovala predmet Pomoč umirajočim in njihovim sorodnikom, s pomočjo katerega sem poglobila znanje o temah smrti, umiranja in žalovanja in prav omenjene teme so v meni vzbudile zanimanje, kakšen odnos imamo ljudje do minljivosti. V diplomskem delu sem raziskovala odnos študentk socialnega dela do smrti in seznanjenost s procesi žalovanja, za namene magistrskega dela pa sem se odločila, da raziščem, kakšen je odnos stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica do smrti in samomorilnosti.

V tretjem letniku dodiplomskega študija ter v prvem letniku magistrskega študija sem obvezno študijsko prakso opravljala v Domu upokojencev Nova Gorica, kjer sem imela priložnost spoznati stanovalce ter njihov način življenja. Veliko časa sem preživela v njihovih sobah in se z njimi pogovarjala o različnih temah. V času prakse je v domu umrlo tudi nekaj stanovalcev in takrat se je v meni pojavilo vprašanje, kakšen odnos imajo stanovalci omenjenega doma do smrti, ki v domovih za stare ni redek pojav. Poleg tega sem od njih želela izvedeti, kakšne so njihove izkušnje srečanja z umirajočim človekom. Glede na to, da je smrt v današnji družbi še vedno nezaželen tema pogovorov, me je zanimalo, ob kakšnih situacijah pogovor pri stanovalcih nanese na temo minljivosti in kako se v takšnih pogovorih počutijo. Od socialne delavke iz doma sem izvedela, da je prišlo v preteklosti v domu tudi do izvedbe dveh samomorov. Tudi ta tematika mi je postala zanimiva in odločila sem se raziskati, kakšen je odnos stanovalcev do samomora in kakšne so njihove izkušnje s samomorilnostjo bližnjih.

Sama v življenju nimam sorodnika, ki bi umrl zaradi izvedbe samomora, sem pa bila v zadnjih letih seznanjena s kar nekaj primeri samomorov ljudi, ki sem jih poznala. Spoznala sem, da samomor vsekakor ni redek pojav, je pa to tema, ki se ji današnja družba rada izogiba, saj vzbuja precej negativnih čustev. Med prebiranjem literature sem prišla do ugotovitve, da na temo samomorilnosti starih ljudi ni veliko raziskav, zato menim, da je koristno raziskati tudi

takšna področja in se zavzeti za pomoč ljudem v stiski ter tako preprečiti tragičen zaključek življenja.

Z izvedbo raziskave in intervjuvanjem stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica sem prišla do ugotovitev, da intervjuvanci smrt in umiranje sprejemajo kot del življenja, kljub temu, pa se jim to zdita težki in grozni stvari. V povezavi s smrtjo in umiranjem doživljajo negativna čustva ter različne strahove. Najbolj jih je strah trpljenja in bolečine pred smrtjo. Stanovalci menijo, da je tema smrti v današnji družbi še vedno tabu tema, ki se ji ljudje radi izogibajo. Tudi sami redko spregovorijo o smrti in se takšnim pogovorom raje izognejo, ker v njih doživljajo negativne občutke. Intervjuvanci samomor razumejo kot odločitev za zaključek življenja in se jim zdi nekaj groznega ter strašnega. V pogovorih se temam o samomorilnosti raje izognejo, saj v njih občutijo žalost in ganjenost. Stanovalci nimajo veliko izkušenj s samomorilnostjo bližnjih, presenetilo pa me je, da so kar štirje intervjuvanci razmišljali o izvedbi lastnega samomora, eden od njih pa ga je tudi poskušal izvesti.

Z intervjuvanjem stanovalcev ter izvedbo kvalitativne analize sem si lahko odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja, kljub temu, bi lahko z intervjuvanjem večjega števila stanovalcev dobila natančnejše podatke. Z izvedbo raziskave sem zadovoljna, saj so me prav pogovori o teh občutljivih temah zblížali s stanovalci doma in poglobili naše odnose. Poleg tega sem prejela dobre izkušnje sodelovanja z žalujočimi ljudmi.

VSEBINA

1.	TEORETSKI UVOD.....	2
1.1.	RAZUMEVANJE SMRTI V SODOBNI DRUŽBI	2
1.2.	TABUIZACIJA SMRTI V SODOBNI DRUŽBI.....	4
1.3.	UMIRANJE KOT PROCES.....	7
1.4.	ŽALOVANJE KOT PROCES	9
1.5.	VLOGA SOCIALNEGA DELA PRI SPREMLJANJU UMIRAJOČIH IN ŽALUJOČIH.....	12
1.6.	DEFINIRANJE SAMOMORA IN SAMOMORILNOSTI	16
1.7.	SAMOMORILNOST MED STARIMI LJUDMI.....	18
1.8.	VLOGA SOCIALNEGA DELA NA PODROČJU SAMOMORILNOSTI	21
2.	PROBLEM	25
3.	METODOLOGIJA.....	26
3.1.	Vrsta raziskave in tema raziskovanja	26
3.2.	Merski instrument in viri podatkov.....	26
3.3.	Populacija in vzorčenje.....	27
3.4.	Zbiranje podatkov	28
3.5.	Obdelava in analiza podatkov	29
4.	REZULTATI.....	34
4.1.	DOŽIVLJANJE UMIRANJA IN SMRTI STANOVALCEV	34
4.2.	ODZIVANJE STANOVALCEV NA SMRT IN UMIRANJE.....	35
4.3.	ODNOS DO SMRTI MED SOSTANOVALCI TER V DRUŽBI PO MNENJU STANOVALCEV	35
4.4.	IZKUŠNJE STANOVALCEV SREČANJA Z UMIRAJOČIM OZIROMA SMRTJO BLIŽNJEGA	36
4.5.	ZAZNAVANJE BOLEČINE IN SOOČANJE Z ŽALOVANJEM STANOVALCEV.....	37
4.6.	POGOVOR STANOVALCEV O SMRTI.....	38
4.7.	RAZUMEVANJE STANOVALCEV SAMOMORA IN ODZIVANJE NANJ	39
4.8.	POGOVOR STANOVALCEV O SAMOMORU	39
4.9.	IZKUŠNJE STANOVALCEV SREČANJA S SAMOMOROM	40
5.	RAZPRAVA.....	41
6.	SKELPI	47
7.	PREDLOGI.....	49
8.	LITERATURA IN VIRI	51
9.	PRILOGE	55
9.1.	Priloga 1: Raziskovalna vprašanja in smernice za intervju.....	55
9.2.	Priloga 2: Intervjuji	56
9.3.	Priloga 3: Odprto kodiranje	71
9.4.	Priloga 4: Osno kodiranje	119

1. TEORETSKI UVOD

1.1. RAZUMEVANJE SMRTI V SODOBNI DRUŽBI

Erić (2009, str. 11) poudarja, da je razumevanje smrti temeljno za poglobljeno raziskovanje tega skrivnostnega pojava. Vendar pa to predstavlja velik izziv, saj nihče od živih bitij ni izkusil lastne smrti, kar pomeni, da ni posameznika, ki bi lahko z gotovostjo opisal to izkušnjo, ki ljudi pogosto navdaja z mnogimi vprašanji in strahovi.

Košak (2000, str. 347) pravi, da se ljudem v povezavi s smrtjo postavlja mnogo vprašanj, na katera poskušajo odgovoriti različni znanstveniki in znanstvene discipline, vsak s svojo filozofijo, vendar ta vprašanja še vedno ostajajo skrivnost. Smrt in umiranje ostajata zasebni zadevi. Ljudje se smrti zavedajo, vendar pa se je tudi bojijo, saj imajo občutek, da niso živeli tako, kot so pričakovali. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, b.d.) je smrt opredeljena kot »prenehanje življenja, življenjskih procesov«, oziroma kot »stanje, ko prenehajo življenjski procesi.«

Pečjak (2007, str. 230-231) opredeli biološko razumevanje smrti kot prenehanje delovanja življenjskih funkcij celotnega organizma. Izpostavi tudi sociološki vidik smrti, ki pa je odvisen od kulture, v kateri posameznik živi. Štambuk (2018, str. 16-17) navaja, da to kar vemo o smrti in umiranju, v veliki meri izhaja iz našega verskega ozadja. Naš pogled na smrt je v veliki meri povezan z našo vero, saj je glavna tema religij osmišljanje življenja in smrti. Pri nas v Sloveniji je najbolj razširjena krščanska vera, ki uči, da bo posameznik po smrti odšel v nebesa ali pa bo preklet v peklu. Tudi Baldwin in Woodhouse (2011, str. 41) poudarjata prepletenost religije in duhovnosti s smrtjo, saj verstva ponujajo pomoč in upanje ljudem, ki umirajo ter njihovim žalujočim svojcem.

Dodič (2016, str. 5) pravi, da je smrt del življenja, ki se ga ne da napovedati in mu ne moremo ubežati. Vsakdo prej ali slej doživi izgubo bližnjega, ki ja lahko nenadna ali predvidljiva, a ne moremo je preprečiti. Erić (2009, str. 13-14) opredeli smrt kot zaključek življenja, ki se mu nihče ne more izogniti. Kljub temu, da je smrt prisotna že od nekdaj, ostaja še vedno velika skrivnost. Posebej zato, ker v ljudeh vzbuja strah in je za vsakega posameznika to izrazito osebni pojav, saj se zavedanje o smrti razlikuje od človeka do človeka.

Smrt je pomemben dogodek za človeka, ki pa nanj lahko vpliva pozitivno ali negativno. Človek se lahko ob misli na smrt zaveda minljivosti življenja in tako bolje izkoristi čas, ali pa misel na smrt odriva iz življenja, saj ga le ta ustrahuje (Slokar in Brelih, 2010, str. 155). Russi Zagožen (2001, str. 25) poudari, da ima smrt pomemben vpliv na vsakega človeka. Opominja nas na to, da smo vsi minljivi in nas spodbuja, da v življenju kakovostno izkoristimo čas in si ves čas zastavljamo cilje. O tem razpravlja tudi Klevišar (2006, str. 94), ki poudarja, da kakovost našega življenja izhaja iz našega odnosa do smrti. Če želimo kakovostno živeti, moramo sprejeti dejstvo, da bomo nekoč umrli in pomembno je, kako se od pokojnika poslovimo ter kakšen je naš odnos do umirajočih. Če bomo smrt sprejeli kot del življenja, se bomo lažje srečali s človekom, ki umira in od katerega se lahko veliko naučimo glede komunikacije, strpnosti, odnosov.

Harvey (1998, str. 3–6) opredeljuje izgubo kot stanje, ko izgubimo nekoga ali nekaj, kar smo nekoč imeli. Smrt naj bi po njegovem mnenju predstavljala posebno in edinstveno obliko izgube, ki je ni mogoče nikakor povrniti, saj gre za trajno izgubo živega bitja.

Kübler-Ross (1975, str. 5-6) zapiše, da je smrt končna stopnja rasti. Vse, kar človek doseže v življenju, se s smrtjo zaključi. Sprijazniti se je potrebno s svojo končnostjo in smrt sprejeti kot prijaznega spremljevalca naše življenjske poti, ki nas opominja, da živimo polno življenje in ne čakamo na jutrišnji dan, ampak se posvetimo sedanjemu trenutku. Ni toliko pomembno ali umreš star ali mlad, pomembnejše je ali si živel polno življenje, ki ti je bilo dano.

Pojem smrti je statičen pojem, ki se nanaša na stanje dokončnega dejanja, ki se je že zgodilo. Pomeni konec dinamične realnosti oziroma življenja in za človeka ostaja velika skrivnost. Če želimo popolnoma razumeti pojem smrti, ga lahko obrazložimo s tremi komponentami: ireverzibilnost, nefunkcionalnost in univerzalnost. Ireverzibilnost pomeni, da ko živ organizem enkrat umre, se v fizični obliki ne more več vrniti v življenje. Nefunkcionalnost pomeni, da s smrtjo prenehajo vse življenjske funkcije in univerzalnost predpostavlja, da se smrt zgodi prav vsem živim bitjem (Štabuk, 2018, str. 16).

Smrt ima pomembno vlogo tudi pri preučevanju človekovega vedenja in delovanja. Willmott (Štabuk, 2018, str. 43-45) poudari materialni in metafizični pomen smrti, ki se nanašata na psihično bolečino, povezano z izkušnjo umiranja ali izgubo bližnjih. Poleg tega ima smrt tudi simbolični pomen, ki se navezuje na občutek smisla naših življenjskih odločitev ter je

povezana z občutkom izgube nadzora. Pogostoma ko se človek sooči z dejstvom da umira, začnejo stvari, ki so mu bile pomembne, izgubljati pomen.

Iz navedenih opredelitev smrti lahko razberemo, da obstaja veliko različnih razumevanj smrti, kar pomeni, da smrti ni enostavno definirati. Zavedati se moramo, da vsak posameznik smrt doživlja na drugačen način in vsak se nanjo drugače odzove. Pomembno je, da smrti ne odpravimo iz življenja, ampak se je zavedamo in tako izkoristimo nas čas ter poskrbimo za kakovost našega življenja, ki ni večno

Smrt ima pomembno vlogo tudi v socialnem delu, saj se socialne delavke pogostoma srečujejo z umirajočimi ljudmi ter njihovimi žalujočimi svojci. Štambuk (2018, str. 34) navaja podatek, da se kar 75% smrti zgodi pri posameznikih starejših od 65 let, kar pomeni, da je potrebno dodatno pozornost pri umiranju in smrti nameniti starim ljudem. Potrebno je razviti ustrezne storitve, ki zadovoljijo tako zdravstvene kot socialne potrebe omenjene populacije.

Poglavje zaključujem z mislijo Arthura Schopenhauerja, ki se glasi takole:

»Več bolečin povzroči misel na smrt kot smrt sama« (Velike misli o smrti, b.d.).

Smrt namreč v današnji družbi vzbuja veliko strahu in ljudje jo raje odpravimo iz življenja, kot pa da bi jo sprejeli. Sprejeti je potrebno dejstvo, da smo minljivi in pametno ravnati s časom, ki nam je na voljo ter se posvetiti stvarem, ki nas osrečujejo. Tako bomo tudi smrt lažje sprejeli, saj se bomo zavedali, da smo življenje dobro izkoristili.

1.2. TABUIZACIJA SMRTI V SODOBNI DRUŽBI

Smrt je neizogibna in dejstvo je, da bomo prav vsi enkrat umrli. Je del človeškega obstoja, rasti in razvoja. Je ena redkih stvari v življenju, za katero smo lahko prepričani, da se bo zgodila. Kljub temu se teme smrti današnja družba, usmerjena v napredek, izogiba, jo ignorira in zanika. Zavedati se je potrebno, da smrt ni naš sovražnik, ki ga moramo premagati, ampak je sestavni del življenja, ki osmišlja naš obstoj (Kübler-Ross, 1975, str. 5-6).

Kljub temu, da je smrt vse pristranska v naših življenjih in se vsak posameznik prej ali slej sreča z njo, ostaja še vedno tabu tema, ki jo odpravimo na stran. Etimologija besedi smrt pripisuje pozitiven pomen, saj naj bi prvotno pomenila »dobra, naravna, nenasilna smrt«,

vendar pa je dandanes predstavljena kot nekaj negativnega, kar vdira v naša življenja in nas ustrahuje (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 189). Pogosto se ljudje izogibamo uporabi besede smrt in jo nadomestimo z drugimi besedami. V življenju načrtujemo vse mogoče dogodke in stvari, na smrt, ki pa se nam bo zagotovo zgodila, ostajamo nepripravljeni (Ostaseski, 2004, str. 8).

V današnji družbi ljudje pogosto smrti ne pripisujemo pomena, dokler nam ne umre bližnji in na to nismo pripravljeni. Smrt dojemamo kot tujek, ki ga je potrebno izobčiti iz življenja, ko pa se nam približa, začutimo strah ter negotovost in obudijo se vsi nerazrešeni odnosi z bližnjimi. Smrt najbolj spravi v stisko tistega človeka, ki meni, da se z njo ni potrebno ukvarjati (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 197).

Zavedati se je potrebno, da je kvaliteta človekovega življenja odvisna od tega, kakšen odnos vzpostavimo do smrti, ki je edina stvar v življenju, katere ne moremo nadzirati. Dandanes je pogovor o smrti prepovedana tabu tema, saj živimo v svetu, ki je usmerjen v napredek, individualizem, tekmovanje in smrt nas pri tem ovira. Tudi umiranje je v današnjem času premaknjeno v institucije (bolnišnice, domove za stare), kar smrt današnji družbi še bolj oddalji in se je tako težje z njo soočiti. V preteklosti so ljudje umirali na domu, v krogu svoje družine. Tako so se ljudje s smrtjo srečevali že od otroštva in jo sprejeli kot del življenja (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 179-183). Gedrih (2007, str. 17) navja, da se je v današnjem času zelo zmanjšal neposreden stik s smrtjo, saj otroci niso deležni pogovorov o smrti in ne vidijo trupla umrlega, ampak jim je vse to prikrito. Navadno se otroci tudi ne udeležujejo pogrebov, kar jim smrt še bolj oddalji.

Tudi mediji prikazujejo svetu podobe idealnih starih ljudi, ki so živahni in mladostni. Izogibajo se prikazu starega človeka, ki je zguban, težko gibljiv in slaboten. Današnja družba izriva iz življenja starost in smrt ter staranje razume kot bolezen in smrt kot grožnjo, ki jo moramo preprečiti (Beznec, 2007, str. 7).

Smrt navadno v ljudeh prebuja čustva kot so strah, jeza, žalost, obup, nemoč in podobno. V ljudeh povzroča tudi tesnobo, kar pa je biološko normalno, saj bi v nasprotnem primeru ljudje nepotrebno tvegali in tako izzivali predhodno smrt. Strah pred smrtjo je tudi v neki meri varovalo za človekov obstoj (Hinton, 1967, str. 21-23). Erić (2009, str. 14-16) strah pred smrtjo opredeli kot čustven odziv, ki je lahko zavesten ali nezavesten na nevarnost pred

koncem življenja. Natančno definiranje pojma strahu ni mogoče, saj zajema različne pojme kot so zaskrbljenost, tesnoba, bojazen, groza. V širšem kontekstu strah pred smrtjo ne zajema le bojazni pred lastno minljivostjo, ampak tudi strah pred mrtvimi, pred duhovi, strah da bi zboleli ter strah pred bolečino ob umiranju.

Tomer in Eliason (Štabuk, 2018, str. 43-45) sta razvila najnovejšo teorijo o strahu pred smrtjo. Menita namreč, da je človek bolj nagnjen k tesnobi in strahu, če se zaveda, da svojega življenja ni izkoristil dovolj dobro in verjame, da ne bo živel dovolj dolgo, da bi lahko izpolnil vse svoje cilje in želje. Tako naj bi bil strah pred smrtjo povezan z obžalovanjem preteklosti ter prihodnosti.

V današnji družbi velja splošno prepričanje, da se starejši bolj bojijo smrti, kot pa mladi. To se nam zdi logično, saj je smrt pogostejša v starosti, kot pa v mladosti, vendar pa je Marshall ugotovil, da se strah pred smrtjo s starostjo zmanjšuje in da stari ljudje na smrt gledajo bolj umirjeno in sprejemajoče. Kalish je prišel do ugotovitev, da naj bi stari ljudje občutili manj strahu pred smrtjo, ker so se sprijaznili, da imajo pred sabo manj prihodnosti, so lahko živeli dlje kot so pričakovali in so se soočili s smrtjo prijateljev in svojcev ter smrt sprejeli kot del življenja (Štabuk, 2018, str. 39).

Starim ljudem je navadno smrt časovno bližje kot mladim, kar lahko pri njih spodbudi razmišljanje o minljivosti ter vzbuja strah. Izgube bližnjih starega človeka vedno bolj opominjajo na bližino smrti. Ko stari ljudje premišlujejo o zaključku življenja, jih ni strah samo smrti, ampak predvsem procesa umiranja, ki lahko prinaša trpljenje. Človeku se pojavlja tudi ogromno vprašanj in skrbi, kako bodo po njegovi smrti živeli njegovi bližnji (Slokar in Brelih, 2010, str. 155-156). Erić (2009, str. 49-51) navaja, da je v starosti strah pred smrtjo povezan z drugimi strahovi. Ljudje se bojijo, da bi se jim poslabšalo zdravstveno stanje, občutijo strah pred življenjem, katerega niso dovolj izkoristili, strah jih je, da bodo po smrti pozabljeni in podobno. Ljudje, ki naj ne bi bili pripravljeni razmišljati o smrti in o njej spregovoriti, se pogosteje soočajo s strahom pred smrtjo, kot pa ljudje, ki so uresničili svoje življenjske cilje.

Rahm Hallberg (2004, str. 87) pravi, da dosedanje raziskave na temo odnosa do smrti med mladimi in starimi kažejo na to, da se pogled na smrt in umiranje med generacijami razlikuje. Starejši ljudje so bolj odprti do takšnih tem in si želijo pogovorov o minljivosti, medtem ko

mladi takšne tematike odrivajo na stran. Verjetno tiči razlog v tem, da je starejšim smrt bližje in se tako sprijaznijo z minljivostjo. Tudi anksioznost pred smrtjo naj bi se s starostjo zmanjševala, kar pa ne pomeni, da se stari ljudje ne bojijo umiranja in smrti. Rahm Hallberg poudarja, da je žal na teme odnosa do minljivosti še vedno premalo izvedenih raziskav, kljub temu, da so stari ljudje o takšnih temah pripravljeni spregovoriti.

Pomembno vlogo pri detabuizaciji smrti imajo vsi zaposleni, ki se pri delu srečujejo z umirajočimi ljudmi. Tako socialni delavci kot tudi zdravstveno osebje lahko prepoznajo in pristopijo do umirajočega človeka, ki se srečuje z različnimi strahovi ob koncu življenja. Dovolj je, da človeku prisluhujemo in se empatično odzovemo, saj je to najboljša podpora. Tiha prisotnost se navadno izkaže za veliko umirajočih ljudi bolj koristna, kot dobronamerni nasveti. Empatija, poslušanje in to, da si vzamemo čas za sočloveka je najpomembnejše pri duševni oskrbi človeka ob koncu življenja (Penson idr., 2005, str. 160).

Smrt je v današnji družbi še vedno velik tabu, čeprav je opazna razlika med generacijami, saj so stari ljudje navadno bolj odprti do takšnih tem in pripravljeni o njih spregovoriti brez zadržkov, medtem ko mladi takšne teme raje potiskajo na stran in do njih čutijo odpor. Prav bi bilo, da bi se temo smrti približalo tudi otrokom in bi se zavedali, da je to del življenja, ki ga je potrebno sprejeti in se nanj pripraviti.

1.3. UMIRANJE KOT PROCES

Navadno je smrt človeka posledica krajšega ali daljšega obdobja umiranja, ki je povezano z akutno ali kronično boleznijo (Russi Zagožen, 2001, str. 19). Pomembno se je zavedati, da ni univerzalnega načina umiranja, ampak vsak človek umira na svoj način. Pri preučevanju umirajočih ljudi je zdravnica Kübler-Ross prišla do ugotovitev, da lahko proces umiranja razdeli na pet stopenj (Klevišar, 2006, str. 49-55):

- ŠOK: Ob potrjeni diagnozi se vsak človek osebno odzove, vendar najpogosteje bolniki doživijo šok. Preprosto ne morejo verjeti, bolezen zanikajo in si je ne želijo priznati. To obdobje navadno ne traja dolgo in hitro preide v jezo, depresijo in odpor.
- OBDOBJE ČUSTEV, EMOCIJ: To obdobje naj bi trajalo skozi celoten proces umiranja. Pri bolniku se pojavi ogromno čustev, ki se lahko izražajo na različne načine. Človek lahko postane agresiven (izbruhi jeze, zmerjanje ...), ali pa depresiven (izgubi apetit,

postane brezvoljen ...). Za omenjeno obdobje je značilno tudi to, da bolnik začne iskati krivca za svoje stanje in lahko se pojavi jeza ter odpor do bližnjih.

- **POGAJANJE:** Za to fazo je značilno, da se bolnik skuša pogajati z usodo in smrt preložiti ter si tako podaljšati življenje. Pogosto človek poskuša skleniti dogovor z Bogom in ga prosi, da ga še ne vzame iz tega sveta.
- **DEPRESIJA:** Bolnik se navadno v tem obdobju začne zapirati vase in izgublja pogum v bitki z boleznijo. Značilno je odklanjanje hrane, zdravil, ne zanimajo ga več obiski svojcev ... Umirajoči se začne resno ukvarjati z mislijo na smrt in na dan priplavajo vsi nerazrešeni konflikti iz preteklosti.
- **SPREJETJE:** Bolnik se zave svojega stanja in je pripravljen sprejeti posledice, ki jih prinaša bolezen. Sprijazni se z mislijo, da mu je smrt blizu, vendar to ne pomeni, da dokončno izgubi upanje, da bo ozdravel.

Poznavanje faz umiranja je zelo pomembno, ko se želimo približati umirajočemu človeku, saj tako razumemo njegove odzive in dejanja. Zavedati se je potrebno, da si faze ne sledijo v točno določenem zaporedju, ampak je potek odvisen od vsakega posameznika posebej, saj smo ljudje univerzalna bitja in vsak se z boleznijo sooča na sebi edinstven način (Klevišar, 2006, str. 50). Če približno poznamo potek procesa žalovanja, odzivov človeka ne bomo jemali kot napad na nas, ampak bomo razumeli njegovo situacijo in reakcij ne bomo jemali osebno. S tem lahko preprečimo konfliktne situacije in ostanemo z bolnikom v dobrih odnosih, saj človek potrebuje naše razumevanje in bližino.

Furst in Doyle (Reith in Payne, 2009, str. 23) sta povzela glavne značilnosti človeka v končni fazi procesa umiranja. Zapisala sta, da je za ljudi pred smrtjo značilno, da postanejo utrujeni in šibki. Zmanjša se jim zainteresiranost za stvari, ki se dogajajo okoli njih in zmanjša se jim energija za druženje, vstajanje iz postelje, sprejemanje obiskovalcev ... Včasih postanejo tudi zmedeni in vznemirjeni.

Če želimo umirajočemu omogočiti kar se da kakovostno umiranje, se moramo zavedati njegovih potreb. Najlažje prepoznane so telesne potrebe, ki jih lahko lajšamo z ustrezno terapijo. Pomembno je poskrbeti, da ima bolnik ustrezno nego, oskrbo, pravilno prehrano. Telesne potrebe so tesno povezane s psihičnim počutjem, tako da s tem ko poskrbimo za fizične potrebe, pozitivno vplivamo na dobro počutje človeka. Psihične potrebe človeka vključujejo pet faz umiranja, ki sem jih predhodno že predstavila (šok, obdobje čustev, pogajanje, depresija in sprejetje). Pomembno je zavedanje, kaj doživlja umirajoči in tako se

mu lahko lažje približamo in ga skušamo razumeti. Poskrbeti je potrebno tudi za duhovne potrebe človeka, saj se bolnik navadno srečuje z mnogimi vprašanji o smiselnosti življenja, prihodnosti, preteklosti ... Pomembno je, da ga spodbujamo k pozitivni naravnosti in mu pomagamo najti smisel v življenju, ki mu je še preostalo. Sledijo še socialne potrebe, saj smo ljudje družbena bitja in potrebujemo stike z drugimi ljudmi. Pomembno je upoštevati mnenje umirajočega, kje želi človek preživeti zadnje obdobje življenja. V bolnišnici je bolnik deležen strokovne pomoči, vendar pa ima doma ljudi, ki ga imajo radi in zanj poskrbijo z ljubeznijo (Russi Zagožen, 2001, str. 19-25).

Dobro bi bilo, da bi ljudje lahko umirali v prostorih, kjer se počutijo dobro in varno in da bi lahko sami izrazili željo, kje želijo preživeti zadnje dni življenja. Žal je postalo umiranje nekaj strašnega ter tujega in si ljudje ne predstavljajo, da bi doživeli umiranje sorodnika na domu. Tako so umirajoči navadno nameščeni v ustanove, kot so bolnišnice in domovi za stare, kjer naj bi strokovno osebje poskrbelo zanje. Družba tako smrt odriva iz vsakdanjega življenja in posledično povečuje tabuizacijo smrti in umiranja (Štrancar in Pahor, 2007, str. 21-26).

Če se želimo približati umirajočemu in ga razumeti, je zelo pomembno poznavanje procesa umiranja. Če smo seznanjeni s petimi fazami, razumemo odzive bolnika in hkrati se zavedamo njegovih potreb, ki mu pomagajo, da preživi kvalitetno obdobje pred smrtjo.

1.4. ŽALOVANJE KOT PROCES

»Žalost in žalovanje sta sestavna dela življenja. Žalujemo za vsem kar izgubimo, še posebej pa za ljudmi, ki smo jih imeli radi in so umrli ali nas kako drugače zapustili.« (Slokar in Brelih, 2010, str. 160).

Ko umirajoči s smrtjo zaključi svoje življenje, se za sorodnike začne obdobje žalovanja. Zanj je značilen občutek otopelosti ter hrepenenja po umrlem človeku. Izgleda kot da bi človek izgubil del sebe in navadno postane neorganiziran ter veliko joka. Lahko pride do občutka krivde in osamljenosti. Pomembno je, da žalujoči ne obtiči na mestu, ampak si v takšnih trenutkih poskuša pomagati. Proces žalovanja ni mogoče preskočiti ali prehiteti, s časoma pa dosežemo čustveno ravnovesje ter sprejmemo realnost in ponovno zaživimo življenje (Kübler-Ross, 1975, str. 100-101).

Klevišar (2006, str.91-93) izpostavi, da je smrt bližnjega ena najhujših stisk človeka. Žal pa smo na žalovanje slabo pripravljeni. Zavedati se je potrebno, da tako kot vsak človek umira

na svoj način, tudi proces žalovanja poteka pri vsakem človeku drugače in ni enotnega pravila, kako preboleti bližnjega. Tudi celoten proces žalovanja traja pri vsakem človeku različno dolgo. Nekateri ljudje se raje umaknejo v osamo in tako sami predelujejo smrt, medtem ko drugi potrebujejo človeka, da se z njim pogovorijo. Tudi različni obredi lahko pomagajo, da se človek poslovijo od pokojnika. Pogreb tako ni namenjen le pokojniku, ampak je zelo pomemben za svojce, da se zberejo, pogovarjajo, žalujejo in se skupaj poslovijo od umrlega.

Žalovanje je družben proces, v katerem ljudje spremenijo svoja pričakovanja in odnose, da se odzovejo na izgubo. Proces žalovanja naj bi se začel s smrtjo bližnjega, potekal skozi žalost in predelovanje izgube ter se zaključil z okrevaljem in sprejetjem izgube svojca. Gre za naraven proces, skozi katerega posameznik navadno prehaja s pomočjo družine in prijateljev. Navadno se stanje žalujočega s časom izboljša, so pa tudi primeri, ko človek potrebuje več pomoči strokovnjakov, terapijo ali psihiatrično zdravljenje. Žalovanje vsekakor ni univerzalno, saj se reakcije človeka na izgubo razlikujejo, obstajajo pa vzorci, ki se pri žalujočih ponavljajo in s pomočjo katerih lahko pomagamo človeku skozi proces izgube bližnjega (Reith in Payne, 2009, str. 124-126).

Kübler-Ross (Dodič, 2016, str. 6-9) nam predstavi faze žalovanja, ki so podobne fazam pri umirajočem človeku:

- ŠOK: Človek ob novici o smrti bližnjega doživi šok in se navadno ne zaveda, kaj se v resnici dogaja. Počuti se popolnoma brez nadzora.
- ZANIKANJE: Človek se ne sprijazni s smrtjo bližnjega in se brani z zanikanjem, da bi omilil bolečo situacijo. Navadno je potreben čas, da žalujoči dojame realnost in sprejme smrt ljubljene osebe.
- JEZA: Žalujoči lahko občuti jezo do zunanjega sveta in za smrt krivi zdravnike, osebje v bolnišnici, okolico ... Lahko pa jezo obrne tudi nase in si očita, da ni dovolj poskrbel za umirajočega ter da bi lahko smrt preprečil.
- POGAJANJE: Žalujoči se skuša pogajati z Bogom z namenom, da dobi novo priložnost in spremeni potek dogodkov ter doseže spremembo, ki pa žal ni mogoča.

- **ŽALOST:** Človek se v tej fazi zave, da je smrt bližnjega resnična ter se sooči s svojo bolečino in občutki. Značilno je, da človek izgublja zanimanje za dejavnosti, ki jih rad počne, pogosto joka, umakne se v samoto, pojavijo se samomorilne misli ...
- **SPREJEMANJE:** Človek se sprijazni z izgubo ljubljene osebe in energijo ponovno vlaga vase in v svojo prihodnost.

Randon (Russi Zagožen, 2001, str. 29-33) je proces žalovanja razdelil na tri faze:

- **FAZA IZOGIBANJA:** Človek ob novici o smrti doživi šok, apatičnost, zbežanost ter dezorganiziranost v čustvovanju in vedenju. Ne želi si priznati, da bližnjega ni več in se skuša izogniti čustvom, ki ga preplavijo.
- **FAZA SOOČANJA Z IZGUBO:** V tej fazi se pojavijo spremembe na telesnem, duševnem in duhovnem nivoju. Žalujočemu se lahko tako poslabša splošno fizično zdravje in počutje. Pomembno je, da svoje občutke predela in sprejme bolečino.
- **FAZA PRILAGODITVE NA IZGUBO:** Žalujoči sprejme smrt bližnjega in si ponovno postavlja cilje v življenju ter svojo energijo vlaga v odnose z drugimi in v aktivnosti, ki ga veselijo.

Poznavanje faz in procesa žalovanja je pomembno tako za strokovne delavce, ki žalujočim strokovno pomagajo, prav tako za vsakega posameznika, saj je velika verjetnost, da se prej ali slej tudi v zasebnem življenju srečamo z žalujočim človekom. V kolikor imamo ustrezno znanje, mu lahko olajšamo celoten proces ter razumemo njegova čustva in občutke.

Shep Jeffreys (2011, str. 195) navaja, da imajo lahko dejavnosti kot so ogledovanje fotografij pokojnika, ohranjanje predmetov, ki jih povezujemo z ljubljeno osebo, pogovor o umrlemu, ustvarjanje spominskih albumov, poslušanje glasbe, ki je bila všeč pokojniku, izgovarjanje molitev ali izvajanje obredov zelo pozitiven učinek na žalujočega in mu pomagajo ohranjati vez s preminulo osebo.

Socialni delavci imajo ključno vlogo pri srečanju z žalujočim, saj mu lahko z ustreznim znanjem pomagajo predelati izgubo ter ponudijo varen prostor za pogovor. Kljub temu menim, da si ljudje dandanes v obdobju žalovanja ne poiščejo strokovne pomoči, oziroma nimajo dovolj informacij, na koga se lahko obrnejo po strokovno podporo. Ob tem socialni delavci ostajajo spregledani strokovnjaki, ki lahko ustrezno pomagajo.

1.5. VLOGA SOCIALNEGA DELA PRI SPREMLJANJU UMIRAJOČIH IN ŽALUJOČIH

Socialni delavci se pri svojem poklicu pogosto srečujejo s smrtjo ter umiranjem. Predvsem je tematika smrti pogostejša pri tistih socialnih delavcih, ki so zaposleni v domovih za stare, bolnišnicah, centrih za socialno delo in podobno, zato je ključnega pomena, da so za svoje delo ustrezno izobraženi ter podkrepljeni s teoretičnim in praktičnim znanjem (Košak, 2000, str. 349).

Beresford, Adshead in Croft (2007, str. 24 – 28) izpostavljajo, da je socialno delo univerzalna storitev, ki na področju paliativne oskrbe vključuje delo neposredno z umirajočim človekom ter z njegovimi žalujočimi svojci. Potrebno je odgovoriti na potrebe obeh omenjenih skupin in jim nuditi informacije, svetovanja, zagovorništvo ter praktično pomoč. Paliativna oskrba vključuje izboljšanje kakovosti življenja tako bolnikov kot tudi njihovih družinskih članov in zagotavljanje koordinacije oskrbe, ki je osredotočena na umirajočega človeka in njegovo družino (O'Neill in Morrison, 2012, str. 417-418).

Paliativna oskrba pomeni celovito obravnavo kronično bolnih ljudi, ki trpijo zaradi neozdravljivih bolezni. Njen namen je zagotavljanje najboljše kakovosti preostalega življenja. Vključuje obvladovanje bolezni in bolečine ter ublažitev trpljenja. Poleg tega posamezniku omogoča, da lahko umira v sojem domačem okolju med svojimi sorodniki. Paliativna oskrba je multidisciplinarna in interdisciplinarna dejavnost, ki povezuje sodelovanje različnih strokovnjakov, katerim cilj je celostna oskrba človeka s kronično boleznijo. Najpomembnejši član tima je umirajoči človek. Za uspešno pomoč se morajo vsi člani zavedati pomembnosti medsebojnega sodelovanja in celostnega pristopa (Berčan, 2019, str. 4).

Paliativna oskrba je ključnega pomena za kakovostno življenje umirajočega človeka. Usmerjena je na celostni pristop do človeka v času njegove bolezni in poleg lajšanja telesnih simptomov bolezni, poudarek nameni tudi duševnemu in duhovnemu doživljanju (Berčan, 2019, str. 5). Ponuja tudi podporni sistem, ki bolnikom pomaga živeti čim bolj aktivno do konca življenja in omogoča podporni sistem sorodnikom, ki se soočajo s stiskami ob spremljanju umirajočega človeka in žalovanjem po njegovi smrti. Za paliativno oskrbo je značilen skupinski pristop za zadovoljevanje potreb bolnikov in njihovih družin. Ključnega pomena je vnaprejšnje načrtovanje oskrbe, ko se z bolnikom dogovori o vrsti oskrbe, ki jo želi človek prejeti in se zastavi cilje kot so na primer ohranjanje avtonomije, ohranjanje

kakovosti življenja, zmanjšanje bremena družinskih negovalcev in podobno (O'Neill in Morrison, 2012, str. 417-418).

Socialni delavci so odgovorni za zagotavljanje oskrbe, ki je osredotočena na uporabnika. Pri tem se morajo zavedati, da je uporabnik ekspert iz lastnih izkušenj in sam najbolje ve, kaj si želi, zato morajo spoštovati njegove želje in potrebe. Socialni delavec, ki dela z umirajočim človekom potrebuje naslednje kompetence (Gwyther idr., 2008, str. 96-103):

- **SPOSOBNOST OCENJEVANJA:** gre za temelj prakse socialnega dela. Vključuje strokovno znanje ter pripravljenost poslušati, razumeti in umirajočemu ponuditi ustrezno oskrbo.
- **NAČRTOVANJE ZDRAVLJENJA TER INTERVENCIJ:** s pomočjo predhodno postavljene ocene pomoči, se lahko načrtuje zdravljenje ter možne intervencije. Bistvenega pomena pri načrtovanju zdravljenja je sposobnost prilagajanja uporabnikom iz različnih starostnih, etničnih, kulturnih, socialnih in ekonomskih skupin. Načrti zdravljenja se ves čas razvijajo ter reflektirajo, da se ugotovi, kako kakovostni so določeni pristopi pri posamezniku in ali so potrebne kakršnekoli spremembe.
- **INTERDISCIPLINARNO TIMSKO DELO:** socialni delavci sodelujejo v interdisciplinarnih timih v enotah za paliativno oskrbo, hospicu, ambulantah, domovih za stare ... Socialni delavci so v takšnih timih ključnega pomena, saj naj bi imeli veščine za vodenje tima ter zagovarjali pravice uporabnikov.
- **NADZOR, VODENJE IN USPOSABLJANJE:** socialni delavci s strokovnim znanjem in izkušnjami na področju paliativne oskrbe in oskrbe ob koncu življenja služijo kot vzorniki, voditelji, svetovalci, raziskovalci in učitelji študentom ter ostalim zdravstvenim delavcem.

Navedene kompetence so ključnega pomena, da so socialni delavci pri delu lahko uspešni. Dobre organizacijske sposobnosti ter zmožnost timskega sodelovanja pripomorejo k kakovostnejšemu delu in tako povečajo kvaliteto življenja uporabnika.

Košak (2000, str. 347) poudarja, da je spremljanje umirajočega ključna naloga socialnih delavcev. Človeku moramo omogočiti, da do konca živi čim bolj polno življenje ter je vključen

v dogajanje in obkrožen z ljudmi, ki mu pomenijo največ. Kot socialni delavci se moramo zavedati fizičnih, psiholoških, socialnih ter duhovnih potreb umirajočega.

Reith in Payne (2009, str. 29) pravita, da zadovoljevanje potreb umirajočega vključuje zadovoljevanje telesnih potreb in zmanjšanje telesnih stisk ter bolečin. Umirajočemu je potrebno zagotoviti varnost ter avtonomijo, vzdrževati pomembne medosebne stike ter prepoznati duhovne potrebe in upanja posameznika.

Poleg umirajočega pa je pomembno tudi spremljanje družine, saj družinski člani doživljajo hudo bolečino in pogosto niso sposobni slediti vsem informacijam, ki jih prejema od osebja v bolnišnicah in okolice (Košak, 2000, str. 347). Poleg tega se po smrti bližnjega za svojce začne obdobje žalovanja. Socialni delavci morajo biti podkrepljeni z veščinami, kako pristopati do žalujočih in jim olajšati proces predelovanja izgube bližnjega.

Shep Jeffreys (2011, str. 263-272) predstavi štiri smernice za socialne delavce, ki so ključne pri delu z žalujočim:

- Prva naloga SPREJETJE RESNIČNOSTI IZGUBE: pomembno je, da socialni delavec pomaga žalujočemu sprejeti resničnost izgube, saj tako človek doživi čustveno sprostitev. Žalujočemu je potrebno povedati, da so njegovi občutki ob izgubi spremenljivi in jih mora sprejeti kot del procesa žalovanja.
- Druga naloga SOOČANJE Z OBČUTKI ŽALOSTI: pomembno je, da se za to fazo omogoči sodelovanje v prostoru, ki je tih in v njem ni drugih motečih dejavnikov. Žalujočega se lahko spodbudi k različnim aktivnostim, kot so ogledovanje fotografij pokojnika, pisanje pisem, slikanje, obujanje spominov in podobno. Na takšne načine lahko žalujoči izrazi svojo žalost in hkrati ostane povezan s preminulo osebo.
- Tretja naloga USTVARJANJE NOVIH POMENOV V SVETU PO IZGUBI: človeku se po smrti bližnjega pogosto preoblikuje samopodoba in težje mu je ponovno zaživeti običajno življenje. Socialni delavci spodbudijo človeka, da si ponovno zastavlja cilje v življenju ter energijo vlaga v stvari, ki ga osrečujejo. Pri tem potrebuje spodbudo in motivacijo. Če žalujoči ne vidi smisla v prihodnosti in kaže na težje psihične težave, pa je naloga socialnih delavcev, da ga spodbudijo k strokovnjakom, ki so usposobljeni za soočanje s posttravmatskim stresom.

- Četrta naloga OHRANJANJE VEZI S POKOJNIKOM: cilj te naloge je, da žalujoči ohrani vez s preminulo osebo, hkrati pa zaživi svoje življenje in se osredotoči na sedanost in prihodnost. Žalujoči se mora zavedati, da s pokojnikom ni več mogoča fizična bližina, vendar lahko kljub temu razvije duhovno vez in tako ljubljeno osebo ohranja v svojih mislih.

S pomočjo omenjenih nalog lahko socialni delavec uspešno pomaga žalujočemu, da se sooči z izgubo in skozi proces žalovanja doseže sprejetje smrti in ponovno zaživi svoje življenje brez večjih posledic. Za uspešno delo socialnih delavcev so pomembna predvsem ustrezna izobrazba in določena znanja s teh področij.

Kljub pogostemu srečevanju socialnih delavcev s smrtjo in žalovanjem smrt ostaja tabu tema tudi na socialnem področju in tako se malo ljudi odloča za zaposlitev na takšnih delovnih mestih, kjer so stiki z umirajočimi pogostejši. Prav socialni delavci pa smo tisti, ki bi se morali zavzeti za to, da smrt ne ostane tabu tema, ampak jo skušamo približati ljudem in tako zmanjšati strah pred minljivostjo (Košak, 2000, str. 349).

Kljub temu, da ima socialno delo na področju smrti in žalovanja ključno vlogo, pa Walsh-Burke in Csikai (2005, str. 13-15) izrazita zaskrbljenost, zaradi pomanjkanja izobraževanj ter usposabljanj za socialne delavce, ki se srečujejo z umirajočimi ter žalujočimi sorodniki. Tako zaposlenim pri delu primanjkuje ustreznih veščin in pri delu niso kakovostni. Potrebno bi bilo organizirati izobraževanja, ki bi zaposlene opolnomočila z novimi znanji in veščinami. Usposobljen socialni delavec za delo z umirajočimi in žalujočimi bi moral obvladati teme kot so:

- vloga socialnega delavca pri oskrbi ob koncu življenja,
- psihosocialne stiske posameznikov in družin ob koncu življenja,
- ocena žalovanja in intervencija,
- kulturno kompetentna praksa socialnega dela ob koncu življenja,
- etična vprašanja,
- proces umiranja,
- interdisciplinarno timsko delo,

- znanja o potrebnih organizacijah, kot je na primer Hospic,
- skupinsko delo,
- samozavedanje ter skrb zase.

S takšnim znanjem bi bil socialni delavec kompetenten pri delu z umirajočimi in žalujočimi ter bi lahko ustrezno pristopil do uporabnika in njegovih sorodnikov. Slednji potrebujejo veliko podpore v teh težkih časih ter človeka, na katerega se lahko obrnejo v primeru nejasnosti ter pridobijo vse potrebne informacije. Pri tem ne smemo pozabiti na skrb za zaposlene, saj tudi oni doživljajo stiske in bolečine pri svojem delu. Kot rešitev Simpson (2013, str. 81 – 90) izpostavi supervizijo. Tako dobijo zaposleni priložnost, da izrazijo svoja čustva in občutke ter reflektirajo lastna doživljanja. Posledično socialni delavci dosežejo večjo avtonomijo, usposobljenost ter stabilnost pri delu in lažje nadzirajo svoje občutke.

Skrb zase je ključnega pomena, če želimo biti pri delu uspešni. Če socialni delavec nima ustrezne podpore in znanja, bo pri delu manj učinkovit in bodo to občutili tudi uporabniki. Ustrezna izobraževanja za delo z umirajočimi in žalujočimi ter redno prakticiranje supervizije imajo zelo velik vpliv na kakovostno delo in s pomočjo tega lahko dosežemo, da se bo v prihodnosti več ljudi odločalo za poklice, ki se pogosteje srečujejo s smrtjo in žalovanjem, saj se bodo čutili podkrepljene z ustreznim znanjem ter podprti pri izražanju svojih stisk in občutkov.

1.6. DEFINIRANJE SAMOMORA IN SAMOMORILNOSTI

Med prebiranjem literature na temo samomorov, sem zasledila več različnih definicij samomora, katerim je skupno to, da ima izvedeno dejanje smrten izid in povzročitelj je umrl sam. Miličinski (1985, str. 11) definira samomor kot »dejanje, s katerim se človek usmrti. Vodi ga težnja, da si vzame življenje, oziroma iz njegovega vedenja razberejo tak namen ljudje okoli njega.« Marušič in Zorko (Marušič in Roškar, 2004, str. 10) opredelita samomor kot »namensko jemanje lastnega življenja, ki se konča s smrtjo.« Retterstøl (1993, str. 2) zapiše, da je samomor dejanje s smrtnim izidom, ki ga namerno izvede umrl sam, zavedajoč smrtnega izida. Je dejanje, ki ga človek povzroči sam in ima za posledico smrt. Durkheim (Roškar in Videtič Paska, 2021, str. 22) je definiral samomor kot »smrt, ki je rezultat

neposrednega ali posrednega, pozitivnega ali negativnega dejanja žrtve, ki se zaveda izida dejanja.«

Beseda suicid oz. suicidum izvira iz latinskih besed »sui«, kar pomeni »jaz«, »sam« in besede »caedere«, kar pomeni »ubiti«. Torej če združimo obe besedi, dobimo frazo »ubiti samega sebe«. Prvič se je beseda suicid začela uporabljati v 17. stoletju in sicer so z njo želeli razlikovati med umorom sebe in umorom drugega (Roškar in Videtič Paska, 2021, str. 22).

Kulture po svetu imajo različne odnose do samomora. Krščanska vera, ki je med Slovenci najbolj razširjena, gleda na samomor kot na napačno dejanje. Samomor dojemajo kot nekaj nenaravnega in poudarjajo, da je življenje dar od boga, ki se ga ne sme zaključiti po svoji volji. Zaradi tega je krščanska vera samomor tudi prepovedala. Kljub temu so v stari zavezi Svetega pisma zapisani kar štirje primeri samomorov - samomor Samsona, Savela, Abimeleha in Ahitofela (Retterstøl, 1993, str. 9-21).

Pomembno vlogo pri preučevanju samomora skozi zgodovino je prevzel sociolog Emile Durkheim, ki je razdelil samomore na štiri vrste (Marušič in Roškar, 2004, str. 40):

- Anemični samomor: značilen za tiste družbe, kjer vrednote izgubljajo moč in je posameznik prepuščen sam sebi. Primer situacije, ki privede do takšnega stanja je lahko gospodarska kriza.
- Egoistični samomor: pojavi se v okoliščinah, ko je posameznik osamljen in ločen od skupnosti. Primer so upokojenci v domovih za stare ljudi, ki se počutijo odrinjene in zapuščene.
- Altruistični samomor: posameznik se identificira z določeno družbeno skupino in se zavoljo nje odpove svojim osebnim interesom.
- Fatalistični samomor: do njega pride, ko posameznik beži iz normativno urejene situacije, kjer družbo doživlja kot prisilo, ki zavira njegova pričakovanja.

Iz zapisanega lahko vidimo, da ima družba velik vpliv na posameznika. Sama se osredotočam na samomorilnost med starimi ljudmi in v toku prakse opažam njihove stiske zaradi občutka zapuščenosti. Kot socialni delavci moramo prepoznati stiske ljudi in z medsebojnim sodelovanjem najti ustrezne odgovore na težave.

Samomor, ki v najširšem pomenu zadeva temeljna vprašanja človekovega obstoja in bivanja, ostaja v Sloveniji in svetu aktualen problem. Slovenija sodi med države, ki so zaradi samomora bolj ogrožene (Grebenc in Bakše, 2018, str. 24).

Nacionalni inštitut za javno zdravje (Svetovni dan preprečevanja samomora v 2022, b.d.) navaja, da naj bi vsakih štirideset sekund nekje na svetu nekdo umrl zaradi samomora. V Sloveniji naj bi v letu 2021 vsaka petdeseta smrt bila samomor. Tako je v letu 2021 zaradi samomora umrlo kar 432 oseb, od tega 338 moških in 94 žensk. Iz tega je razbrati, da je samomorilnost pogostejša pri moških kot ženskah. Zaskrbljujoč je podatek, da naj bi se samomorilnost z leti močno poviševala in naj bi bila najpogostejša v starostni skupini Slovencev, starejših od petinosemdeset let.

Iz navedenih podatkov lahko razberemo, da samomor ni redek pojav. Zavedati se je potrebno, da samomorilna nagnjenja z leti naraščajo in so pogostejša pri moških, kateri se navadno težje obrnejo po pomoč. Kot socialni delavci moramo biti ustrezno izobraženi, da vemo kako pristopiti do ljudi v stiskah in njihove težave nagovoriti ter poiskati ustrezno pomoč. K sodelovanju lahko povabimo tudi strokovnjake iz drugih področij, kot so na primer psihoterapevti in psihologi, ter skupaj oblikujemo tim, ki bo človeku pomagal na poti do spremembe.

1.7. SAMOMORILNOST MED STARIMI LJUDMI

Samomor pri starih ljudeh vsekakor ni nov pojav, se pa naglo povečuje število ljudi starejših od 65 let, ki s samomorom zaključijo svoje življenje. Predvsem je opaziti porast samomorov med starejšimi prebivalci industrijsko razvitih držav. Poleg tega se v zahodnih državah drastično povečuje delež starega prebivalstva. V Sloveniji naj bi se v zadnjih letih število starih ljudi povečalo za kar polovico (Deuter, Procter, Evans in Jaworski, 2016, str. 144). Podatki Inštituta za varovanje zdravja Republike Slovenije kažejo, da je število samomorov med leti 1985 do 2000 postopoma upadalo, število samomorov med osebami starejšimi od 65 let, pa je naraščalo (Marušič in Roškar, 2004, str. 105).

Stari ljudje imajo visok samomorilni količnik, pri tem pa so posebej ogroženi moški, starejši od osemdeset let, saj pogosteje umrejo zaradi samomora kot ženske. Slednje pa imajo v primerjavi z moškimi več poskusov samomora. Razlogi za visoko stopnjo samomorilnosti

moških naj bi bile družbene norme ter tradicionalna delitev vlog med spoloma. Moški naj bi veljali za bolj impulzivne, imeli naj bi manj razvito socialno mrežo in težje sprejmejo pomoč strokovnega osebja. Poleg tega naj bi po smrti zakonca potrebovali veliko več časa kot ženske, da si opomorejo od izgube partnerke (Roškar in Videtič Paska, 2021, str. 395).

Če želimo prepoznati samomorilno vedenje pri staremu človeku, je zelo pomembno, da poznamo in prepoznamo dejavnike tveganja, ki lahko pripeljejo človeka do točke, da si vzame lastno življenje (Roškar in Videtič Paska, 2021, str. 395). Kot poudarja Pišljar (Marušič in Roškar, 2004, str. 108), je potrebno največ pozornosti pri preventivnih ukrepih posvetiti starim ljudem, ki imajo pogostejše motnje razpoloženja, so obupani, telesno oboleli in imajo funkcionalne okvare, ter osebam s preteklim samomorilnim vedenjem.

Najpogostejši vzroki za samomorilnost med starimi ljudmi naj bi bili pomanjkanje življenjskih ciljev, upokožitev, izguba bližnjih prijateljev in sorodnikov, selitve, pomanjkanje stikov in osamljenost, žalovanje in kronične, boleče ali neozdravljive bolezni. Pogosto se pri starih ljudeh pojavljajo tudi psihične bolezni, ki so redko prepoznane in ustrezno zdravljene (Retterstøl, 1993, str. 77-79).

Pišljar (Marušič in Roškar, 2004, str. 108) navaja, da je kar 70% starih ljudi, ki so izvedli samomor, obolevalo za duševno motnjo, najpogosteje za depresijo. Slednja se pri starih ljudeh pogosto izraža s telesnimi težavami, kot so bolečine na različnih predelih telesa, utrujenost, prebavne motnje ter motnje spomina in pozornosti. Poleg depresije je eden od vzrokov za samomor starih ljudi tudi odvisnost od alkohola in zloraba drugih psihoaktivnih substanc. Žmauc Veranič in Pišljar (Roškar in Videtič Paska, 2021, str. 400) omenita tudi demenco kot dejavnik tveganja za samomor med starimi ljudmi, vendar pa naj bi bilo na to temo premalo raziskav, da bi lahko z gotovostjo potrdili vpliv demence na samomorilnost. Predvsem gre za povezavo med demenco in depresijo, saj naj bi se kar pri 40% ljudi z demenco pojavila depresija, ki je ena od glavnih vzrokov za samomorilnost.

Poleg duševnih motenj, ki je eden izmed najbolj pogostih dejavnikov tveganja za samomorilnost starih ljudi, je potrebno pozornost nameniti še osebnostnim lastnostim človeka, socialnim dejavnikom ter telesnim obolenjem. Med osebnostne lastnosti, ki lahko nakazujejo na možnost samomorilnega vedenja starih ljudi, prištevamo osebnostne poteze, kot so plahost, nezaupljivost, zadržanost, osamljenost in pretirana skrb za zdravje (Marušič in

Roškar, 2004, str. 109). Menim, da je potrebno takšna vedenja pri človeku ustrezno nagovoriti in ponuditi podporo. Kot socialni delavci lahko človeku ponudimo pogovor, skozi katerega raziskujemo, kje tičijo možni vzroki za takšno vedenje in skupaj z uporabnikom skušamo poiskati ustrezne rešitve.

Najpogostejši socialni dejavniki za samomor med starimi ljudmi so: osamljenost, ki je eden izmed najpogostejših dejavnikov tveganja, izguba bližnje osebe, socialna izolacija ter revščina, ki je vse pogostejša med starejšo populacijo (Marušič in Roškar, 2004, str. 109). Manthorpe in Iliffe (2011, str. 135) pravita, da je veliko starih ljudi, ki izvedejo samomor, v življenju deležnih malo praktične pomoči pri vsakdanjih opravilih in imajo malo socialnih stikov. V takšnih primerih je vloga socialnih delavcev še posebej pomembna, saj smo lahko vezni člen med stanovalci in njihovimi svojci ter sorodnike spodbudimo, da obiščejo svoje bližnje v domu in jim tako dajo občutek, da niso osamljeni.

Kot zadnji dejavnik tveganja je potrebno izpostaviti telesna obolenja, ki naj bi bistveno vplivala na odločitev za izvedbo samomora. Obolenja pri starem človeku pogosto omejuje njegove funkcionalne zmogljivosti ter človeku povzročijo hude telesne bolečine, zaradi katerih izgubijo voljo do življenja (Marušič in Roškar, 2004, str. 110).

Pri prepoznavanju dejavnikov tveganja imamo socialni delavci ključno vlogo, zato je pomembno, da smo seznanjeni z možnimi dejavniki in nanje pozorni. Manthorpe in Iliffe (2011, str. 131) prepoznata bistveno vlogo socialnega dela v tem, da kot socialni delavci odpremo prostor za komunikacijo in k sodelovanju povabimo tudi strokovnjake z drugih področij, ki lahko pomagajo, da s skupnimi močmi človeku ponudimo ustrezno podporo.

Stari ljudje se v zadnjem obdobju življenja srečujejo z najrazličnejšimi stiskami. Pogosto ostanejo sami, saj jim umrejo sorodniki, čutijo, da so v breme bližnjim, zdravje se jim slabša, pogostejše občutijo bolečino. Tako se posledično pojavi depresija ali druge psihične bolezni, ki lahko vplivajo na ravnanje posameznika in ga pripravijo do tega, da razmišlja o končanju lastnega življenja. Socialni delavci imamo pomembno vlogo, da takšne teme nagovorimo in smo pozorni na znake samomorilnosti. Če imamo ustrezna znanja in izkušnje, kako se odzvati v takšnih situacijah, lahko preprečimo najhuje in človeku pomagamo, da ponovno zaživi polnejše življenje.

1.8. VLOGA SOCIALNEGA DELA NA PODROČJU SAMOMORILNOSTI

Samomor v Sloveniji ni redek, kar pomeni, da obstaja velika verjetnost, da se bomo kot socialni delavci v praksi socialnega dela srečali z ljudmi, ki o samomoru razmišljajo, so ga poskusili izvesti ali pa se bomo srečali z njihovimi svojci (Grebenc in Bakše, 2018, str. 25). Pomembno je, da smo ustrezno opremljeni s teoretičnim znanjem s tega področja in hkrati, da imamo dovolj izkušenj, da lahko odreagiramo v dani situaciji in pomagamo pri preprečevanju samomorov ter kakovostno sodelujemo z žalujočimi svojci.

Pogosto stroka iz področja samomorilnosti posveča več pozornosti dejavnikom tveganja za samomor in zanemarja preventivne mehanizme. To so zaščitni dejavniki, ki predstavljajo družbene, psihosocialne pogoje ali vedenja posameznikov, ki zmanjšujejo verjetnost samomorilnega vedenja. Eden glavnih takšnih zaščitnih dejavnikov pri starih ljudeh je socialna povezanost. Ljudje si želijo ostati povezani z drugimi ljudmi in svetom ter si želijo, da bi ljudje nanje gledali kot na pomembne in spoštovane. Pri starih ljudeh pogosto primanjkuje pozitivnega pogleda na svet in se tako počutijo nekoristne ter kot breme za družbo. Tako se poveča možnost za samomor, saj ne najdejo smisla v svojem življenju (Deuter, Procter, Evans in Jaworski, 2016, str. 146).

Pišljar (Marušič in Roškar, 2004, str. 111-112) poudarja pomen razvoja skupin za samopomoč, dnevnih centrov ter organizacije pomoči na domu, ki so lahko uspešni dejavniki v okviru splošne preventive samomora med starimi ljudmi. V sklopu omenjenih aktivnosti se namreč dotikajo problematike razreševanja osamljenosti ter omogočajo ustrezno podporo ljudem z gibalnimi in duševnimi obolenji. Posledično se zmanjšujejo bivanjske stiske med starimi ljudmi ter zmanjšuje se možnost pojavljanja depresije in samomorilne ogroženosti.

Manthorpe in Iliffe (2011, str. 141) opozarjata, da morajo biti socialni delavci in vsi zaposleni, ki se pri delu srečujejo s samomorom, ustrezno usposobljeni. Zavzemati se morajo za ozaveščanje in spreminjanje zmotnih mitov, ki se pojavljajo v povezavi s samomorilnim vedenjem. Širšo družbo morajo ozaveščati o dejavnikih tveganja ter biti dovolj usposobljeni, da prepoznajo znake, ki nakazujejo na samomorilno vedenje. Prav tako morajo ozaveščati o možnih razpoložljivih virih, na katere se človek v stiski lahko obrne po pomoč.

Socialno delo ima pomembno vlogo na področju duševnega zdravja, vendar se kljub temu pojavlja problematika, saj je samomor v teoriji socialnega dela slabo tematiziran in prispevek

socialnih delavcev v praksi skorajda neopazen (Grebenc in Bakše, 2018, str. 25). Manthorpe in Iliffe (2011, str. 131) navajata, da je na področju samomorilnosti med starimi ljudmi velik primanjkljaj ustrezne literature in opaziti je odsotnost praks socialnega dela. Poleg tega primanjkuje raziskav, ki bi obravnavale sistemski pristop k preprečevanju samomora v poznejšem življenjskem obdobju.

Levine in Sher (2019, str. 638) vidita kot ustrezno rešitev za izboljšanje teorije in prakse socialnega dela pri tematiki samomora uvedbo ustreznih izobraževalnih programov za socialne delavce, saj primanjkuje formalnih usposabljanj in specifičnih predmetov, ki bi obravnavali omenjeno tematiko. Študente bi bilo potrebno opremiti z znanjem, kako prepoznati samomorilno vedenje ljudi in kako ustrezno pristopiti k reševanju stiske človeka. Potrebno je tudi ozaveščati in izobraževati širšo javnost o dejavnikih tveganja za samomor. Prav tako je bodoče socialne delavce potrebno opremiti z znanjem in prakso, kako pristopiti do ljudi, ki so preživele izvedbo samomora, saj imajo večje tveganje, da to ponovijo.

Da Silva in Zager Kocjan (2012, str. 318-322) predstavita smernice za izobraževanje strokovnjakov na področju preventive depresivnosti in samomorilnosti, ki so bile pripravljene na evropski ravni v sodelovanju s strokovnimi organi za zdravstvene in socialne storitve, univerzami, civilnimi organizacijami in uporabniki storitev. V nadaljevanju jih bom na kratko predstavila:

- Smernica 1 - preprečevanje duševnih bolezni in promocija duševnega zdravja: Oblikovanje preventivnih programov, ki obravnavajo in spodbujajo duševno zdravje na področju depresivnosti in samomorilnosti s ciljem, da se zmanjša razširjenost duševnih motenj in spodbudi pozitivno duševno zdravje ter ustvari ugodne življenjske razmere.
- Smernica 2 - Sodelovanje skupnosti in krepitev moči uporabnikov: krepitev moči se osredotoča na posameznikov dostop do informacij ter vključevanje, sodelovanje in prevzemanje odgovornosti. Pomembno je medsebojno sodelovanje med skupnostjo in strokovnjaki, kjer mora biti mnenje obeh strani enako pomembno.
- Smernica 3 - Interdisciplinarni in medsektorski pristop: pri delu na področju depresivnosti in samomorilnosti je izredno pomembno medsebojno sodelovanje

strokovnjakov iz različnih področij (socialni delavci, psihologi, zdravniki, medicinsko osebje, učitelji ...).

- Smernica 4 - Vključevanje uporabnikov storitev s področja duševnega zdravja: pomembno je že od samega začetka vključevanje posameznikov s težavami v duševnem zdravju ter njihovih skrbnikov.
- Smernica 5 - Zagovorništvo: predstavljati in zagovarjati stališča posameznikov, ki jim primanjkuje družbene moči.
- Smernica 6 - Uporaba baze znanja: za delo na področju samomorilnosti je potrebno imeti ustrezna znanja s tega področja, ki se jih črpa iz različnih ved.
- Smernica 7 - Celostni, ekološki pristop: pri delu je potrebno upoštevati različne kulturne, socialno-ekonomske in izobrazbene dejavnike, starost, spol, spolno usmerjenost, zdravstveno stanje in sposobnosti posameznika.
- Smernica 8 - Prepoznavanje tveganj: pri delu je poleg pozitivnih izidov potrebno premisliti tudi o možnih tveganjih intervencij za promocijo duševnega zdravja tako za posameznika kot za skupnost.
- Smernica 9 - Uporaba medijev: uporaba medijev za ozaveščanje javnosti s ciljem destigmatizacije depresije in spodbujanja iskanja pomoči.
- Smernica 10 - Evalvacija: pomembno je sprotno vrednotenje ukrepov in programov s področja preprečevanja depresivnosti in samomorilnosti.

Omenjene smernice so socialnim delavcem lahko v veliko pomoč, da vedo, na katera področja se osredotočiti, in kaj lahko storijo, da sami pripomorejo k zmanjšanju samomorilnosti. Socialni delavci, ki delajo s starimi ljudmi, morajo poznati specifične značilnosti staranja, da vedo, s čim se soočajo stari ljudje in kako naj se jim približajo.

Pri delu s starimi ljudmi je posebej pomembno, da kot socialni delavci razumemo raznovrstnost in heterogenost njihovega vsakdanjega življenja. Prepoznati je potrebno njihove specifične probleme ter potrebe in si prizadevati poiskati in mobilizirati vire moči starih ljudi. Prav to je tudi specifičnost socialnega dela, ki stroko ločuje od ostalih (Mali, 2013, str. 62). Vse prevečkrat smo ljudje usmerjeni v šibkosti sočloveka. Pomembno je, da

pogled preusmerimo k močem in poiščemo tiste sposobnosti, ki človeka opolnomočijo. Tako se bo počutil vrednega in se bo zavedal, da kljub temu, da se stara in lahko izgublja določene sposobnosti, so v njem še vedno skrite moči, ki lahko prispevajo k boljšemu življenju.

Za socialne delavce je nujno, da so opremljeni z znanjem o starih ljudeh, staranju, socialni politiki do starih ljudi ter da v praksi uporabljajo ustrezne metode in pristope. Potrebne so tudi določene strokovne spretnosti, kot so sposobnost za komuniciranje, presojanje, sodelovanje v multidisciplinarnih timih, ocenjevanje psihičnih, čustvenih, kognitivnih ter socialnih zmožnosti starega človeka, prepoznavanje virov moči in podobno (Mali, 2013, str. 62).

Ustrezno usposobljeni in z znanjem podkrepljeni socialni delavci bodo lahko kakovostno opravljali svoje delo in pomagali ljudem v stiskah. Samomor je zelo občutljiva tema in samomorilno nagnjenje pri človeku ni enostavno prepoznati, zato je vloga socialnih delavcev v takšnih primerih zelo pomembna, saj lahko s pravilnim ukrepanjem pomagajo človeku, ki je v duševni stiski ter mu omogočijo boljše življenje.

2. PROBLEM

V tretjem letniku Fakultete za socialno delo sem se odločila, da bom obvezno študijsko prakso opravljala v Domu upokojencev Nova Gorica, saj sem med leti študija ugotovila, da me še posebej zanima delo s starimi ljudmi. Med potekom prakse sem spoznavala, kako poteka delo socialnih delavcev v domovih ter veliko časa preživela s stanovalci, s katerimi sem se lahko pogovarjala in spoznavala njihov način življenja, želje, strahove.

Na magistrskem študiju sem se ponovno odločila, da prakso opravljam v omenjenem domu ter z intervjuvanjem stanovalcev izvedem raziskavo o odnosu stanovalcev do smrti in samomora. Predvsem smrt in umiranje sta aktualni temi v domovih za stare, kjer stanovalci navadno preživijo zadnje obdobje svojega življenja. Poleg tega sem od socialne delavke v omenjenem domu izvedela za dva primera povezana s samomorom in takrat se je v meni pojavilo vprašanje, kakšen odnos imajo stanovalci doma do smrti in kakšen do samomora. Sama med prakso ugotavljam, da sta omenjeni temi med stanovalci še vedno tabu temi, o katerih se ne govori pogosto.

Odločila sem se, da bom v Domu upokojencev Nova Gorica izvedla raziskavo o odnosu do smrti, umiranja in samomorilnosti. Menim, da bom z raziskavo pridobila dragocene izkušnje, kako vstopiti v odnos in izpeljati pogovor z žalujočim uporabnikom. Poleg tega bi rada z izvedbo raziskave ugotovila, kakšen pogled in izkušnje s smrtjo in samomorom imajo stanovalci doma ter kako dojemajo samomorilnost, in ali imajo tudi sami izkušnje srečanja s samomorom znanca.

Zastavila sem si naslednja raziskovalna vprašanja, na katera bom z izvedbo kvalitativne raziskave skušala odgovoriti:

1. Kakšen odnos imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica do umiranja in smrti?
2. Kakšne izkušnje imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica z umiranjem in žalovanjem?
3. Ob katerih situacijah nanese pogovor na temo smrti?
4. Kakšen odnos imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica do samomora?
5. Kakšne izkušnje imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica s samomorom?

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave in tema raziskovanja

Odločila sem se, da za namen magistrskega dela izvedem kvalitativno raziskavo. Osnovno izkustveno gradivo, ki sem ga zbrala v raziskovalnem procesu, sestavljajo besedni opisi ali pripovedi izbranih enot raziskovanja in to gradivo je obdelano in analizirano na beseden način brez uporabe merskih postopkov, ki dajo števila (Mesec, 2019, str. 11). Podatke sem zbirala besedno tako, da sem opravila deset intervjujev in od sogovornikov prejela ustne odgovore na zastavljena vprašanja.

Raziskava je empirična, saj sem zbrala novo, neposredno izkustveno gradivo, ki sem ga pridobila z izvedbo intervjujev (Mesec, 2009, str. 84). Z zbranim gradivom sem nato preverila zastavljena raziskovalna vprašanja in zapisala rezultate, do katerih sem prišla s pomočjo intervjuvanja sogovornikov.

V magistrskem delu sem raziskovala naslednje teme:

1. Odnos stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica do umiranja in smrti
2. Izkušnje stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica z umiranjem in žalovanjem
3. Pogovor na temo smrti med stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica
4. Odnos stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica do samomora
5. Izkušnje stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica s samomorom

3.2. Merski instrument in viri podatkov

Podatke sem zbirala s pomočjo vnaprej sestavljenih smernic za intervju, s katerimi sem prišla do odgovorov na zastavljena raziskovalna vprašanja. Zbrane podatke sem pridobila z metodo spraševanja in izvedla deset intervjujev, ki so bili delno standardizirani. Vnaprej sem si pripravila vprašanja ter po potrebi med intervjuvanjem sogovornikom postavila še kakšno podvprašanje. Vnaprej postavljena vprašanja so mi pomagala, da sem od sogovornikov pridobila odgovore, s katerimi sem lahko v nadaljevanju odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja. Smernice za intervju sem razdelila v pet sklopov. Prvi se je osredotočal na odnos stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica do umiranja in smrti,

drugi na njihove izkušnje z umiranjem in žalovanjem, s pomočjo tretjega sklopa vprašanj sem preverjala, ali je med stanovalci prisoten pogovor na temo smrti, v četrtem sem se usmerila na odnos stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica do samomora in v petem na njihove izkušnje s samomorom bližnjega.

V prilogi številka 1 so priložene smernice za intervju.

3.3. Populacija in vzorčenje

Populacijo v moji raziskavi predstavljajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica, ki so v obdobju moje obvezne študijske prakse, ki je potekala od šestega februarja do drugega marca 2023, bivali v omenjenem domu. Populacija zajema tako moške kot ženske in ni starostno omejena.

Vzorec raziskave je neslučajnostni, saj enot nisem izbirala slučajno ali sistematično, ampak po načinu priročnega vzorca (Mesec, 2009, str. 154). Po predhodnem pogovoru s socialno delavko iz Doma upokojencev Nova Gorica, sva skupaj izbrali stanovalce, ki so nam bili na voljo in v takšnem zdravstvenem stanju, da jih z intervjuvanjem ne bi utrujala. Sogovornike sva s socialno delavko izbrali tudi glede na izkušnje s smrtjo bližnjega in sicer sva poiskali tiste stanovalce, za katere je socialna delavka vedela, da so se soočili s smrtjo sorodnika in žalovanjem. Za sogovornike sem želela pridobiti tudi stanovalce z izkušnjo samomora bližnje osebe, vendar socialna delavka ni imela dovolj podatkov o tem, zato sem se omejila le na stanovalce z izkušnjo smrti sorodnika. Izbrane stanovalce sem nato povabila k sodelovanju in po njihovi privolitvi izvedla intervju.

Intervjuvala sem osem sogovornic ženskega spola (intervjuji A do H) in dva sogovornika moškega spola (intervjuja I in J). Za vse sogovornice in sogovornike bom v magistrskem delu uporabila besedi moškega spola »sogovorniki« in »intervjuvanci«, saj je razlikovanje med moškimi in ženskami v moji raziskave nesmiselno, zaradi nesorazmernega števila intervjujev med spoloma. Najmlajši sogovornik ima šestinsedemdeset let, najstarejši pa šestindevetdeset let. Intervjuvanci bivajo v Domu upokojencev Nova Gorica različno dolgo. Sogovornik, ki je najmanj časa nameščen v omenjeni dom, biva v njem le dober mesec, stanovalec, ki pa je v domu najdlje, pa v domu biva že šest let. Vsi intervjuvani stanovalci so

se v življenju srečali s smrtjo bližnje osebe ter žalovanjem in poznajo vsaj eno osebo, ki si je naredila samomor.

3.4. Zbiranje podatkov

Izvedla sem delno standardizirane intervjuje, tako da sem upoštevala načela standardiziranega in tudi nestandardiziranega intervjuja. Pripravila sem si vprašalnik, na katerem so bila vnaprej zapisana vprašanja, ki sem jih postavila vsem intervjuvancem. Poleg tega sem po potrebi dodala še kakšno podvprašanje, kjer je bilo to potrebno, da sem od sogovornikov dobila čim več informacij (Mesec, 2009, str. 232). Intervjuje sem izvedla v Domu upokojencev Nova Gorica v sklopu opravljanja obvezne študijske prakse, v obdobju med šestim in šestnajstim februarjem 2023.

S socialno delavko iz Doma upokojencev Nova Gorica sva se pogovorili o možnih kandidatih za intervjuvanje ter naredili seznam osmih stanovalcev, kasneje pa dodali še dva. Odločali sva se predvsem za stanovalce, ki imajo takšno zdravstveno stanje, da se lahko besedno sporazumevajo in jih z intervjuvanjem ne bi dodatno obremenjevala. Poleg tega je bilo potrebno upoštevati in se prilagoditi njihovim urnikom, saj imajo čez dan različne aktivnosti (tombola, fizioterapija, obroki, popoldanski počitek, obisk različnih društev, prostovoljci ...). Intervjuje sem tako v večini izvedla v dopoldanskem času po zajtrku stanovalcev, ko so bili spočiti in se še niso začele domske aktivnosti. Vsakega sogovornika sem najprej seznaniла s temo, ki jo raziskujem in ga povabila k sodelovanju. Pozitivno sem bila presenečena, saj me niti eden izmed izbranih stanovalcev ni zavrnil in vsak je bil z veseljem pripravljen sodelovati. Včasih so izrazili zaskrbljenost, da ne bodo znali odgovoriti na zastavljena vprašanja, ampak sem jih potolažila, da ni napačnih odgovorov, in v kolikor na katero vprašanje ne bodo želeli ali znali odgovoriti, jim to ni potrebno.

Vsak intervju je trajal približno dobro uro, vendar smo se vmes s stanovalci pogovarjali tudi o drugih stvareh, saj so mi velikokrat začeli pripovedovati o temah, ki se niso nanašale na sam intervju. Če je bilo možno, sem intervju izvedla sama s stanovalcem, vendar se je pogosto dogajalo, da smo pri tem bili zmoteni, saj je v sobo prišlo osebje ali pa drugi stanovalci. V enem izmed primerov je v sobo prišla sostanovaalka, ki se je vrnila iz zajtrka in na glas odprla televizijo ter med intervjuvanjem komentirala odgovore moje sogovornice, zato sva se z intervjuvanko strinjali, da se umakneva v drug prostor. Nekaj težav je bilo tudi pri izvedbi intervjuja s sogovornikom, ki je slabše slišal in nekatera vprašanja razumel napačno. Občasno

je med intervjuvanjem prišlo do premora, predvsem takrat, ko je bilo govora o izkušnjah s smrtjo bližnjega. Takrat sem sogovornikom po potrebi namenila čas, da so se umirili in smo nato nadaljevali, ko je bil sogovornik pripravljen. Občasno sem se intervjuvancev tudi dotaknila, če sem to začutila, včasih pa tudi sama prejela dotik od njih.

Večkrat se mi je zgodilo, da je sogovornik med intervjuvanjem odprl čisto druge teme, ki se niso navezoval na intervju in sem mu nato pustila, da mi pripoveduje, kar želi. Tako so bili intervjuji daljši, kot bi bili sicer. Odločila sem se, da za namene raziskave pretipkam le tiste dele intervjuja, ki se nanašajo na moja zastavljena raziskovalna vprašanja, saj bi bili drugače transkripti zelo dolgi.

Ko sem načrtovala izvajanje intervjujev, sem si zamislila, da bi za namene raziskave skušala pridobiti čim več sogovornikov z izkušnjami samomora bližnjega. Žal sem pri izbiri stanovalcev naletela na oviro, saj stanovalcev ne poznam dovolj dobro, da bi vedela za njihove izkušnje in tudi socialna delavka mi pri tem ni mogla pomagati.

Intervjuje sem tako izvedla z desetimi stanovalci Doma upokoјencev Nova Gorica in pridobila lepo izkušnjo sodelovanja z njimi. Vsakega posebej sem lahko bolje spoznala in menim, da sem se z nekaterimi še posebej zblížala. Čeprav so to težke teme za pogovor, so bili vsi pripravljeni o tem spregovoriti in mi zaupati svoja doživljanja in izkušnje iz življenja.

V prilogi številka 2 so priloženi intervjuji v pisni obliki.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Gradivo sem analizirala na kvalitativen način, kar pomeni, da sem ga obdelala in analizirala na beseden način, brez uporabe merskih postopkov (Mesec, 2009, str. 16).

Najprej sem zbrala gradivo, nato sem zbrane podatke uredila tako, da sem vsak posnet intervju pretipkala v računalniško obliko in kasneje obdelala podatke s kvalitativno analizo in interpretacijo. Ker so intervjuji anonimni, sem jih označila s črkami, in sicer so intervjuji označeni s črkami od A do J. Intervjuji, ki so označeni s črkami od A do H so intervjuji, ki sem jih izvedla s sogovornicami ženskega spola, intervjuja označena s črkama I in J pa sta bila izvedena s sogovornikoma moškega spola.

a) Določitev enot kodiranja

Zbrane podatke sem analizirala na kvalitativen način tako, da sem besedilo na pretipkanih intervjujih razčlenila na sestavne dele ter tako dobila enote kodiranja, ki sem jih podčrtala in označila s črko intervjuja ter številko izjave (Mesec, 2019, str. 29).

Primer:

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

To je težka stvar(A1). Jaz gledam na smrt kot na zadnjo uro(A2) in ko pride tvoja ura, zapustiš to življenje(A3). Samo da ni prehuda bolečina, ko umiraš(A4). To je tisto, človek se boji smrti(A5), te presune(A6). Ne vem zakaj mora človek trpeti pred smrtjo(A7). Koliko ljudi trpi preden umre in to je človeka strah, da bo trpel(A8). Na smrt ne gledam kot na konec(A9). Jaz verujem, da je še nekaj po smrti(A10), zato sem pomirjena(A11) in se smrti ne zelo bojim(A12). Ne vem, kako je tistim, ki niso verni, jaz imam upanje, ker verjamem v Boga in v življenje po smrti(A13). Zato smrt sprejemam(A14) in jo vidim kot del življenja(A15). Tisti, ki niso verni, se smrti bolj bojijo, ker mislijo, da je vsega konec(A16).

b) Odprto kodiranje

Izjave sem nato z ležečo pisavo prepisala v tabelo ter vsaki določila pojem, kategorijo in temo. Tako sem dobila pregledno tabelo, ki mi je kasneje pomagala pri osnem kodiranju.

V prilogi številka 3 je priloženo odprto kodiranje intervjujev.

Primer:

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
A1	<i>To je težka stvar</i>	Težka stvar	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
A2	<i>Jaz gledam na smrt kot na zadnjo uro</i>	Zadnja ura	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
A3	<i>ko pride tvoja ura, zapustiš to življenje</i>	Zapustiti življenje	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
A4	<i>Samo da ni prehuda bolečina, ko umiraš</i>	Strah pred bolečino	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
A5	<i>človek se boji smrti</i>	Strah pred smrtjo	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
A6	<i>te presune</i>	Šok	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
A7	<i>Ne vem zakaj mora človek trpeti pred smrtjo</i>	Strah pred trpljenjem	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja

Tabela 1: Odprto kodiranje

c) Osnovno kodiranje

Pri osnovnem kodiranju sem uredila pojme znotraj kategorij. To sem naredila tako, da sem pod vsako temo napisala kategorije, ki sem jih označila z malimi tiskanimi črkami ter jim pripisala pripadajoče pojme.

V prilogi številka 4 je priloženo osnovno kodiranje intervjujev.

Primer:

Odzivanje na smrt in umiranje

a) Odziv

- Težko preboli (A17)
- Težko predela (A18)
- Težko sprejme (A19), (A22)
- Presune (A21), (D9), (F11), (I9), (I10)
- Jok (B10)
- Sprejme (C10), (G7), (G11), (H38)
- Nezmožnost govora (D10)
- Ne razmišlja o smrti (G1), (G2)

b) Občutki

- Pomirjenost (A11)
- Ni strahu pred smrtjo (A12), (F12), (H9)
- Pogreša (A20)
- Čuti praznino (A23)
- Bolečina (A24), (G9), (H12)
- Neprijeten občutek (A25), (H16)
- Slabo počutje (I11)
- Žalost (B8), (G10), (H13), (I12)
- Stiska (B9), (E9), (H15)
- Jim je hudo (C7), (C9), (D11), (E6), (E8), (F9), (H11), (I13), (J8)
- Jim je težko (D12), (E7), (G8), (H10), (J7)
- Groza (D7)

- Strah (D8)
- Tesnoba (H14)

4. REZULTATI

4.1. DOŽIVLJANJE UMIRANJA IN SMRTI STANOVALCEV

Z izvedbo raziskave in intervjuvanjem stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica sem želela ugotoviti, kako stanovalci omenjenega doma doživljajo smrt in umiranje. Intervjuvanci so mi zaupali, da smrt in umiranje razumejo kot del življenja in naraven pojav, ki se mu ne moremo izogniti. Večina stanovalcev je smrt opisala kot konec, minljivost in zapuščanje življenja. Smrt in umiranje sta bili s strani intervjuvancev opisani tudi kot težka in grozna izkušnja, omenjeno pa je bilo tudi verovanje v posmrtno življenje in vera v to, da po smrti ni konec, ampak začetek nečesa novega. Eden izmed intervjuvancev mi je takole povedal: *»Na smrt ne gledam kot na konec (A9). Jaz verujem, da je še nekaj po smrti (A10), zato sem pomirjena (A11).«*

Od sogovornikov sem izvedela, da s smrtjo in umiranjem povezujejo predvsem pojme kot so usoda človeka, zadnja ura, zadnja postaja, slovo ter odpoved organizma in blažen mir. Sogovornik je takole rekel: *»Tako je usojeno, da se rodimo, živimo in umremo (D4).«* Drugi sogovornik pa je izjavil: *»Umiranje in smrt razumem kot nekaj, kar je že v človeku dano kot usoda, da enkrat mora oditi iz tega sveta (J1).«*

Med pogovorom s stanovalci sem ugotovila, da sem jim v povezavi s smrtjo in umiranjem pojavlja veliko negativnih čustev in občutkov, kot so različni strahovi. Največkrat je bil omenjen strah pred trpljenjem in bolečino, nato pa še strah pred smrtjo samo. Eden izmed sogovornikov mi je tudi zaupal, da ima občutek, kot da prideš v dom za stare umreti. Takole je povedal: *»Imam pa včasih občutek, da prideš v dom za stare samo zato, da prideš čakati na smrt (F8).«*

Poleg negativnih čustev, ki jih doživljajo stanovalci doma za stare, pa imajo do smrti tudi pozitiven odnos in jo sprejemajo kot del življenja. Sogovornik pove takole: *»Umiranje in smrt sta nekaj čisto popolnoma normalnega (C1), ker tako kot je v naravi, vse kar dozori, po nekem času mine, in ravno tako je s človekom (C2).«* Kljub občasnim strahovom v povezavi z minljivostjo, se smrti ne bojijo in jo v nekaterih primerih vidijo kot rešitev: *»Meni je hudo, ko moram slišati novico o smrti (F9), ampak če je človek star, si mislim, da se je s smrtjo rešil (F10).«*

4.2. ODZIVANJE STANOVALCEV NA SMRT IN UMIRANJE

Ko sem sogovornike vprašala, kako se odzivajo na smrt in umiranje, sem izvedela, da jih novica o smrti človeka presune in to težko sprejmejo. Težave se pojavijo tudi pri predelovanju smrti bližnjega in to težko prebolijo. Omenjen je bil tudi jok in nezmožnost govora: *»Tudi, ko so me poklicali, da mi je mož umrl, sem bila pretresena (D9). Nisem mogla govoriti (D10).«* Kljub negativnim odzivom pa večina intervjuvancev smrt navsezadnje sprejme. Intervjuvanec pove tako: *»Jaz sprejemem smrt in se zavedam, da nihče ni večni (G7). Mi pa vsekakor ni lahko pri srcu (G8).«*

Ob soočanju s smrtjo so intervjuvanci omenili kar nekaj slabih občutkov, s katerimi so se soočali. Predvsem je šlo za neprijetne občutke, kot so žalost, doživljanje stiske, bilo jih je strah in občutili so grozo ter tesnobo. Čutili so praznino in psihično bolečino. Bližnjega so pogrešali in bilo jim je hudo pri srcu. Eden od sogovornikov pa je omenil tudi pomirjenost ob novici o smrti, saj ga rešuje vera, ki mu vliva upanje v posmrtno življenje: *»jaz imam upanje, ker verjamem v Boga in v življenje po smrti (A13).«*

4.3. ODNOS DO SMRTI MED SOSTANOVALCI TER V DRUŽBI PO MNENJU STANOVALCEV

Z intervjuvanci sem se pogovarjala o tem, kakšen je po njihovem mnenju odnos do smrti njihovih sostanovalcev v domu. Nekaj intervjuvancev ni vedelo, kako drugi doživljajo smrt, povedali pa so, da po njihovem mnenju je to odvisno od vsakega posameznika posebej, saj bi eni radi živeli, drugi pa si želijo umreti. Menijo, da večina sostanovalcev ob misli na smrt doživlja negativne občutke kot so strah in ganjenost, hkrati pa so mnenja, da sostanovalci smrt sprejemajo in nanjo gledajo kot na rešitev in del življenja. Menijo, da je razmišljanje o smrti pri sostanovalcih doma pogosto in da so odprti do takšnih tem. Sogovornik pove tako: *»Ko si pa star in ti je smrt bližje, pogosteje razmišljaš o tem (E14).«*

Intervjuvance sem vprašala, kakšen odnos pa ima družba na splošno do smrti po njihovem mnenju in večina je bila mnenja, da je smrt v družbi še vedno tabu tema. Ljudje naj bi bili zaprti do takšnih tem in o smrti ne radi razmišljajo ter se temam o smrti izogibajo, saj jih je minljivosti strah: *»Mislim, da se družba sploh ne ukvarja s takimi temami (I14). Izogibajo se mislim na smrt (I15), ker jih je strah (I16).«*

Po mnenju nekaterih intervjuvancev, pa družba smrt tudi sprejema, vendar naj bi bilo to zelo odvisno od vsakega posameznika posebej: *»Tudi v družbi eni ljudje lažje sprejmejo smrt, drugi pa se težje soočijo z izgubo. Je odvisno od vsakega človeka posebej (J12).«*

4.4. IZKUŠNJE STANOVALCEV SREČANJA Z UMIRAJOČIM OZIROMA SMRTJO BLIŽNJEGA

Intervjuvance sem prosila, da mi opišejo izkušnjo srečanja z umirajočim ali pa smrtjo bližnje osebe. Stanovalci doma so se v življenju srečali z veliko izgubami bližnjih in so mi tako pripovedovali o več primerih. Največ intervjuvancev je spregovorilo o smrti mame, očeta ali moža. Slišala sem tudi zgodbe, ko so se srečali s smrtjo sina oziroma hčerke, brata, svaka ali pa sostanovalca oz. sostanovalke.

Vzroki smrti bližnjih so bili zelo različni. Večina njihovih preminulih sorodnikov je umrla zaradi bolezni, in sicer je bil največkrat omenjen rak, v enem primeru je prišlo do nenadne smrti zaradi kapi.

Sogovornik je spregovoril o zelo tragični zgodbi, kako je izgubil sina. Nekega popoldneva se je triintridesetletni sin družil s svojimi prijatelji ob reki Soči in družba ga je zvabila na skale ter ga spodbujala naj skoči v reko. Govorili so mu: *»Skoči ti, sej si veren, te bo Bog že obvaroval.«* Nato so ga porinili v reko in je utonil. Intervjuvanec pove, da tega dogodka ne bo nikoli prebolel in vsakič ko sliši kakšno slovensko pesem, se spomni nanj, saj je zelo rad prepeval. Sogovornik se v težkih trenutkih opira na vero, ki mu daje upanje.

Naslednjo izkušnjo srečanja s smrtjo mi je opisal stanovalec, ki je prav tako izgubil sina. Slednji je imel različne bolezni in prestal več operacij. Skupaj sta se pogosto družila in odhajala na sprehode. Nekega dne je intervjuvanec rekel sinu naj proda stanovanje in se preselil k njemu, da mu bo lahko pomagal pri soočanju z boleznimi, sin pa je odvrnil, da se ne bo več selil in bi rad umrl mlad, na hitro in doma. Čez nekaj dni je sin umrl in intervjuvancu so se v glavi ponavljale besede: *»Rad bi umrl mlad, na hitro in doma«* in prav to se je res zgodilo.

Sogovorniki so zaupali, da jim je bilo ob smrti bližnjega zelo težko. Bili so hudo prizadeti in ganjeni. Pokojnika pogrešajo in izgubo težko prebolijo. Sogovornik pove tako: *»Vse smrti*

mojih bližnjih so me močno prizadele in me spremljajo vse življenje (I22). Se ne morem potolažiti (I23).«

4.5. ZAZNAVANJE BOLEČINE IN SOOČANJE Z ŽALOVANJEM STANOVALCEV

Stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica so se na smrt bližnjega zelo različno odzvali. Nekateri so ob novici doživeli šok ter niso mogli preboleti izgube. Drugi so smrt bližnjega sprejeli in obujali spomine na pokojnika. Eden izmed sogovornikov, ki se je težje sprijaznil z izgubo, pove takole: *»Jaz tega dogodka ne bom nikoli prebolela (A36). Že vse življenje se spominjam nanj (A38).«* Drugi sogovornik, ki pa se je z izgubo lažje soočil pove tako: *»Prvo mi je bilo zelo težko (D22). Potem pa sem to sprejela in vzela kot normalen del življenja (D23).«*

Intervjuvanci so svoja čustva, ki so jih doživljali ob izgubi bližnjega, izražali z jokom in tudi vzdihovanjem: *»Čutila sem žalost v srcu (B21) in z jokala sem se (B22).«*

S sogovorniki sem se pogovarjala tudi o njihovih občutkih ob soočanju z izgubo ljubljene osebe in spregovorili so mi o trpljenju, ki so ga doživljali. Bili so ganjeni in čutili so stisko. Ob novici so bili pretreseni in spopadali so se z veliko žalostjo. V sebi so čutili bolečino in nemoč. Poleg psihične bolečine so omenjali tudi fizično in telesno izčrpanost. Spopadali so se z nemirom v sebi, tesnobo in bili so nerazpoloženi za kakršnekoli dejavnosti. Sogovornik občutke ob izgubi opiše tako: *»Čutil sem nemir v sebi (I25). Nemir in nerazpoloženje (I26). Čutil sem strah (I27), tesnobo (I28), stisko (I29). Res slabi občutki so me prevzeli (I30).«* Drugemu sogovorniku pa je izguba bližnjega povzročila težave na fizičnem področju: *»Čutila sem bolečino po celem telesu (E23). Po smrti sem pristala na vozičku, ker me je tako telesno izčrpalo (E24).«*

Intervjuvanci so se z izgubami bližnjih soočali na različne načine. Največkrat jim je pri predelovanju izgube pomagal pogovor. Radi so se umaknili v samoto in v miru predelovali svoja čustva in občutke. Omenjena je bila tudi meditacija, sprehod v naravo, sprostitvev in delo, s katerim so se lahko zamotili, da so pozabili na pokojnika. Pomoči strokovnjakov ni omenil nihče od sogovornikov. Sogovornik pove tako: *»Lepo je, da je nekdo ob tebi v takšnih situacijah (J24), o strokovni pomoči, pa nisem nikoli razmišljal (J25).«*

Žalujoči so oporo v teh težkih časih predelovanja izgube našli predvsem v spodbudnih besedah bližnjih. Bližina njim pomembnih ljudi je zelo dobro vplivala nanje: *»Pomembna je*

bila prisotnost ljudi, da nisem bila sama (H31). Da ti nekdo da kakšno spodbudno besedo (H32).» Intervjuvanci so cenili objem, sočutje, tolažbo ter podporo, ki so jo prejeli. Eden izmed sogovornikov omenja tudi pomemben vpliv vere, ki mu je pomagala v obdobju žalovanja: *»Vera mi je zelo pomagala skozi žalovanje, to me je držalo pokonci (A43).*»

4.6. POGOVOR STANOVALCEV O SMRTI

Od stanovalcev doma upokojencev sem izvedela, da se v veliki večini nikoli ne pogovarjajo o smrti in se takšnim pogovorom raje izognejo. Nekaj sogovornikov se redko ali občasno pogovarja o minljivosti in le en intervjuvanec je povedal, da je pogovor o smrti pogost. Intervjuvanci so takole povedali: *»O smrti se zelo redko pogovarjamo (A54).*» *»O smrti se ne pogovarjam z nikomer (E35).*» *»O smrti prav nikoli ne govorim (I36). Tej temi se izognem (I37).*»

Ko sem sogovornike vprašala, ob katerih priložnostih nanese pogovor na temo smrti, sem izvedela, da je to ko nekdo od poznanih umre ali pa zboli za hudo boleznijo. Eden od sogovornikov mi je povedal, da se včasih s sostanovalko pogovarjata o tej temi.

Intervjuvance sem prosila, naj opišejo kakšno situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti in predvsem so opisali situacije, ko so izvedeli, da je nekdo od bližnjih umrl ali pa se je pri znancu pojavila bolezen. Eden od sogovornikov je situacijo opisal takole: *»Ko sem recimo izvedla za enega človeka iz moje vasi, da je umrl, potem nanese tema pogovora na smrt, drugače ne.*»

Ko se intervjuvanci pogovarjajo o smrti, najpogosteje govorijo o pokojniku in nanj obujajo spomine: *»Ko je umrla ta sostanovalka smo se veliko pogovarjali o smrti (B32). Kaj o njej smo si povedali (B33). Kakšna je bila, kaj smo skupaj počeli (B34).*»

Stanovalci doma v pogovorih o smrti doživljajo negativne občutke kot so žalost in ganjenost. Pogosto jim je neprijetno ob takih temah in se vznemirijo. Postane jim hudo pri srcu in se začnejo slabo počutiti: *»Se mi zdi, da me takšni pogovori vznemirijo, tako da raje pustim take teme (G40).*» Poleg negativnih občutkov so omenili tudi odprtost do tem, ki se nanašajo na smrt in takšen pogovor sprejemajo: *»Jaz sem zmeraj odprta za take pogovore (C32), sprejemam takšne teme (C33).*»

4.7. RAZUMEVANJE STANOVALCEV SAMOMORA IN ODZIVANJE NANJ

Sogovornike sem prosila, da mi opišejo njihovo stališče do samomora in večina je samomor opisala kot odločitev za zaključek življenja: *»Jaz gledam na samomor kot na odločitev, da zaključiš življenje (B44), ko pač ni drugega izhoda (B45).«* Poleg tega se jim to zdi nekaj groznega in strašnega ter huda stvar, ko človek na skrajni način zaključi lastno življenje. Omenjena je bila neprisebnost človeka, odpoved živcev, posledica razočaranja ter nezmožnost živeti: *»Jaz pravim, da je to prav iz razočaranja (A67), ker ne zmorejo več živeti na tak način in pride do samomora (A68).«*

Pojmi, ki jih intervjuvanci povezujejo s samomorom so skrajni izhod, brezizhodnost, izhod v sili, potem pa še obup, depresija in nezmožnost do življenja in življenjskih razmer: *»Jaz gledam na to kot na izhod v sili (I43). Nerazpoloženje do življenja in življenjskih razmer (I44).«*

Sogovorniki so povedali, da jim je ob novici, da si je človek vzel življenje zelo hudo in občutijo stisko, grozo ter so pretreseni. Pojavi se jim vprašanje, zakaj je človek to storil. Ne želijo obsojati in človek se jim zasmili: *»Občutek je pa vsekakor grozen, ko slišiš takšno novico (J41). Veliko vprašanj se ti pojavi, na katera težko najdeš odgovor (J42). Najprej pomislim zakaj se je to zgodilo in kaj je bilo temu človeku (J39).«*

4.8. POGOVOR STANOVALCEV O SAMOMORU

Stanovalci so povedali, da se o samomoru nikoli ne pogovarjajo: *»Nikoli ne pogovor nanese na temo samomora.« »O samomoru se nikoli ne pogovarjam (I50).«* Le eden od sogovornikov je povedal, da včasih nanese tema tudi na samomor: *»Včasih se pogovarjamo (C43). Navadno ko zveš, da si je nekdo vzel življenje (C44).«*

Intervjuvanci so mi zaupali, da če slučajno tema nanese na samomor, se to zgodi takrat, ko nekdo sporoči novico, da si je kdo poznan vzel življenje, ali pa ko se pogovarjajo o človeku, ki je naredil samomor: *»Če slišim, da si je kdo naredil samomor, potem se s kom o tem pogovarjaš (E54).«*

V pogovorih o samomoru se stanovalci doma počutijo zelo slabo in jim je hudo. Občutijo žalost in neprijetnost ter so ganjeni in pretreseni: *»Samo če slišiš novico, da si je kdo naredil samomor, sem zelo ganjena (A77) in pretresena (A78).«* Le eden od sogovornikov pove, da takšne pogovore sprejema in se ne slabo počuti, ko se govori o samomorilnosti: *»Sprejmeš*

kar je bilo in greš naprej (H52). Jaz sprejem pogovor (H53). Se ne počutim slabo, ali pa da bi se izogibala (H54).«

4.9. IZKUŠNJE STANOVALCEV SREČANJA S SAMOMOROM

Intervjuvance sem prosila, da mi zaupajo lastne izkušnje povezane s samomorom. Tako so mi pripovedovali o samomorih znancev, nečaka ter sostanovalke. Ena izmed sogovornic mi je zaupala zgodbo, ko ji je prijateljica grozila, da si bo vzela življenje, vendar si ga na srečo ni. Sogovornik takole pripoveduje: *»Pri moji prijateljici ni prišlo do samomora, je pa večkrat rekla, da se bo ubila (D57). Včasih reče, da se bo vrgla iz balkona ali pa se obesila. Že v službi je večkrat grozila s samomorom. Ampak ni si ga naredila, samo tako govori (D58).«*

Izvedela sem tudi to, da so kar štirje od intervjuvanih stanovalcev v življenju razmišljali, da bi si naredili samomor, ena od njih pa ga je tudi poskušala izvesti, vendar je še pravočasno prejela pomoč: *»Do samomora pride, ko človeku odpovejo živci (B41) in zapadeš v depresijo (B42). Jaz sem tudi imela depresijo in sem si enkrat poskušala narediti samomor (B43).«*

Skozi zgodbe intervjuvancev sem izvedela tudi dva od razlogov za izvedbo samomora, in sicer je v enem primeru šlo za hujši spor med ženo in možem, tako da si je nato mož vzel življenje. V drugem primeru pa je ženska v Domu upokojencev Nova Gorica tako rečeno »izgubila živce« in skočila skozi okno. Sogovornik mi tako pove: *»Sostanovačka iz doma si je pred leti vzela življenje (E57). Je bila kuharica pri župniku in ko je bila stara, si je župnik dobil zamenjavo in ona je šla v dom. In se ni mogla s tem sprijaznit in je izgubila živce in se vrgla iz stanovanja (E58).«*

Intervjuvanci so mi pripovedovali, da so ob novici o samomoru znanca najprej pomislili na stisko človeka in v njih se je pojavilo vprašanje zakaj je človek to naredil: *»Razmišljal sem, kaj se je moglo dogajati s človekom, da je šel narediti nekaj takega. Kaj je mogel biti ta glavni razlog, da ni bilo druge rešitve (I51).«*

Sogovorniki so mi zaupali, da jim je bilo ob novici o smrti bližnjega zaradi samomora zelo hudo in so doživeli šok. V procesu žalovanja so si oporo iskali v veri in bližnjih: *»Jaz rada s kom delim svoje občutke (H60). Pogovor pomaga. Daš to breme ven iz sebe (H61).«* Izgubo so tako predelali s pomočjo pogovora in se umaknili v samoto, ker so potrebovali mir in tišino: *»Meni je najbolj pomagal mir (D60), tišina (D61), pa opora družine (D62).«*

5. RAZPRAVA

Smrt je del življenja, ki se ga ne da napovedati in mu ne moremo ubežati (Dodič, 2016, str. 5). Erić (2009, str. 11-14) pravi, da kljub temu, da je smrt vse pristranska in prisotna že od nekdaj, ostaja velika skrivnost, ki v ljudeh vzbuja strah in je izrazito oseben pojav, saj se zavedanje o smrti razlikuje od človeka do človeka. Razumevanje smrti je ključnega pomena, če se želimo poglobiti v ta skrivnosten pojav.

Z izvedbo raziskave in intervjuvanjem stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica, sem želela izvedeti, kako razumejo smrt. Povedali so mi, da smrt sprejemajo kot naraven pojav in del življenja. Tudi Dodič (2016, str. 5) poudarja, da je smrt del našega življenja, ki pa mu ne moremo ubežati. Intervjuvanci so smrt opisali z besedami konec, minljivost, odpoved organizma. Pečjak (2007, str. 230-231) predstavi smrt kot prenehanje delovanja življenjskih funkcij celotnega organizma, medtem ko Kübler-Ross (1975, str. 5-6) zapiše, da je smrt končna stopnja rasti. Vse, kar človek doseže v življenju, se s smrtjo zaključi. Prav vsak intervjuvanec je smrt opisal na svoj način, s svojimi besedami, kar poudarja tudi Erić (2009, str. 11-14), ki pravi, da je smrt izrazito osebna in se doživljanje smrti razlikuje od posameznika do posameznika.

Od stanovalcev sem med izvedbo intervjujev ugotovila, da kljub temu, da smrt sprejemajo kot del življenja, v povezavi z njo doživljajo negativna čustva in občutke ter različne strahove. Omenjali so strah pred trpljenjem in bolečino ter strah pred smrtjo in smrt opisali kot grozno in težko stvar. Tudi Russi Zagožen (2001, str. 347) izpostavi, da je poleg strahu pred smrtjo prisoten predvsem strah pred umiranjem in pred bolečino, ki se ob tem lahko pojavi.

Ob misli na smrt se stanovalci soočajo z žalostjo, stisko, strahom, grozo in tesnobo. Hilton (1967, str. 21-23) zapiše, da smrt navadno v ljudeh prebuja čustva kot so strah, jeza, žalost, obup, nemoč in podobno. V ljudeh povzroča tudi tesnobo, kar pa je biološko normalno, saj bi v nasprotnem primeru ljudje nepotrebno tvegali in tako izzivali predhodno smrt.

V današnji družbi velja splošno prepričanje, da se stari ljudje bolj bojijo smrti, kot pa mladi. To se nam zdi logično, saj je smrt pogostejša v starosti, kot pa v mladosti, vendar pa je Marshall ugotovil, da se strah pred smrtjo s starostjo zmanjšuje in da stari ljudje na smrt gledajo bolj umirjeno in sprejemajoče (Štabuk, 2018, str. 39). Tudi sama sem bila med izvajanjem intervjujev pozitivno presenečena, saj sem opazila, da intervjuvancem ni bilo

težko spregovoriti o temah smrti in umiranja. Niti eden sogovornik me ni zavrnil, ko sem ga povabila k pogovoru in mu predstavila temo raziskave.

Ko sem intervjuvance povprašala o tem, kakšen je po njihovem mnenju odnos do smrti njihovih sostanovalcev v domu, so mi povedali, da menijo, da sostanovalci smrt sprejemajo kot del življenja in so do takšnih tem odprti, hkrati pa se v njih pojavljajo občutki strahu in ganjenosti. Odnos do smrti naj bi bil odvisen od vsakega posameznika posebej, saj si nekateri želijo živeti, drugi pa bi raje umrli. Ko sem jih nato vprašala, kakšen odnos pa ima družba na splošno do smrti po njihovem mnenju, so povedali, da je smrt v družbi še vedno tabu tema. Ljudje naj bi bili zaprti do takšnih tem in o smrti neradi razmišljajo ter se temam o smrti izogibajo, saj jih je minljivosti strah. Kübler-Ross (1975, str. 5-6) poudarja prav to, da se današnja družba, usmerjena v napredek, temam o smrti izogiba in jih ignorira. Ljudje pogosto smrti ne pripisujemo pomena, dokler nam ne umre bližnji in smo na to slabo pripravljeni. Dojemamo jo kot tujek, ki ga je potrebno izobčiti iz življenja, ko pa se nam približa, začutimo strah ter negotovost (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 197).

Rahm Hallberg (2004, str. 87) pravi, da dosedanje raziskave na temo odnosa do smrti med mladimi in starimi ljudmi kažejo na to, da se pogled na smrt in umiranje med generacijami razlikuje. Stari ljudje so bolj odprti do takšnih tem in si želijo pogovorov o minljivosti, medtem ko mladi takšne tematike odrivajo na stran. S tem so se strinjali tudi intervjuvanci, ki so povedali, da so stari ljudje pripravljeni na pogovor o smrti, mlajše generacije pa se običajno takšnim temam izogibajo.

Od intervjuvancev sem želela izvedeti ali je pogovor o smrti prisoten med stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica. Ugotovila sem, da se v veliki večini nikoli ne pogovarjajo o smrti in se takšnim pogovorom raje izognejo. Ko se intervjuvanci pogovarjajo o minljivosti, pa najpogosteje govorijo o pokojniku in nanj obujajo spomine. V takšnih pogovorih doživljajo predvsem negativne občutke kot so žalost in ganjenost. Pogosto jim je neprijetno ob takih temah in se vznemirijo. Postane jim hudo pri srcu in se začnejo slabo počutiti. Ostaseski (2004, str. 8) pravi, da ne glede na to, da je smrt osrednji del našega življenja, se o njej ne pogovarjamo in je redka tema pogovorov. Tema smrti ostaja tabu tema, o kateri ne radi spregovorimo, saj je v današnji družbi še vedno dojeta kot nasilen vdor v človekovo življenje (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 189).

Z intervjuvanci sem se pogovarjala o lastnih izkušnjah srečanja z umirajočim ter smrtjo bližnjega in slišala veliko različnih zgodb. Ko so mi pripovedovali o soočanju z žalovanjem, so spregovorili o različnih odzivih. Večinoma so bili hudo prizadeti in ganjeni ter čustva izrazili z jokom. Bili so ganjeni in čutili so stisko. Ob novici so bili pretreseni in spopadali so se z veliko žalostjo. V sebi so čutili bolečino in nemoč. Poleg psihične bolečine so omenjali tudi fizično in telesno izčrpanost. Spopadali so se z nemirom v sebi, tesnobo in bili so nerazpoloženi za kakršnekoli dejavnosti. Klevišar (2006, str.91-93) izpostavi, da je smrt bližnjega ena najhujših stisk človeka in zavedati se je potrebno, da tako kot vsak človek umira na svoj način, tudi proces žalovanja poteka pri vsakem človeku drugače, in ni enotnega pravila, kako preboleti bližnjega. Celoten proces žalovanja traja pri vsakem človeku različno dolgo. Reith in Payne, (2009, str. 124–126) pravita, da so človekove reakcije na izgubo ljubljene osebe zelo različne, zato ne moremo reči, da je proces žalovanja za vse enak. Kako oseba izrazi žalovanje, je odvisno tudi od družbenih pričakovanj in posamezne družbe.

Sogovorniki so mi povedali, da so se z izgubami bližnjih soočali na različne načine. Največkrat jim je pri predelovanju izgube pomagal pogovor. Radi so se umaknili v samoto in v miru predelovali svoja čustva in občutke. Omenjena je bila tudi meditacija, sprehod v naravo, sprostitve in delo, s katerim so se lahko zamotili, da so pozabili na pokojnika. Izpostavljen je bil tudi vpliv vere, ki lahko pripomore k lažjemu soočanju z izgubo. O tem spregovorita tudi Baldwin in Woodhouse (2011, str. 41), ki poudarjata prepletenost religije in duhovnosti s smrtjo, saj verstva ponujajo pomoč in upanje ljudem, ki umirajo ter njihovim žalujočim svojcem.

Z izvedbo raziskave sem se želela, poleg smrti in umiranja, osredotočiti še na temo samomorilnosti, saj sem med študijsko prakso v Domu upokojencev Nova Gorica izvedela, da je do samomorov prišlo tudi v omenjeni ustanovi. Intervjuvance sem prosila, da mi opišejo kako gledajo na samomor, in večina mi je samomor opisala kot odločitev za zaključek življenja oziroma dejanje, s katerim človek konča lastno življenje. Pojmi, ki jih povezujejo s samomorilnostjo so skrajni izhod, brezizhodnost, izhod v sili, potem pa še obup, depresija in nezmožnost do življenja in življenjskih razmer. Miličinski (1985, str. 11) definira samomor kot dejanje, s katerim se človek usmrti. Vodi ga težnja, da si vzame življenje. Marušič in Zorko (Marušič in Roškar, 2004, str. 10) opredelita samomor kot »namensko jemanje lastnega

življenja, ki se konča s smrtjo.« Retterstøl (1993, str. 2) zapiše, da je samomor dejanje s smrtnim izidom, ki ga namerno izvede umrli sam.

Ko sem stanovalce povprašala, če se o samomoru kdaj pogovarjajo, so mi povedali, da takšnih tem skoraj nikoli ne odpirajo. Če že pogovor nanese na temo samomora, je to zato, ker izvejo, da si je kdo vzel življenje, ali pa se pogovarjajo o določeni osebi, ki si je sodila sama. Takšni pogovori v njih vzbujajo neprijetne občutke in žalost, zato se jih raje izogibajo. Roškar in Videtič Paska (2021, str. 395) navajata, da imajo stari ljudje visok samomorilni količnik, pri tem pa so posebej ogroženi moški, starejši od osemdeset let, saj pogosteje umrejo zaradi samomora kot ženske. Kljub temu sem z izvedbo intervjujev ugotovila, da podobno kot smrt, tudi samomorilnost ostaja tabu tema, o kateri se ljudje ne radi pogovarjajo, saj v njih vzbuja slabe občutke. Do smrti so sicer stari ljudje dokaj odprti in takšne teme tudi nagovorijo, medtem ko o samomoru raje molčijo. Le eden od sogovornikov pove, da pogovore na temo samomorilnosti sprejema in se ne počuti slabo, ko se o tem govori.

Od intervjuvancev sem želela izvedeti, ali imajo kakšne izkušnje povezane s samomorom in izvedela sem, da poznajo nekaj primerov samomorilnosti. Presenetilo me je, ko so kar štirje od desetih intervjuvancev povedali, da so razmišljali o izvedbi samomora, eden od njih pa ga je poskušal tudi izvesti. Pišljar (Marušič in Roškar, 2004, str. 108) navaja, da je kar 70% starih ljudi, ki so izvedli samomor, obbolevalo za duševno motnjo, najpogosteje za depresijo. Slednja se pri starih ljudeh pogosto izraža s telesnimi težavami, kot so bolečine na različnih predelih telesa, utrujenost, prebavne motnje ter motnje spomina in pozornosti. Menim, da je pri starih ljudeh ključnega pomena, da se osredotočimo na njihovo duševno zdravje, saj so, kot navaja Pišljar (Retterstøl, 1993, str. 77-79), prav duševne motnje eden od glavnih razlogov za samomorilnost pri starih ljudeh. Drugi pogosti vzroki naj bi bili še pomanjkanje življenjskih ciljev, upokožitev, izguba bližnjih prijateljev in sorodnikov, selitve, pomanjkanje stikov in osamljenost, žalovanje in kronične, boleče, neozdravljive bolezni.

Sogovorniki so mi povedali, da so si v procesu žalovanja za človekom, ki je izvedel samomor, pomagali predvsem z vero in oporo bližnjih. V pomoč jim je bil pogovor ter mir, da so lahko predelali svoja doživljanja. V takšnih situacijah je pomembna vloga socialnih delavcev, ki lahko žalujočemu ponudijo ustrezno oporo. Odpreti je potrebno prostor za komunikacijo in k sodelovanju povabiti tudi strokovnjake iz drugih področij, ki lahko ustrezno pomagajo

(Manthorpe in Iliffe 2011, str. 131). Poleg tega je pri samomorilnosti ključno, da znamo prepoznati dejavnike tveganja in razvijati zaščitne dejavnike, ki zmanjšajo verjetnost samomorilnega vedenja (Deuter, Procter, Evans in Jaworski, 2016, str. 146). Kot dobro prakso preprečevanja samomorilnosti vidim tudi skupine za samopomoč, v katerih lahko ljudje spregovorijo o svojih stiskah in si med seboj podelijo dobre prakse ter hkrati gradijo na medosebnih odnosih in tako zmanjšajo osamljenost, ki je eden od dejavnikov za samomorilnost pri starih ljudeh.

Med prebiranjem literature za magistrsko delo sem ugotovila, da je na temo smrti in samomorilnosti še vedno premalo strokovnega gradiva, ki bi socialne delavce opremilo z ustreznim znanjem, kako postopati v takšnih situacijah. To negativno vpliva na njihovo delo, saj zaposleni ne morejo biti pri delu uspešni, če nimajo ustreznega znanja in dovolj praktičnih izkušenj. Kljub temu menim, da lahko kot socialni delavci veliko naredimo, če se zavzamemo za vsakega človeka posebej in mu prisluhnemo. Tako bodo ljudje dobili zaupanje v nas in bodo o svojih stiskah lažje spregovorili ter čutili, da imajo ob sebi človeka, ki mu je mar zanje.

Menim, da sem z izvedbo raziskave in analizo zbranih intervjujev prišla do odgovorov na zastavljena raziskovalna vprašanja. Pridobila sem vpogled v to, kakšen odnos imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica do smrti in umiranja, kakšne so njihove izkušnje z umiranjem in smrtjo ter ob katerih situacijah pogovor nanese na temo smrti. Poleg tega sem izvedela kakšen je njihov odnos do samomora in kakšne izkušnje imajo v povezavi s samomorilnostjo. Do natančnejših odgovorov bi lahko prišla, če bi intervjuvala večje število stanovalcev, vendar moram omeniti, da ni bilo enostavno poiskati sogovornikov. Zelo dobrodošla je bila pomoč socialne delavke, ki mi je svetovala, s kom naj izvedem intervjuje. Potrebo je bilo veliko prilagajanja, saj imajo stanovalci čez dan različne aktivnosti. Z nekaterimi je bilo tudi težje sodelovati zaradi slabšega sluha ali težjega razumevanja postavljenih vprašanj. Kljub temu sem se jim skušala prilagoditi in jim prisluhnila tudi takrat, ko so teme pogovora zašle v drugo smer. Tako so bili pogovori daljši kot sem pričakovala, uporabnega materiala pa ni bilo ravno veliko. Opazila sem, da so bili sogovorniki pripravljeni sodelovati, vendar so pogosto na moja vprašanja odgovarjali na kratko in nato pogovor zapeljali v druge teme. Občasno je bilo tudi težko zagotoviti mirno okolje za pogovor, saj so v prostor med izvedbo intervjuja vstopali drugi sostanovalci ter osebje. Kljub temu sem vesela, da sem lahko prišla do podatkov in si odgovorila na zastavljena vprašanja. Hvaležna sem

vsakemu intervjuvancu, ki je bil pripravljen o takšnih temah spregovoriti z menoj in podeliti svoje osebne zgodbe.

Predvsem sem hvaležna za izkušnjo sodelovanja s stanovalci, ki nas je vsekakor še bolj povezala. Med pogovorom je včasih prišlo do joka in takrat sem se zavedala, kako pomembno je nebesedno sporazumevanje. Človeka sem se po potrebi dotaknila in večkrat dotik prejela nazaj. Pridobila sem pomembno izkušnjo sodelovanja z uporabniki doma za stare in žalujočimi, za katere vem, da mi bodo prišle prav v prihodnosti tako v zasebnem kot na poklicnem področju.

Med izvedbo raziskave se mi je pojavilo vprašanje, kako socialni delavci, ki so zaposleni v domovih za stare, doživljajo smrt in umiranje stanovalcev in ali so pripravljeni nagovoriti teme kot so minljivost, umiranje, žalovanje ter samomor. Menim, da bi bilo v prihodnosti zanimivo intervjuvati socialne delavce in preveriti ali so jim takšne teme blizu ali se jim raje izognejo, ker v njih vzbujajo strah ter negotovost.

6. SKELPI

- Stanovalci Doma upokoјencev Nova Gorica smrt in umiranje sprejemajo kot del življenja, kljub temu, pa se jim to zdita težki in grozni stvari.
- Stanovalci v povezavi s smrtjo in umiranjem doživljajo negativna čustva ter različne strahove. Najbolj jih je strah trpljenja in bolečine pred smrtjo samo.
- Novica o smrti bližnjega v stanovalcih vzbudi žalost, stisko, tesnobo in strah. V njih se pojavijo predvsem negativni občutki, vendar pa se s časom sprijaznijo in izgubo sprejmejo.
- Stanovalci menijo, da večina sostanovalcev doma za stare ob misli na smrt doživlja negativne občutke kot so strah in ganjenost, kljub temu pa naj bi bili sostanovalci odprti do takšnih tem in razmišljanje o smrti med njimi ni nekaj redkega.
- Stanovalci menijo, da je tema smrti v današnji družbi še vedno tabu tema, ki se je ljudje radi izogibajo.
- Stanovalci so se v življenju srečali predvsem s smrtjo bližnjih oseb, kot so mama, oče, partner in tudi sin oz. hči. Večinoma so svojca izgubili zaradi bolezni.
- Stanovalci so se na smrt ljubljene osebe različno odzvali. Nekateri so doživeli hud šok in žalost, drugi pa se sprijaznili s smrtjo in se lažje soočili z žalovanjem.
- Stanovalci so v procesu žalovanja doživljali predvsem ganjenost in stisko. Spopadali so se z žalostjo ter psihično in fizično izčrpanost. Čutili so nemir in tesnobo.
- Stanovalci so se z izgubami bližnjih soočali na različne načine. Največkrat jim je pri predelovanju izgube pomagal pogovor. Nanje je najboljše vplivala bližina njim pomembnih ljudi.
- Stanovalci doma se ne pogosto pogovarjajo o smrti in se takšnim pogovorom raje izognejo. Pogovor na to temo navadno nanese le takrat, ko nekdo od poznanih umre in takrat najpogosteje govorijo o pokojniku in nanj obujajo spomine.
- Stanovalcem doma je v pogovorih o smrti pogosto neprijetno in doživljajo negativne občutke.
- Stanovalci samomor razumejo kot odločitev za zaključek življenja in se jim zdi nekaj groznega ter strašnega.
- Stanovalci so ob novici, da si je nekdo vzel življenje pretreseni in občutijo stisko ter grozo.

- Stanovalci se o samomoru nikoli ne pogovarjajo, saj se v takšnih pogovorih počutijo zelo slabo ter občutijo žalost in ganjenost.
- Stanovalci nimajo veliko izkušenj s samomorilnostjo bližnjih, poznajo pa nekaj primerov izvedbe samomora.
- Kar štirje od intervjuvanih stanovalcev so v življenju razmišljali, da bi si naredili samomor, eden od njih pa ga je tudi poskušal izvesti.
- Stanovalci ob novici o samomoru znanca najprej pomislijo na stisko človeka in v njih se pojavi vprašanje zakaj je človek to naredil.
- V obdobju žalovanja za človekom, ki je izvedel samomor, je stanovalcem najbolj pomagala vera in opora bližnjih.

7. PREDLOGI

- Predlagam uvajanje pogovorov in predavanj v domovih za stare na temo smrti, umiranja, žalovanja ter samomorilnosti. Navedene teme se mi zdi posebej pomembno obravnavati v domovih za stare, saj stanovalci v omenjenih institucijah navadno preživijo zadnje obdobje svojega življenja in se v večini zavedajo, da jim je smrt blizu. Menim, da bi bilo koristno, da bi socialni delavci organizirali za stanovalce različne delavnice in usposabljanja, na katerih bi ozaveščali o smrti, žalovanju, umiranju ter o samomorilnosti in na tak način omenjene teme približali uporabnikom. Tudi za sorodnike bi bilo dobro, da bi se seznanili s takšnimi temami, predvsem s procesom žalovanja in se opremili z znanjem, ki ga lahko uporabijo ob smrti bližnjega. Dobro bi bilo, da bi bili tako stanovalci kot njihovi sorodniki seznanjeni, kam se lahko obrnejo po pomoč in dodatne informacije, predvsem pa, da so jim socialni delavci vedno na voljo, tudi če potrebujejo le pogovor, da izrazijo svoja čustva in doživljanja. Poleg tega bi bilo koristno sorodnike opremiti z dodatnim znanjem o tem, kako pristopati do umirajočega, kako naj poteka komunikacija ter jim pomagali razumeti odzive človeka, ki se poslavlja, saj so ti lahko razumljeni narobe s strani sorodnikov in tako pride do neželenih konfliktnih situacij. Če smo na določeno stanje ustrezno pripravljeni, se lahko lažje soočimo z njim in tako proces olajšamo sebi in bližnjemu.
- S pomočjo raziskave sem prišla do ugotovitev, da smrt in samomorilnost še vedno ostajata nezaželeni temi pogovorov in v ljudeh vzbujata strah ter neprijetne občutke. Socialni delavci imamo tukaj pomembno vlogo, saj se lahko zavzamemo za detabuizacijo takšnih tem in jih tako približamo širši družbi ter zmanjšamo strah med ljudmi. Kot sem že v prvi točki omenila, kot rešitev vidim predavanja na takšne teme in dostopnost zaposlenih, da so pripravljeni tudi sami spregovoriti o teh tematikah s stanovalci, če slednji izrazijo potrebo po pogovoru. Seveda je potrebna previdnost, saj lahko nehote z odpiranjem takšnih tem človeka potremo. Potrebno je vedeti, kdaj je pravi čas, da nagovorimo takšne teme. Predvsem si ne smemo zatiskati oči, ko nekdo kaže na samomorilno vedenje. Takrat je naša dolžnost, da ustrezno ukrepamo in pomagamo človeku iz stiske.
- Predlagam vzpostavitev skupine za samopomoč stanovalcev Doma upokojencev Nova Gorica v procesu žalovanja in predelovanja izgub ter skupine za samopomoč pri

stanovalcih, ki imajo slabše duševno zdravje in izražajo samomorilne misli. Ko sem se s socialno delavko omenjenega doma pogovarjala o skupinah za samopomoč, sem izvedela, da v njihovem domu ni nobene takšne skupine. Kot navaja Pišljar (Marušič in Roškar, 2004, str. 111-112) so skupine za samopomoč uspešen dejavnik v okviru splošne preventive samomora pri starih ljudeh, saj se dotikajo problematike razreševanja osamljenosti ter omogočajo ustrezno podporo ljudem z gibalnimi in duševnimi obolenji. Posledično se zmanjšujejo bivanjske stiske med starimi ljudmi ter zmanjšuje se možnost pojavljanja depresije in samomorilne ogroženosti. Tako bi stanovalci doma dobili priložnost, da bi spregovorili o svojih občutkih, hkrati pa bi se družili s sostanovalci in pridobili nova poznanstva. Tudi v procesu žalovanja je lahko skupina za samopomoč zelo koristna, saj so intervjuvanci povedali, da jim je v veliko pomoč pri predelovanju izgube pogovor in bližina. Tako bi imeli priložnost izraziti svoja doživljanja ter si izmenjati dobre prakse, ki so jim pomagale pri soočanju z izgubo.

- Predlagam dodatne raziskave na temo smrti in samomorilnosti. Med iskanjem literature za magistrsko delo sem opazila, da je na temo smrti že kar nekaj izvedenih raziskav in dokaj veliko literature, pri temah o samomorilnosti pa je opaziti primanjkljaj. Predvsem malo gradiva je na temo samomorilnosti med starimi ljudmi, kar vsekakor ni dobro. Kot sem ugotovila s pomočjo literature in raziskave, samomor pri starih ljudeh ni nekaj redkega. Menim, da bi bilo potrebno podrobneje preučiti razloge za samomorilnost starih ljudi, da bi bili socialni delavci pri delu bolj pozorni na znake samomorilnega vedenja. Socialne delavce bi bilo potrebno opremiti z ustreznim znanjem in praktičnimi izkušnjami, da bi bili pri delu uspešni in bi tako lahko pomagali uporabnikom na poti v boljše življenje.

8. LITERATURA IN VIRI

- Baldwin, A., & Woodhouse, J. (2011). *Key concepts in palliative care*. London: SAGE.
- Berčan, M. (2019). Sedem pomembnih dimenzij paliativne oskrbe v patronažnem varstvu. *Kakovostna starost*, 22(2): 3-14.
- Beresford, P., Adshead, L., & Croft, S. (2007). *Palliative Care, Social Work and Service Users. Making Life Possible*. London: Philadelphia
- Beznec, B. (2007), Tabu smrti. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 35(227): 7-9.
- Bucay, J. (2001). *Pot solza*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Da Silva, K., & Zager Kocjan, G. (2012). Smernice za izobraževanje strokovnjakov na področju preventive depresivnosti in samomorilnosti ter model izobraževalnega programa. *Socialno delo*, 51(5), 317-326)
- Deuter, K., Procter, N., Evans, D., & Jaworski, K. (2016). Suicide in older people: Revisioning new approaches. *International Journal of Mental Health Nursing*, 25, 144–150
- Dodič, D. (2016). *Smrt in žalovanje. Vodniki za vsako družino*. Ljubljana: Corason.
- Erić, L. (2009). *Strah pred smrtjo*. Ljubljana: Hermes IPAL.
- Gedrih, M. (2007), Zakrinkana smrt: Postopno potujevanje umiranja in posledice. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 35(227): 17-24.
- Grebenc, V., & Bakše, T. (2018). Raziskovanje poskusa samomora iz uporabniške perspektive. *Socialno delo*, 58(1), 23–42.
- Gjura Luci, R., Požaršek, T., & Bizaj, M. (2017). Celostni pristop pri zagotavljanju pomoči na domu. *Socialno delo*, 56(2), 129-140. Pridobljeno 13.2.2024 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Celostni_URN_NBN_SI_DOC-DXDP17VM.pdf/2019011610334634/
- Gwyther, L. P., Altilio, T., Blacker, S., Christ, G., Csikai, E. L., Hooyman, N., Kramer, B., Linton, J. M., Raymer, M., & Howe, J. (2005). Social Work Competencies in Palliative and End-of-Life Care. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*, 1(1), 87–120. Pridobljeno 10.2.2024 s https://doi.org/10.1300/J457v01n01_06
- Harvey H., J. (1998). *Perspectives on Loss, A Sourcebook*. USA: Brunner/Mazel.
- Hinton, J. (1967). *Dying*. London: Penguin books.
- Klevišar, M. (2006). *Spremljanje umirajočih*. Tretja, dopolnjena izdaja. Ljubljana: Družina.

- Košak, A. (2000). Stališča medicinskih sester in socialnih delavk do smrti. *Socialno delo*, 39 (4/5), 347-353. Pridobljeno 17.2.2024 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-ZHD74ZPS?&language=eng>
- Kübler-Ross, E. (1973). *On Death and Dying*. London; New York: Tavistock.
- Kübler-Ross, E. (1975). *Death: The final stage of growth*. New York: TOUCHSTONE.
- Levine, J., & Sher, L. (2019). Social Work and Suicide Prevention. *Psychiatric Services* 70(3), 637-638
- Mali, J. (2013). Socialno delo s starimi ljudmi kot specializacija stroke. *Socialno delo*, 52(1), 57-67
- Manthorpe, J., & Iliffe, S. (2011). Social Work with Older People—Reducing Suicide Risk: A Critical Review of Practice and Prevention. *British Journal of Social Work* 41(1), 131–147
- Marušič, A., & Roškar S. (2004). *Slovenija s samomorom ali brez*. Ljubljana: Založba DZS
- Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Načrtovanje raziskave*. Študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Mesec, B. (2019). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II: Kvalitativne raziskave*. Študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Miličinski, M., & Bajželj Bevelacqua, A. (ur.) (2011). *Življenje, smrt in umiranje v medkulturni perspektivi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Miličinski, L. (1985). *Samomor in Slovenci*. Ljubljana: Cankarjeva založba
- O'Neill, L., & Morrison, S. (2012). Palliative care for older adults. In I. Stuart – Hamilton (ed.), *Gerontology* (pp. 415 – 429). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostaseski, F. (2004). *Prijateljevanje s smrtjo ali Kako postati sočutni spremljevalec*. Ljubljana: Slovensko društvo HOSPIC.
- P. Gwyther, L., Altilio, T., Blacker, S., Christ, G., L. Csikai, E., Hooyman, N., Kramer, B., M. Linton, J., Raymer, M., & Howe, M. (2008). Social Work Competencies in Palliative and End-of-Life Care. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*, 1(1), 87-120.
- Payne, M. (2017). *Older Citizens and End-of-Life Care. Social work practice strategies for adults in later life*. New York: Routledge
- Pečjak, V. (2007). *Psihologija staranja*. Bled: Samozaložba.
- Penson, T. R., Partridge, R. A., Shah, M. A., Giansiracusa, D., Chabner, B. A., Lynch, T. J. (2005). Fear of Death. *The Oncologist*, 10(2): 160-169.

- Rando, T. A. (1993). *Treatment of Complicated Mourning*. Champaign, Illinois: Research press.
- Rahm Hallberg, I. (2004). Death and dying from old people's point of view. *Aging Clin Exp Res*, 16(2), 87-103.
- Reith, M., & Payne, M. (2009). *Social Work in End-of-Life and Palliative Care*. Bristol: Polity Press.
- Retterstøl, N. (1993). *Suicide: A European perspective*. Oslo: Cambridge university press
- Roškar, S., & Videtič Paska, A. (2021). *Samomor v Sloveniji in svetu: Opredelitev, raziskovanje, preprečevanje in obravnav*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.
- Russi Zagožen, I. (2001). *Živeti s staranjem in smrtjo: priročnik za vodenje skupin starih za samopomoč*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka
- Shep Jeffreys, J. (2011). *Helping Grieving People – When tears are not enough*. New York: Routledge.
- Simpson, J. E. (2013). Grief and Loss: A Social Work Perspective. *Journal of Loss & Trauma*, 18(1), str. 81–90. Pridobljeno 8.2.2024 s <https://doi.org/10.1080/15325024.2012.684569>
- Slokar, M., & Brelih, E. (2010). *Priročnik za vodenje skupin starih ljudi za samopomoč*. Maribor: Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije.
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (b.d.). Pridobljeno 13.2.2024 s <https://www.fran.si/130/sskjslovarslovenskegaknjiznegajezika/3597599/smrt?FiltereDictionaryIds=130&View=1&Query=smrt>
- *Svetovni dan preprečevanja samomora v 2022*. (b.d.). Pridobljeno 29.3.2023 s <https://niz.si/zivljenjski-slog/dusevno-zdravje/svetovni-dan-preprecevanja-samomora-v-2022/>
- Štambuk, A. (2007). Razmišljanje o smrti – Dobne i spolne razlike. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 155-177. Pridobljeno 10.2.2024 s <https://hrcak.srce.hr/11498>
- Štambuk, A. (2018). *Stavovi starijih osoba prema smrti i umiranju*. Zagreb: SIRIUS
- Štrancar, K. (2004). *Umiranje kot družbeni pojav: Paliativna oskrba in hospic* (Magistrsko delo). Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Štrancar, K., & Pahor, M. (2007). Umiranje kot družben pojav. *Socialno delo*, 46(1/2), 21-31.
- Velike misli o smrti (b.d.). Pridobljeno 13.2.2024 s: [Velike misli o smrti – Zavod Pogrebni tabu \(pogreb-ni-tabu.si\)](https://www.velikemisli.si/)

- Walsh-Burke, K., & Csikai, E. L. (2005). Professional Social Work Education in End-of-Life Care. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*, 1(2), 11–26. Pridobljeno 10.2.2024 s https://doi.org/10.1300/J457v01n02_03
- Yanke, G. (2019). Deconstructing Dignity in Elisabeth Kübler-Ross's On Death and Dying. *The American Journal of Bioethics*, 19(12), 46-47. Pridobljeno 13.2.2024 s [Deconstructing Dignity in Elisabeth Kübler-Ross's On Death and Dying: The American Journal of Bioethics: Vol 19, No 12 \(tandfonline.com\)](https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07647027.2019.1644444)

9. PRILOGE

9.1. Priloga 1: Raziskovalna vprašanja in smernice za intervju

1. Kakšen odnos imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica do umiranja in smrti?
 - Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.
 - Kako se odzivate na umiranje in smrt?
 - Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?
2. Kakšne izkušnje imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica z umiranjem in žalovanjem?
 - Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.
 - Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?
 - Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?
3. Ob katerih situacijah nanese pogovor na temo smrti?
 - Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?
 - Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?
 - Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?
4. Kakšen odnos imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica do samomora?
 - Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.
 - Kako se odzivate na samomor?
 - Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?
 - Kako se počutite v takšnem pogovoru?
5. Kakšne izkušnje imajo stanovalci Doma upokojencev Nova Gorica s samomorom?
 - Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.
 - Kako ste se soočili z žalovanjem?

9.2. Priloga 2: Intervjuji

INTERVJU A

Izvedba: 06.02.2023

Spol: Ženski

Starost: 83 let (1940)

Obdobje bivanja v domu: 4 leta (januar 2019)

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

To je težka stvar(A1). Jaz gledam na smrt kot na zadnjo uro(A2) in ko pride tvoja ura, zapustiš to življenje(A3). Samo da ni prehuda bolečina, ko umiraš(A4). To je tisto, človek se boji smrti(A5), te presune(A6). Ne vem zakaj mora človek trpeti pred smrtjo(A7). Koliko ljudi trpi preden umre in to je človeka strah, da bo trpel(A8). Na smrt ne gledam kot na konec(A9). Jaz verujem, da je še nekaj po smrti(A10), zato sem pomirjena(A11) in se smrti ne zelo bojim(A12). Ne vem, kako je tistim, ki niso verni, jaz imam upanje, ker verjamem v Boga in v življenje po smrti(A13). Zato smrt sprejemam(A14) in jo vidim kot del življenja(A15). Tisti, ki niso verni, se smrti bolj bojijo, ker mislijo, da je vsega konec(A16).

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Veste kaj vam povem, če človeka poznam, ki umre, to zelo težko prebolim(A17). Tudi tukaj v domu, pred dvema letoma, ko je bil Covid, je bilo veliko smrti. In tudi moji prijatelji so umrli. Smo se dobro razumeli, smo si pomagali, bili smo povezani in potem, ko so umrli, sem to zelo težko predelovala(A18), zelo težko sem sprejela njihovo smrt(A19). Zelo sem jih pogrešala(A20) in ko sem izvedela, da je kdo umrl, me je zelo presunilo(A21). Težko sprejmeš izgubo nekoga, ki ti je blizu(A22). Čutiš nekakšno praznino(A23), bolečino(A24). Neprijeten občutek(A25).

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

Med stanovalci ne vem, kakšen odnos imajo do smrti(A26). Mislim, da je vsem hudo, ko kdo umre, še posebej, če ti je blizu in ga dobro poznaš(A27). Mislim, da novica o smrti ni nikoli lepo sprejeta(A28) in so vsi ganjeni(A29). Tudi družba na splošno je bolj zaprta do takšnih tem(A30).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Jaz sem izgubila sina(A31) in ga zelo pogrešam(A32). Tudi danes, ko so se v dvorani doma predvajale pesmi, sem se spomnila na sina, ker on je bil pevec v cerkvi in je veliko prepeval. Tudi meni je pel pesmi in vsakič, ko slišim kakšno pesem, pomislim na njega(A33). Me zelo gane(A34). Moj sin je imel triintriideset let. Bil je pri Soči in se je družil s prijatelji in so šli na skale in on je šel z njimi in ena gospa mi je povedala, kaj se je zgodilo. Mi je rekla, da sin ni bil nič kriv, za to kar se je zgodilo. Mi je povedala, da so ga prijatelji zvabili na skale in potem noben si ni upal skočit v Sočo, ker so bili zelo veliko valovi in potem so kričali sinu: »Skoči ti, sej si veren, te bo Bog že obvaroval.« In potem so ga porinili v reko in je padel s skal v Sočo in ga je reka odnesla(A35).

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Jaz tega dogodka ne bom nikoli prebolela(A36). Fant je bil zelo navezan name in mi je vedno tako lepo rekel, da mi bo vedno v življenju pomagal. Ljudje so mi rekli, zakaj ne tožim prijateljev, ampak kaj mi bo to pomagalo, saj sina ne bom dobila nazaj. Sem pa veliko pre jokala in še vedno jočem(A37), že vse življenje se spominjam nanj(A38), nikoli ne bom tega prebolela(A39). Bil je tako dober fant. In imel me je zelo rad. Drugih znakov nisem imela. Nobenega glavobola, nobenih težav z zdravjem(A40), samo trpela sem, pa zelo in še vedno trpim(A41). Pesmi me zelo ganejo, ker me spominjajo nanj(A42). Bil je tako dober in ljubezniv.

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

Vera mi je zelo pomagala skozi žalovanje, to me je držalo pokonci(A43). Vsak dan grem v kapelico in molim in to me pomirja. Pa hčerko imam, ki mi je vedno stala ob strani(A44). Dajala mi je spodbudne besede(A45) in lahko rečem, da mi je ona nudila tolažbo(A46), da je bila ob meni(A47), da me je spodbujala z besedami(A48), z njo

sem se pogovarjala(A49). Strokovne pomoči nisem nikoli iskala(A50). Sem pa zelo hvaležna, da so ljudje dobrosrčni do mene(A51) in mi rečejo kakšno prijazno besedo(A52) in me potolažijo(A53).

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

O smrti se zelo redko pogovarjamo(A54), samo včasih ko kdo umre(A55), potem si to povemo, vendar nikoli ne razpravljamo o smrti(A56).

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

Med Covidom sem izvedela, da je umrla sostanova(A57) in potem smo se pogovarjali o njej(A58), ampak nismo razglabljali o smrti(A59), samo spominjali smo se je(A60).

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

V takšnih pogovorih me zelo presune, še posebej, če poznam človeka, ki je umrl(A61). Mi je zelo hudo, da slišim novico, da je nekdo umrl, ki sem ga cenila in bila v dobrih odnosih(A62). Ne nasprotujem takim pogovorom(A63) in če mi kdo kaj pove o smrti sprejemem(A64), samo me gane, ko slišim, da je kdo umrl(A65).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

Veste kaj vam povem, jaz sem imela zelo težko obdobje in ko prideš do tega, da pridejo tako težki trenutki in nimaš izhoda je težko in pomisliš na konec(A66). Kolikokrat rečejo, da si je nekdo vzel življenje, ker je imel hude probleme, ampak jaz pravim, da je to prav iz razočaranja(A67), ker ne zmorejo več živeti na tak način in pride do samomora(A68). Je pa veliko obsojanja od ljudi in pravijo, ja je bil tak in tak, ampak samomor je res skrajni izhod(A69), ko človek ne zmore več in nima izhoda(A70).

Kako se odzivate na samomor?

Vsak primer me globoko pretrese(A71), ker pomislim tudi nase, ko sem imela težke trenutke in pomislim, kaj se je moglo hudega dogajati temu človeku, da si je vzel življenje(A72). Nikoli pa ne obsojam takih ljudi, da bi rekla, ta je bil tak pa tak, zato si je vzel življenje(A73). Vedno pomislim, da je prenašal huda bremena(A74).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

Nikoli ne pogovor nanese na temo samomora(A75), samo če slišiš novico, da si je kdo naredil samomor(A76).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

Sem zelo ganjena(A77) in pretresena(A78).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

Od sorodnikov si nihče ni vzel življenja(A79), je pa bil znanec, ki si je naredil samomor(A80) in sem slišala o tem, ampak se ne spomnim točno, kaj se je dogajalo. Vem pa, da je hudo in velikokrat ljudje ne želijo o tem govoriti okoli, tako sem si samo mislila, da so morali biti hudi problemi, da se je to zgodilo(A81).

Kako ste se soočili z žalovanjem?

Nisem tako dobro poznala človeka, da bi žalovala, a mi je bilo hudo zanj(A82). Mi pa vera pri tem veliko pomaga(A83). Molitev predvsem, da predelam težke trenutke iz življenja(A84).

INTERVJU B

Izvedba: 16.02.2023

Spol: Ženski

Starost: 88 let

Obdobje bivanja v domu: 2 leti (april 2023)

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

Smrt pride, ko ti odpove organizem(B1). Je življenjsko(B2), zato sprejemem(B3). Tak je tok življenja in zaključi se s smrtjo(B4). Nekakšen konec(B5). Ni me strah smrti(B6). Ko se telo iztroši, te čaka smrt. To je vse naravno(B7).

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Ja, mislim najprej začutim žalost(B8), me stisne pri srcu(B9). Posebej če je sorodnik ali znanec. Meni pridejo solze(B10), je pa odvisno od vsakega človeka posebej, kako se odzove na smrt.

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

Ma kar slišim, eni bi radi še živeli in se smrti bolj bojijo, drugi, ki so pa slabšega zdravja, pa si želijo umreti in se tega prav nič ne bojijo(B11). Gledajo na smrt kot rešitev(B12). Družba pa je verjetno kar zaprta do takih tem(B13). Po mojem mnenju ne razmišljajo o tem(B14).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Veliko smrti imam iz življenja. Opisala pa bi smrt Ane, ki je bila moja sostanova(B15). Bila je bolna in je govorila, da zelo trpi in si je želela umreti(B16). Potem so nas obvestili, da je umrla ravno na novoletni dan. Verjetno je imela raka, ampak nobeden mi ni povedal točne diagnoze(B17). Samo spomnim se, da je veliko stokala od bolečine.

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Mene je ob novici, ko mi je sestra povedala, da je Ana umrla, zelo stisnilo pri srcu(B18). Hudo mi je bilo(B19). Bile sva dobri prijateljici in te pretrese taka novica(B20). Čutila sem žalost v srcu(B21), zjočeš se(B22).

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

Mene je stisnilo pri srcu(B23) in takrat mi je pomagal pogovor s stanovalko, da podeliš stisko z nekom, ki ti je blizu(B24). Malo te potolaži tudi to, da se je Ana rešila trpljenja, ker je imela bolečine(B25). Pomaga pa tudi objem bližnjega(B26), lepa beseda(B27), kašna tolažilna beseda(B28).

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

Takih tem se ne izogibam(B29), samo včasih se pogovarjamo med sostanovalci o smrti(B30). Recimo z mojo sostanova(B31) rečemo kakšno besedo na to temo(B31).

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

Ko je umrla ta sostanova Ana smo se veliko pogovarjali o smrti(B32). Kaj o njej smo si povedali(B33), kakšna je bila, kaj smo skupaj počeli(B34).

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

Sprejemem(B35), sem odprta za take pogovore, mi res ni težko(B36). To je del življenja in si pred tem ne zatiskam oči(B37). Je pa res, da niso to neke prijetne teme, ob katerih se boš dobro počutil(B38). Prisotna je neka neprijetnost(B39) in žalost(B40).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

Do samomora pride, ko človeku odpovejo živci(B41) in zapadeš v depresijo(B42). Jaz sem tudi imela depresijo in sem si enkrat poskušala narediti samomor(B43). Popila sem veliko količino tablet, ampak so me rešili, ker mi je bilo slabo in so me odpeljali v bolnišnico. Sedaj pijem tablete za živce in nimam več takih misli. Vzamem življenje tako kot je. Če pa bi mi takrat uspelo, me sedaj ne bi bilo več. Drugače pa gledam na samomor kot na odločitev, da zaključiš življenje(B44). Ko pač ni drugega izhoda(B45). Bi rekla, da je to izhod v sili(B46).

Kako se odzivate na samomor?

Ja hudo je, ko slišiš, da si je kdo vzel življenje(B47). Smili se ti tak človek(B48). In ogromno nekih vprašanj si postavljaš, zakaj je do tega prišlo. Kaj se je moralo dogajati s tem človekom. Ali res ni bilo druge možnosti(B49).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

Nimamo nikoli pogovorov o tej temi(B50).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

/

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

Od bližnjih ni nihče storil samomora, tudi od zancev se ne spomnim(B51), sem pa jaz sama poskušala to narediti(B52). Ampak zdaj sprejem življenje tako kot je in nimam več takšnih misli.

Kako ste se soočili z žalovanjem?

/

INTERVJU C

Izvedba: 07.02.2023

Spol: Ženski

Starost: 88 let

Obdobje bivanja v domu: 5 mesecev

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

Umiranje in smrt sta nekaj čisto popolnoma normalnega(C1), ker tako kot je v naravi, vse kar dozori, po nekem času mine in ravno tako je s človekom(C2). Nimaš kaj čakati. Neumno je o tem razmišljati. Ko boš zrel za smrt, takrat pride. Sprejemam smrt kot nekaj normalnega(C3) in pravim, ko živiš živi. Ni ti treba umirati sredi življenja. Nekdo je živ mrlič. Pomembno je, da sprejmemo smrt in življenje tako kot je(C4). Življenje je kot reka, ki teče in nekje je konec. Pri ljudeh je to smrt. Smrt je neizogibna(C5). Tako kot pade drevo, pade človek, to je naravni pojav(C6).

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Ne vem, če je mlado življenje, sploh če je neka nesreča, je še toliko huje(C7). Jaz pravim, da je to usoda človeka(C8). Je že zapisano v tebi, ko se rodiš. Na nekatere stvari lahko vplivaš, na druge ne moreš. Vsekakor mi je hudo, ko slišim za smrt(C9), a tako pač je in to sprejemam(C10). Tako se je zgodilo. Čas naredi svoje in mi nimamo vpliva na to.

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

Nisem imela veliko stika s sostanovalci, ampak kar smo se pogovarjali se mi zdi, da smrt sprejemajo kot naravno dejstvo(C11). Opazujemo, kako teče življenje, kako se človek stara. Zavedamo se, da življenje ni večno(C12). To je nek naraven postopek(C13). Se dogaja. Tudi družba misli, da sprejema smrt(C14). Je pa odvisno, nekatere je zelo strah smrti, drugi jo sprejmejo(C15). Ampak jaz mislim, da trpljenje je pred smrtjo. S smrtjo pa se vse konča(C16), ni več trpljenja.

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Ko sem izgubila sina(C17) je bilo zelo težko(C18). Bil je bolan in prihajale so bolezni(C19). Sva se veliko družila in sva hodila skupaj na sprehode. Oba sva imela rada rože in sva jih občudovala. In tisti večer sva šla skupaj ven. Pred dnevi je imel operacijo, ker so mu dobili strdek v nogi. Sem pa opazila, da je bil malo čuden tisti dan. Sem mu rekla, veš kaj, prodaj hišo in pridi v moje stanovanje živeti, jaz pa bom šla v dom. In mi je rekel: »Ne mama, jaz bi rad umrl mlad, na hitro in doma, ne bom se več selil.« Po dveh dneh po smrti sem obnemela. Samo počivala sem. Pogreb sem naredila na hitro in samo v krogu najbližjih, ker ne maram, da drugi gledajo tvojo bolečino, ne maram pretvarjanj in sem potem po parih dneh se spomnila na njegove besede in sem si mislila, da so se mu izpolnile želje. Umrl je mlad, na hitro in doma. In tako s tem živim.

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Najhuje je bilo v možganih, kar stemnilo se mi je, bila sem brez moči(C20). Huda bolečina(C21). In vzdihovala sem veliko(C22). Se pa zavedam, da so zraven še drugi otroci, zato moraš živeti naprej. Nekaj časa sem želela biti popolnoma sama(C23).

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

Nekaj časa sem šla v osamo, želela sem biti sama(C24). Šla sem na sprehode v naravo(C25) in meditacija(C26). Prepustila sem se in se sprostila(C27). Vrnitve nazaj ni. Kje je njegova duša, ne vem, ampak mislim, da so energije po smrti še vedno žive. Vprašanje pa je, kje so te energije. Pogovora nisem potrebovala, niti ljudi nisem želela ob sebi, ker me nihče ne bi mogel razumeti. Želela sem mir(C28).

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

O smrti se pogovarjamo in jaz nikoli ne rinem v točke, če vem, da so za človeka boleče. Ne rada brskam, naj človek sam pove, kar želi. Ne maram, da človek sili vate. So pa pogovori o smrti pogosti(C29). Tudi sedaj imamo v družini človeka, ki ima raka in večkrat govorimo o smrti(C30). Pomembno je, da imaš v glavi dobro, ampak hkrati, da ne daješ lažnega upanja. Če je človek na koncu, mu želiš vse najboljše.

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

V družini se je pojavil rak in tako smo se pogovarjali o smrti(C31). Je pa pomembno, da paziš, kako govoriš s človekom. Nekateri radi govorijo o smrti, drugi pa se temu izogibajo.

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

Jaz sem zmeraj odprta za take pogovore(C32) in sprejemam takšne teme(C33). Tudi rada se o tem pogovarjam, ker je to del življenja in se dobro počutim(C34). Ne bom se izogibala takšnim temam(C35).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

Veliko je vrst samomorov(C36). Je pa vprašanje, kakšen je človek. Nekdo je že od rojstva bolj zavzet za samomor, drugi pa ne. Odvisno od psihe človeka(C37). Smo že zaznamovani, kdo koliko prenese. Na samomor pa gledam kot na pogum ali pa šibkost(C38). Dve veliko razliki. Eden bo bolan in se bo odločil končati trpljenje. To je pogum. Drugi pa je alkoholik ali pa ima probleme v zakonu in se odloči za samomor. To je šibkost. Smo pa različno močni ljudje(C39).

Kako se odzivate na samomor?

Moja prva misel je, da se je človek rešil nekega bremena. Verjetno je človek zapadel v hude težave(C40). Groza me je, ko slišim za tako novico(C41). Človek ni našel izhoda iz situacije(C42).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

Včasih se pogovarjamo(C43). Navadno ko zveš, da si je nekdo vzel življenje(C44). Nekateri obsojajo, jaz pa pravim, kar se je zgodilo, se je(C45). Svojem pokojnika pa je potrebno stati ob strani, ker so to hude stvari(C46).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

Zelo težko se je o tem pogovarjati(C47). To je zelo občutljiva tema. Ne počutiš se dobro, ko pride do takih tem(C48).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

Sama nimam izkušnje, da bi si kdo od bližnjih naredil samomor(C49), sem pa slišala že za primer, ko si je človek sodil(C50), ampak nisem dobro poznala teh ljudi, ker nimam veliko prijateljev.

Kako ste se soočili z žalovanjem?

Meni osebno pomaga mir(C51) in čas sama s sabo(C52). Tako najlažje žalujem.

INTERVJU D

Izvedba: 07.02.2023

Spol: Ženski

Starost: 88 let

Obdobje bivanja v domu: 8 mesecev (julij 2022)

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

Jaz se nisem nikoli bala smrti(D1). Mislim, da je smrt normalen del življenja(D2). Kot rojstvo, ko otroci pridejo na svet, je to nekaj normalnega in tudi smrt je normalen del življenja(D3). Tako je usojeno, da se rodimo, živimo in umremo(D4). Izdahneš in je konec(D5). Jaz nimam strahu pred smrtjo(D6). Ko pride, pride.

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Jaz čutim grozo(D7). Ko so mi za sina povedali, je bilo to nekaj strašnega(D8). Tudi, ko so me poklicali, da mi je mož umrl, sem bila pretresena(D9). Nisem mogla govoriti(D10), bilo mi je zelo hudo(D11), grozno težko(D12).

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

Ne bi vedela(D13), ampak mislim, da sprejemajo smrt(D14). Nekateri se tudi bojijo tega(D15). Tu v domu večkrat sliši, da je kdo umrl. Družba pa je tudi bolj zaprta za takšne teme(D16). Mislim, da to niso pogoste teme oziroma niso zaželeno(D17).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Jaz sem bila v domu, ko je moja sosedka umirala(D18), tudi mama je umirala(D19) in me je prosila naj grem malo stran in ko sem se vrnila je bila mrtva. Tudi moja sosedka je umirala. Tako mirno je dihala, nobenih tresljajev, samo srce ji je bilo. In jaz sem jo spremljala in naenkrat se ji je srce ustavilo biti. Jaz sem tudi sina izgubila mladega(D20). Mož mi je umrl, ko je imel štiriinšestdeset let(D21).

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Prvo mi je bilo zelo težko(D22). Potem pa sem to sprejela in vzela kot normalen del življenja(D23). Se sprijazniš s smrtjo(D24). Je pa seveda prisotna žalost(D25), jokala sem(D26), čutila bolečino(D27). Počutila sem se izgubljeno(D28).

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

Takrat sem potrebovala mir(D29) in tišino(D30). Lepo pa mi je bilo, ko so prišli sinovi, sosedje, prijatelji(D31) in ti izkažejo sočutje(D32), se pogovarjaš(D33), dobiš kakšno spodbudno besedo(D34). Je pa res težko obdobje.

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

Moji otroci ne marajo pogovorov o smrti. Včasih se s kakšno prijateljico pogovarjamo(D35), če zvemo, da je kdo od znancev umrl(D36). Se pa normalno pogovarjamo(D37). Ni pa to pogosta tema(D38).

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

Recimo mene je zadela kap in so mi zdravniki rekli, da sem že umrla in so me ponovno obudili v življenje. Jaz se ničesar ne spomnim, samo ko sem se zbudila in so mi povedali, da mi polovica srca ne deluje več. In tako smo se potem s prijateljico pogovarjale o tem, da sem bila mrtva in ponovno oživela. Takrat je pogovor nanesel na temo smrti(D39).

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

Sprejemam takšne pogovore(D40), mi je pa hudo(D41). Posebej če mlad človek umre. Potem mi je težko(D42).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

Ne vem, kaj mora biti, ko pride do tega. To se mi zdi nekaj strašnega(D43). Mislim, da človek ni pri sebi, ko to naredi(D44). To je res nekaj groznega(D45). Nekakšna odločitev, da prenehaš živeti(D46).

Kako se odzivate na samomor?

Mi je hudo(D47), vedno pomislim, kaj ga je tiščalo, kakšne težave je moral imeti ta človek(D48). Mi je pa grozno slišati kaj takega(D49).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

Takšnih pogovorom ne maram, ker se potem slabo počutim(D50) in se ne pogovarjam o tem(D51). Hudo je, ko človek tako zaključi življenje(D52). Takrat človek ni pri sebi(D53).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

Hudo mi je slišati take stvari(D54). Počutim se slabo(D55), žalostno(D56).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

Pri moji prijateljici ni prišlo do samomora, je pa večkrat rekla, da se bo ubila(D57). Včasih reče, da se bo vrgla iz balkona ali pa se obesila. Že v službi je bila bolj čudna in je večkrat grozila s samomorom. Ampak ni si ga naredila, samo tako govori(D58). Drugače pa od bližnjih ni nihče naredil samomora(D59).

Kako ste se soočili z žalovanjem?

Meni najbolj pomaga mir(D60), tišina(D61), pa opora družine(D62).

INTERVJU E

Izvedba: 09.02.2023

Spol: Ženski

Starost: 95 let

Obdobje bivanja v domu: 6 let (2017)

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

Smrt sprejemam, brez tega pač ne gre(E1). To more bit. In ko je toliko človek star, je dobro da gre. To je življenje(E2), ko pride zadnja ura, mora človek iti s tega sveta(E3). Tudi sama pravim, da ko pride moja ura, ne želim podaljševati življenja. Smrt sprejemam in se mi zdi nekaj normalnega(E4), da damo mladim prostor na tem svetu.

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Vedno pomislim, sedaj človek počiva(E5). Jaz sem izgubila dva človeka in sem sedaj popolnoma sama. Hudo je, ko slišiš, da je kdo umrl(E6). Meni je zelo težko(E7) in hudo pri srcu(E8). Te kar stisne(E9).

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

Odvisto od vsakega človeka posebej(E10). Mislim, da stanovalci sprejemajo smrt(E11). Za mlade bi pa rekla, da o tem sploh ne razmišljajo(E12). Družba na splošno ne pomisli na smrt(E13). Ko si pa star in ti je smrt bližje, pa pogosteje razmišljaš o tem(E14) in se s smrtjo sprijazniš(E15). Tudi se mi zdi, da če nimaš nikogar in ničesar na svetu, ti je lahko umret. Če pa si bogat in imaš polno ljudi okoli, je pa težko ti umret.

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Sin mi je umrl(E16), tudi moža sem izgubila in sem čisto sama sedaj(E17). Moj sin ni bil nikoli bolan. Živel je v Avstriji in redno me je obiskoval in en dan je prišel in je pristal v bolnici. Nevesta mi je sporočila, da je sin v bolnici, ker ima tumor na ledvici(E18). Jaz sem takoj rekla, da če je treba mu dam svojo ledvico. In potem so mu vzeli ledvico in je živel nekaj let samo z eno. Potem se mu čez nekaj let preseli tumor v glavo in tako sem se morala sprijaznit, da je smrt blizu(E19). Mož a sem par let prej izgubila, ampak je čisto drugače(E20). Mož je dal že veliko skozi, sin pa je bil mlad. To ne preboliš(E21).

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Zame ni bilo tolažilne besede(E22). Čutila sem bolečino po celem telesu(E23). Po smrti sem pristala na vozičku, ker me je tako telesno izčrpalo(E24). Huda žalost(E25), trpljenje(E26), nemir(E27).

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

Veliko delam, da pozabim na to(E28). Ko delam ročna dela, ne razmišljam o smrti sina in moža(E29). Sama s sabo sem predelovala smrt(E30). Želela sem mir(E31), tišino(E32), čas biti sama s sabo(E33).

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

O smrti se ne rada pogovarjam z drugimi, ker se vznemirim in me vedno spomni na sina(E34). Tako se o tem ne pogovarjam z nikomer(E35), razen če slišim, da je kdo od znancev umrl(E36).

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

Pred kratkim je umrla sostanovalka iz doma in takrat sem od sester izvedla, da je umrla(E37), drugače pa se ne pogovarjam o smrti(E38).

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

Slabo(E39), občutim tesnobo(E40), žalost(E41), neprijetne občutke(E42), ker me vedno spomni na sina. Huda bolečina je izgubiti sina(E43). Se ne sprijazniš s tem(E44).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

Veste, da sem tudi sama nedolgo nazaj pomislila na samomor(E45). Jaz sem živel v Zagrebu in tam sem imela stanovanje. Ko je mož umrl, sem ostala sama in sem se preselila v Slovenijo v dom in stanovanje v Zagrebu prodala, da sem si lahko plačevala dom. Vse spomine sem prodala, vse prihranke, vse je šlo za plačevanje doma, zato mi je bilo zelo hudo in sem pomislila na samomor(E46). Mislim, na to človek pomisli, ko ne vidi izhoda(E47), ko je obupan(E48). To je nekakšen konec življenja, ki ga sam izvedeš(E49).

Kako se odzivate na samomor?

Ni mi prijetno, če slišim, da si je kdo storil samomor(E50), mi je hudo(E51).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

O tem navadno ne govorim z nobenim(E52). Ni to tema pogovora(E53), razen če slišim, da si je kdo naredil, potem si s kom poveš(E54).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

Ni prijetno slišat takih novic(E55). Ti je hudo(E56).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

Sostanovalka iz doma si je pred leti vzela življenje(E57). Je bila kuharica pri župniku in ko je bila stara, si je župnik dobil zamenjavo in ona je šla v dom. In se ni mogla s tem sprijaznit in je izgubila živce in se vrgla iz stanovanja(E58).

Kako ste se soočili z žalovanjem?

Mi je hudo(E59), ampak je nisem dobro poznala in potem ne žaluješ. Drugače pa meni mir najbolj pomaga(E60), pa da nekaj delam in pozabim na vse ostalo. Se zamotim z delom(E61).

INTERVJU F

Izvedba: 09.02.2023

Spol: Ženski

Starost: 87

Obdobje bivanja v domu: 1 leto (22. februar 2022)

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

To je zame konec(F1), oziroma bi rekla zadnja postaja(F2). Mene ni strah smrti(F3). Me ni strah umreti(F4). Sem bila že večkrat zelo blizu smrti, tudi zelo hud Covid sem imela. Jaz sprejemam smrti in če bi bilo treba, bi tudi danes umrla(F5). To more biti, vse ima svoj konec(F6) in tega se sploh ne bojim(F7). Imam pa včasih občutek, da prideš v dom za stare samo zato, da prideš čakati na smrt(F8).

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Meni je hudo ko moram slišati tako novico(F9), ampak če je človek star, si mislim, da se je tega rešil(F10). Pri mladih je drugače, te bolj presune(F11). Drugače pa me ni strah smrti(F12), ker to sprejemam(F13).

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

Bi rekla, da sostanovalci sprejemajo smrt(F14) in da jih ni strah(F15). Tudi družba je po mojem mnenju odprta za to(F16). Moji družinski člani nimajo strahu pred tem(F17). Mladi niti ne razmišljajo o smrti(F18). Nekatere tudi bolj prizadene, druge manj(F19). Po mojem mladi ne razmišljajo o tem(F20).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Meni je umrla hči(F21) in to je najbolj žalosten del mojega življenja(F22). Tudi moža sem izgubila(F23), ampak ni enako, ko ti umre hči. To je huda bolečina(F24). Hči je zbolela za rakom(F25) in umrla in dva vnuka sta ostala brez mame. Njen mož je bil alkoholik in sta se malo prej ločila. In po smrti smo prepričali moža, da je šel na zdravljenje in potem je postal drugi človek. Zdaj smo v dobrih odnosih, ampak prej je bilo pa grozno.

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Jaz sem se počutila, kot da bi me presekali na pol. Grozen občutek. Pol mene je takrat umrlo(F26). Najprej sem redno hodila na pokopališče(F27), potem vedno manj, ker ne morem sama iti. Grob smo prekopali in dali v žaro, da se ne bo grob zarasel. Bilo pa mi je grozno(F28), huda bolečina(F29) in žalost(F30).

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

O hčerki sem se pogovarjala s sorodniki(F31), z drugimi pa ne, ker če ne poznaš človeka, te ne zanima. Pogovor(F32) pa lepa beseda(F33), sočutje(F34), da imaš podporo(F35). Je pa hudo(F36), ker jaz nisem mogla imeti otrok in sem zelo težko dobila hči in potem ti je zelo težko(F37). Ni hujšega, kot smrt otroka.

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

O smrti ne dosti govorimo, ker pridemo vedno na temo smrti hčerke in to mi je hudo poslušati in o tem govoriti, zato o smrti ne govorimo(F38). Se tudi raje izognem takim pogovorom(F39), ker mi vzbujajo neprijetne občutke(F40).

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

Recimo ko je hči umrla, je prišlo do pogovora o smrti(F41), ker je potrebno vse urediti, ali pa če zveš za koga, da je umrl(F42), ampak nimam rada takih pogovorov, ker se začnem slabo počutiti(F43).

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

V takih pogovorih se slabo počutim(F44), ker kot sem rekla, pride tema vedno na smrt hčere in to me žalosti, postanem žalostna(F45), hudo mi je in potem raje ne govorim o tem(F46). Res neprijetno se počutim, če govorimo o smrti(F47).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

To je prav skrajni izhod(F48), ko človek obupa do konca(F49) in ne vidi več drugega izhoda(F50). Ga pa ne odobravam, ker vedno se najde rešitev v življenju(F51). Tudi mož od moje hčerke je bil pijanec, ampak se je odločil za zdravljenje in sedaj je zelo dober mož. So pomoči, samo poiskati jih je treba. Če nekdo naredi samomor obupa do konca(F52), ne poišče pomoči. To je zame najlažja pot, ko se odločiš zaključiti življenje(F53).

Kako se odzivate na samomor?

Hudo mi je slišat kaj takega(F54) in me stisne pri srcu(F55). Pomislim, kaj se je dogajalo s človekom. Kako da ni našel pomoči(F56).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

Ni to tema pogovora(F57). Samo, če kdaj slišiš od koga, da si je vzel življenje(F58).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

Ni prijetno(F59), hudo ti je tako stvar slišati(F60).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

Ne poznam nikogar, ki bi si naredil samomor(F61). V naši družini so bolj pogoste bolezni. Včasih slišim po televiziji ali pa če mi kdo pove, da se je kdo obesil(F62). Drugače prav od bližnjih ni nikogar.

Kako ste se soočili z žalovanjem?

Na splošno mi pomaga pogovor, da daš to iz sebe, kar čutiš(F63).

INTERVJU G

Izvedba: 10.02.2023

Spol: Ženski

Starost: 96 let

Obdobje bivanja v domu: 1 mesec (januar, 2023)

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

Po pravici povedano, sploh ne razmišljam o tej temi(G1). Se borim v življenju. Celo življenje delam, a o smrti nikoli ne razmišljam(G2). Rada živim, rada delam, berem. Smrt pa sprejemem(G3) kot del življenja(G4). Ni to zdaj nekaj, kar bi se bala(G5). Je zadnja točka v življenju človeka, za katero nikoli ne veš, kje in kdaj te čaka(G6).

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Jaz sprejemem smrt in se zavedam, da nihče ni večen(G7). Mi pa vsekakor ni lahko pri srcu(G8). Čutim bolečino(G9) in žalost(G10). Včasih so rekli, da drevo zraste, nato cveti in obrodi in potem se posuši. Kot ljudje, vsi smo minljivi(G11).

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

Po mojem sprejemajo smrt sostanovalci(G12). Bi rekla, da so odprti do takih tem(G13). Tudi družba po mojem sprejema smrt(G14), lahko da je prisoten strah(G15), ampak sprejmejo(G16). To je del življenja(G17). Nič ne moremo narediti, da bi se temu izognili(G18).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Umrla mi je mama(G19). Ležala je v bolnici, ker je imela pljučnico(G20). Imela je sedeminsedemdeset let. Tata pa 81 let(G21) in je tudi imel bolezen(G22).

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Si žalosten(G23), ti je težko pri srcu(G24), te stiska(G25), ampak če pričakuješ smrt je lažje, se lahko pripraviš na to in sprejmeš(G26). Sem pa tudi jokala(G27).

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

Sorodniki smo se skupaj zbrali in se pogovarjali(G28). Se mi zdi, da mi je pogovor najbolj pomagal(G29), pa to, da so blizu tisti, ki jih imaš rad(G30). Je lažje potem predelovat izgubo. Da dobiš kakšno spodbudno besedo(G31) in da vidiš, da nisi sam(G32), ampak da te ljudje sočustvujejo s teboj(G33).

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

Kadar kdo umre, potem govorimo(G34). Kakšen človek reče, da je umrl kdo, ki sem ga poznala(G35). Drugače redko o tem govorimo(G36).

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

Samo ko sem recimo zvedla za enega človeka iz moje vasi, da je umrl, potem nanese tema na smrt, drugače ne(G37).

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

Saj sprejemem tak pogovor(G38), ampak mi pa ni prav prijetno(G39). Se mi zdi, da me takšni pogovori vznemirijo, tako da raje pustim take teme(G40).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

Nikoli ne razmišljam o tem(G41) in tudi ne poznam, da bi si kdo naredil samomor(G42). Se mi pa zdi to skrajni zaključek življenja(G43), ko res ne veš, kako naprej(G44). Huda stvar(G45).

Kako se odzivate na samomor?

Ja če že slišim, mi je težko(G46), mi je hudo(G47), pa čutim grozo(G48).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

Ne govorim o tem, nikoli(G49).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

/

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

Nimam takšne izkušnje, da bi mi kdo od bližnjih umrl na tak način(G50).

Kako ste se soočili z žalovanjem?

/

INTERVJU H

Izvedba: 10.02.2023

Spol: Ženski

Starost: 95

Obdobje bivanja v domu: 2 leti (2021)

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

Smrt je zame konec življenja(H1) in to sprejemam(H2). Smrt je smrt, konec(H3). Slovo od življenja(H4). Usoda človeka(H5). Tega me ni strah(H6). Bol me je strah trpljenja pred smrtjo(H7). Smrti pa ne(H8).

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Ni me strah(H9), mi je pa težko, ko kdo umre(H10). Če ga poznaš je toliko huje(H11). Ti ni vseeno. Je neka bolečina(H12) in čutim žalost(H13). Se mi zdi, da čutiš tesnobo pri srcu(H14). Te stisne(H15). Ni ravno prijetno(H16).

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

Ma ja, bi rekla, da smrt sprejmejo vsi(H17), samo mladi ne toliko razmišljajo o tem, ker je še daleč(H18). Mi v domu pa razmišljamo(H19). Po mojem so se sostanovalci sprijaznili s smrtjo(H20) in vejo, da je to del življenja(H21). Mladi pa take teme odrivajo na stran(H22).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Umrli mi je oče(H23) in najtežje mi je bilo, ker mi je pred smrtjo želel še nekaj povedati, pa mi ni mogel. Bil je lovec in včasih sem tudi jaz šla z njim. In pes je šel tudi zraven. Njega so imeli ljudje zelo radi. Na pogreb je prišlo veliko ljudi. Oče je bil želodčni bolnik(H24) in vedno je pravil, da bo mlad umrl in je res. Bil je zelo šibek.

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Jaz sem pričakovala in zato je lažje in prej sprejmeš(H25), ampak ti je težko(H26). Jaz sem bila žalostna(H27) in sem jokala(H28). To je taka bolečina v srcu(H29) in čutiš stisko(H30).

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

Pomembna je bila prisotnost ljudi, da nisem bila sama(H31). Da ti nekdo da kakšno spodbudno besedo(H32), ti da objem(H33). Ja, to je pomembno.

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

Ne govorim o smrti z drugimi(H34). Ja, če kdaj slišim, da je kdo umrl, ampak da bi pa kar tako o tem govorila, pa ne(H35).

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

Ja, če kdo umre, ki sem ga poznala(H36). Potem ja, drugače ne. Redko, da bi prišla na to temo(H37). Saj sprejem smrt(H38), ampak se ne pogovarjam o tem(H39).

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

Če pride do tega sprejem(H40), sem odprta do tega(H41), ampak se ne pogovarjam, ker postanem slabše volje(H42).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

Jaz mislim, da ni nič narobe, če človek pride do točke, ko ne želijo več živeti(H43). Jaz sem tudi že pomislila, da bi kdaj končala življenje(H44). Tudi imam nečaka, ki si je naredil samomor(H45). To se mi zdi kot izhod v sili(H46). Sam se odločiš zaključiti življenje na neki točki(H47).

Kako se odzivate na samomor?

Ja ni prijetno(H48), ampak jaz to sprejem(H49).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

Samo ko se pogovarjamo o nečaku, potem pridemo do te teme(H50), drugače pa nikoli ne o tem govorimo(H51).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

Sprejmeš kar je bilo in greš naprej(H52). Jaz sprejem pogovor(H53). Se ne počutim slabo, ali pa da bi se izogibala(H54).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

Moj nečak si je naredil samomor(H55), ker mu žena ni pustila, da bi imel stike s hčerko. In potem se je odločil, da naredi samomor(H56). Nikoli pa nismo obsojali(H57). On ni mogel prenašati, da ne bi videl hčerke. Jo je imel zelo rad.

Kako ste se soočili z žalovanjem?

Ja je hudo(H58), te kar šokira taka novica(H59) in jaz rada s kom delim svoje občutke(H60). Pogovor pomaga. Daš to breme ven iz sebe(H61).

INTERVJU I

Izvedba: 16.02.2023

Spol: Moški

Starost: 93 let

Obdobje bivanja v domu: 2 leti (februar 2021)

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

Smrt je ena grozna zadeva(I1). Smrt je konec življenja(I2). To je težka stvar, ni enostavna zadeva(I3), ki pa se je človek ne more znebiti(I4). Je del življenja(I5) in jaz to sprejemam(I6). Predstavljam si kot konec, ko ne slišiš nič, ne vidiš nič(I7). Skratka smrt je nek blažen mir(I8).

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Vsaka smrt me pretrese(I9). Me presune(I10). Spravi me v slabo razpoloženje(I11). Postanem žalosten(I12). Hudo mi je za vsakega, ki umre(I13).

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

Mislim, da se družba sploh ne ukvarja s takimi temami(I14). Izogibajo se mislim na smrt(I15), ker jih je strah(I16). Ampak starejši kot si in bližje kot je smrt, bolj razmišljaš o tem(I17). Bi rekel, da med sostanovalci je vseeno bolj pogosta in sprejeta ta tema, kot med mladimi(I18).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Mama mi je umrla(I19), oče(I20), brat(I21). Vse smrti so me močno prizadele in me spremljajo vse življenje(I22). Se ne morem potolažiti(I23). Vsi so umrli za boleznijo(I24).

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Čutim nemir v sebi(I25). Nemir in nerazpoloženje(I26), čutim strah(I27), tesnobo(I28), stisko(I29). Slabi občutki me prevzamejo(I30). Neprijetnost(I31), ali pa nekakšno nelagodje(I32).

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

Rad se umaknem v samoto, da svoje občutke sam predelam(I33). Ne potrebujem pogovorov in družbe, samo samoto, mir(I34). Da imam čas, da vse sam predelam, kar se je zgodilo(I35).

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

O smrti prav nikoli ne govorim(I36). Tej temi se izognem(I37) in ne rad sodelujem v takšnih pogovorih, ker postanem žalosten(I38).

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

Ne govorim o smrti(I39), samo včasih slišim za koga, ki je umrl(I40). To je pa to o tej temi.

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

Ko slišim, da je kdo umrl sem predvsem žalosten(I41) in vznemirjen(I42).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

Samomor je zanimiva zadeva, ki me pogosto spremlja v življenju. Poznal sem nekaj ljudi, ki so si storili samomor. Jaz gledam na to kot na izhod v sili(I43), nerazpoloženje do življenja in življenjskih razmer(I44). Predvsem izhod v sili(I45). To je huda, kruta zadeva(I46). Zlasti če je človek še mlad. Ljudje so obremenjeni z mnogimi težavami in raje kot da bi jih rešili, raje se odločijo, da si vzamejo življenje(I47).

Kako se odzivate na samomor?

Hudo mi je(I48), me stisne pri srcu ko slišim kaj takega(I49).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

O samomoru se nikoli ne pogovarjam(I50). Edino razmišljam, kaj se je moglo dogajati s človekom, da je šel narediti nekaj takega. Kaj je mogel biti ta glavni razlog, da ni bilo druge rešitve(I51).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

/

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

En primer je bil, ko sem pomislil, zakaj si je ta človek to storil(I52). Življenje ga je pripeljalo do tega, da je povsod videl samo smrt kot rešitev. Bil je fant, mlad. In težko je, ko imaš s človekom intimne odnose in ga nato izgubiš na tak brutalen način(I53). To je hudo(I54) in težko razumem tega fanta, kaj ga je gnalo v to. Za njega ni bilo druge poti.

Kako ste se soočili z žalovanjem?

Kot sem omenil, je meni najbolj pomemben mir(I55), samota, čas da sam predelam dogodke(I56). In potem greš naprej. Ampak spremlja te pa celo življenje.

INTERVJU J

Izvedba: 07.02.2023

Spol: Moški

Starost: 76 let (1947)

Obdobje bivanja v domu: 4 mesece (oktober 2022)

Prosim Vas, da mi opišete, kako razumete umiranje in smrt.

Umiranje in smrt razumem kot nekaj, kar je že v človeku dano kot usoda, da enkrat mora oditi iz tega sveta(J1). Da nismo tukaj za stalno, ampak smo minljivi in se moramo zavedati, da bomo enkrat zapustili ta svet(J2). Je del življenja(J3). Se mi zdi, da je smrt normalna stvar(J4). Grozno je, če je človek zelo bolan, ali pa da zelo trpi(J5), ampak smrt sprejemem kot del življenja, tako smo ustvarjeni(J6).

Kako se odzivate na umiranje in smrt?

Če je smrt v tvojem okolju, v bližini, da se zgodi nekomu bližnjemu je to zelo težko(J7), če pa slišim v novicah, da je nekje vojna in da toliko ljudi umre, je vseeno drugače, ker teh ljudi nisem poznal. Če ti človek v družini umre, je hudo, ker si osebno z njim povezan(J8).

Kakšen se Vam zdi odnos do umiranja in smrti med sostanovalci in kakšen v družbi nasploh?

V domu se mi zdi, da sprejemajo smrt(J9). Večkrat slišim novico, da je kateri sostanovalec umrl. Jaz sem sicer krajši čas v domu in nisem še spoznal vseh stanovalcev, ampak se pa spomnim enega gospoda, ki je sedel z mano pri mizi v jedilnici in ravno sva se spoznala, ko sem slišal, da je čez nekaj dni umrl(J10). Vsak človek pa drugače glede na smrt(J11). Tudi v družbi eni ljudje lažje sprejmejo smrt, drugi pa se težje soočijo z izgubo. Je odvisno od vsakega človeka posebej(J12).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja z umirajočim ali s smrtjo bližnjega.

Jaz sem živel s svojo mamo in nek dan sem jo dobil napol mrtvo v svoji hiši(J13), drug primer pa je bil mož moje sestre, ki je umrl poleg mene(J14). Smo sedeli za mizo v jedilnici in je kar naenkrat padel po tleh, ker ga je zadela kap. Dvakrat sem bil zraven, ko je človek umrl poleg mene. Mojo mamo in svaka, oba je zadela kap(J15). To te tako prizadene(J16). Mama je bila še živa, ampak ni mogla govoriti in je kasneje umrla v bolnišnici.

Kako ste zaznali bolečino in kako ste se nanjo odzvali?

Ko zgubiš bližnjega imaš tak poseben občutek, ker si izgubil nekoga, ki si ga imel rad in je res tesnoben občutek(J17). Doživiš šok(J18). Drugih sprememb na zdravju pa nisem zaznal, na primer da ne bi mogel spati ali kaj podobnega(J19). Tega ni bilo, samo močna psihična bolečina(J20).

Kako ste se soočili z žalovanjem?/Kaj Vam je pomagalo skozi proces žalovanja?

Jaz sem veliko časa živel sam, tudi po mamini smrti sem živel sam. Mi je pa zelo pomagalo, ko so k meni prišli prijatelji, sosedje(J21) in smo se o tem pogovarjali(J22), pa da so mi rekli kakšno spodbudno besedo(J23). Lepo je, da je nekdo ob tebi v takšnih situacijah(J24). O strokovni pomoči pa nisem nikoli razmišljal(J25).

Kako pogosto in ob kakšnih priložnostih pogovor nanese na temo smrti?

O smrti se nikoli ne pogovarjamo(J26). Razen če kdo umre, potem zveš od znancev(J27) in rečeš kakšno besedo o tem človeku(J28), ampak, da bi pa se o smrti pogovarjali, to pa nikoli(J29).

Prosim Vas, da mi opišete situacijo, ko je pogovor nanesel na temo smrti?

Ko je umrl znanec, sem šel na pogreb(J30) in smo se pogovarjali o njemu, o njegovem življenju, kako je umrl(J31).

Kako se Vi počutite v takšnih pogovorih?

Odkrito, takšni pogovori mi niso blizu, zato raje pustim take teme pri miru(J32). Rečeš kakšno besedo o tem človeku, ki je umrl(J33), ampak nikoli ne opravljaj pokojnega človeka, naj bo v miru, kar je bilo, je bilo. Povej kaj lepega, ostalo pusti. Taki pogovori o smrti mi niso blizu in se ni prijetnih občutkov(J34).

Prosim Vas, da mi opišete, kako gledate na samomor.

To je zelo huda stvar(J35). Takrat, ko slišim, da si je nekdo naredil samomor, pomislim, zakaj se je to zgodilo, kako je lahko do tega prišlo(J36). To naredi nekdo, ki je v hudem obupu(J37). To v normalnem stanju ne narediš, mora biti nekaj hudo narobe v življenju človeka(J38).

Kako se odzivате na samomor?

Najprej pomislim zakaj se je to zgodilo in kaj je bilo temu človeku(J39). Če poznaš dobro človeka, se vedno sprašuješ, kako je do tega prišlo(J40). Občutek je pa vsekakor grozen, ko slišiš takšno novico(J41). Veliko vprašanj se ti pojavi, na katera težko najdeš odgovor(J42).

Ob kakšnih priložnostih nanese tema pogovora na samomor?

O tej temi nikoli ne govorim(J43).

Kako se počutite v takšnem pogovoru?

Če slišim za samomor, se grozno počutim(J44).

Prosim Vas, da mi opišete izkušnjo srečanja s samomorom znanca/bližnjega.

Znanec iz moje vasi, se je obesil(J45) in vedno sem se spraševal, zakaj je to naredil(J46). Imel je družino, otroke. Sprašujem se, kaj se je dogajalo, da ni videl druge poti(J47). Sinove večkrat srečam v marketu v vasi, ampak sedaj nimamo stikov.

Kako ste se soočili z žalovanjem?

Pogovor pomaga, da z nekom поделиš kar čutiš(J48).

9.3. Priloga 3: Odprto kodiranje

INTERVJU A

ŠT. IZJAVE		IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
A1		<i>To je težka stvar</i>	Težka stvar	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
A2		<i>Jaz gledam na smrt kot na zadnjo uro</i>	Zadnja ura	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
A3		<i>ko pride tvoja ura, zapustiš to življenje</i>	Zapustiti življenje	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
A4		<i>Samo da ni prehuda bolečina, ko umiraš</i>	Strah pred bolečino	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
A5		<i>človek se boji smrti</i>	Strah pred smrtjo	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
A6		<i>te presune</i>	Šok	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
A7		<i>Ne vem zakaj mora človek trpeti pred smrtjo</i>	Strah pred trpljenjem	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
A8		<i>Koliko ljudi trpi preden umre in to je človeka strah, da bo trpel</i>	Strah pred trpljenjem	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
A9		<i>Na smrt ne gledam kot na konec</i>	Ni konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
A10		<i>Jaz verujem, da je še nekaj po smrti</i>	Verovanje v življenje po smrti	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
A11		<i>zato sem pomirjena</i>	Pomirjenost	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
A12		<i>se smrti ne zelo bojim</i>	Ni strahu pred smrtjo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
A13		<i>jaz imam upanje, ker verjamem v Boga in v</i>	Verovanje v življenje po smrti	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja

		<i>življenje po smrti</i>			
A14		<i>smrt sprejemam</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
A15		<i>jo vidim kot del življenja</i>	Del življenja	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
A16		<i>Tisti, ki niso verni, se smrti bolj bojijo, ker mislijo, da je vsega konec</i>	Strah nevernih pred smrtjo	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
A17		<i>če človeka poznam, ki umre, to zelo težko prebolim</i>	Težko preboli	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
A18		<i>ko so umrli, sem to zelo težko predelovala</i>	Težko predela	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
A19		<i>zelo težko sem sprejela njihovo smrt</i>	Težko sprejme	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
A20		<i>Zelo sem jih pogrešala</i>	Pogreša	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
A21		<i>ko sem izvedela, da je kdo umrl, me je zelo presunilo</i>	Presune	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
A22		<i>Težko sprejmeš izgubo nekoga, ki ti je blizu</i>	Težko sprejme	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
A23		<i>Čutiš nekakšno praznino</i>	Čuti praznino	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
A24		<i>bolečino</i>	Bolečina	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
A25		<i>Neprijeten občutek</i>	Neprijeten občutek	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
A26		<i>Med stanovalci ne vem, kakšen odnos imajo do smrti</i>	Ne ve	Neopredeljenost	Odnos stanovalcev do smrti in umiranja
A27		<i>Mislim, da je vsem hudo, ko kdo umre, še posebej, če ti je blizu in ga dobro</i>	Hudo	Negativni občutki	Odnos stanovalcev do smrti in umiranja

		<i>poznaš</i>			
A28		<i>Mislím, da novica o smrti ni nikoli lepo sprejeta</i>	Negativna čustva	Negativni občutki	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja
A29		<i>so vsi ganjeni</i>	Ganjenost	Negativni občutki	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja
A30		<i>Tudi družba na splošno je bolj zaprta do takšnih tem</i>	Zaprtoost do takih tem	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja
A31		<i>Jaz sem izgubila sina</i>	Smrt sina	Pokojni	Izkušnje s smrtjo bližnjega
A32		<i>ga zelo pogrešam</i>	Pogreša pokojnika	Odziv	Izkušnje s smrtjo bližnjega
A33		<i>pomislím na njega</i>	Misli nanj	Odziv	Izkušnje s smrtjo bližnjega
A34		<i>Me zelo gane</i>	Ganjenost	Odziv	Izkušnje s smrtjo bližnjega
A35		<i>In potem so ga porinili v reko in je padel s skal v Sočo in ga je reka odnesla</i>	Utopitev v reki Soči	Vzrok smrti	Izkušnje s smrtjo bližnjega
A36		<i>Jaz tega dogodka ne bom nikoli prebolela</i>	Ne more preboleti	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
A37		<i>Sem pa veliko prejokala in še vedno jočem</i>	Jok	Izražanje čustev	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
A38		<i>že vse življenje se spominjam nanj</i>	Misli nanj	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
A39		<i>nikoli ne bom tega prebolela</i>	Ne more preboleti	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
A40		<i>Drugih znakov nisem imela. Nobenega glavobola, nobenih težav z zdravjem</i>	Ni telesnih znakov	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega

A41		<i>samo trpela sem, pa zelo in še vedno trpim</i>	Trpljenje	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
A42		<i>Pesmi me zelo ganejo, ker me spominjo nanj</i>	Ganjenost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
A43		<i>Vera mi je zelo pomagala skozi žalovanje, to me je držalo pokonci</i>	Opора v veri	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
A44		<i>Pa hčerko imam, ki mi je vedno stala ob strani</i>	Opора bližnjih	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
A45		<i>Dajala mi je spodbudne besede</i>	Spodbudne besede	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
A46		<i>ona nudila tolažbo</i>	Tolažba	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
A47		<i>da je bila ob meni</i>	Bližina	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
A48		<i>da me je spodbujala z besedami</i>	Spodbudne besede	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
A49		<i>z njo sem se pogovarjala</i>	Pogovor	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
A50		<i>Strokovne pomoči nisem nikoli iskala</i>	Brez strokovne pomoči	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
A51		<i>Sem pa zelo hvaležna, da so ljudje dobrosrčni do mene</i>	Opора bližnjih	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
A52		<i>mi rečejo kakšno prijazno besedo</i>	Spodbudne besede	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
A53		<i>me potolažijo</i>	Tolažba	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
A54		<i>O smrti se zelo redko pogovarjamo</i>	Redek	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
A55		<i>samo včasih ko kdo umre</i>	Ko nekdo umre	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt	Pogovor o smrti

A56		<i>vendar nikoli ne razpravljamo o smrti</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
A57		<i>sem izvedela, da je umrla sestanovalka</i>	Novica o smrti	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti
A58		<i>potem smo se pogovarjali o njej</i>	Pogovor o pokojniku	Tema pogovora	Pogovor o smrti
A59		<i>nismo razglabljali o smrti</i>	Brez razglabljanja	Tema pogovora	Pogovor o smrti
A60		<i>samo spominjali smo se je</i>	Obujanje spominov	Tema pogovora	Pogovor o smrti
A61		<i>V takšnih pogovorih me zelo presune, še posebej, če poznam človeka, ki je umrl</i>	Presune	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
A62		<i>Mi je zelo hudo, da slišim novico, da je nekdo umrl, ki sem ga cenila in bila v dobrih odnosih</i>	Zelo hudo	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
A63		<i>Ne nasprotujem takim pogovorom</i>	Sprejema pogovor o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
A64		<i>če mi kdo kaj pove o smrti sprejemem</i>	Sprejema pogovor o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
A65		<i>samo me gane, ko slišim, da je kdo umrl</i>	Ganjenost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
A66		<i>Veste kaj vam povem, jaz sem imela zelo težko obdobje in ko prideš do tega, da pridejo tako težki trenutki in</i>	Misel na lasten samomor	Lastna izkušnja	Izkušnja s samomorom bližnjega

		<i>nimaš izhoda je težko in pomisliš na konec</i>			
A67		<i>jaz pravim, da je to prav iz razočaranja</i>	Posledica razočaranja	Razumevanje	Pogled na samomor
A68		<i>ker ne zmorejo več živeti na tak način in pride do samomora</i>	Nezmožnost živeti	Razumevanje	Pogled na samomor
A69		<i>samomor je res skrajni izhod</i>	Skrajni izhod	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
A70		<i>ko človek ne zmore več in nima izhoda</i>	Brez izhoda	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
A71		<i>Vsak primer me globoko pretrese</i>	Pretrese	Odziv	Odzivanje na samomor
A72		<i>pomislim, kaj se je moglo hudega dogajati temu človeku, da si je vzel življenje</i>	Pojavi vprašanje zakaj	Odziv	Odzivanje na samomor
A73		<i>Nikoli pa ne obsojam takih ljudi, da bi rekla, ta je bil tak pa tak, zato si je vzel življenje</i>	Brez obsojanja	Odziv	Odzivanje na samomor
A74		<i>Vedno pomislim, da je prenašal huda bremena</i>	Misel na stisko človeka	Odziv	Odzivanje na samomor
A75		<i>Nikoli ne pogovor nanese na temo samomora</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
A76		<i>samo če slišiš novico, da si je kdo naredil samomor</i>	Novica o samomoru	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na samomor	Pogovor na temo samomora
A77		<i>Sem zelo ganjena</i>	Ganjenost	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora

A78		<i>pretresena</i>	Pretresenost	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
A79		<i>Od sorodnikov si nihče ni vzel življenja</i>	Nima izkušnje samomora družinskega člana	Samomor	<i>Izkušnja s samomorom bližnjega</i>
A80		<i>je pa bil znanec, ki si je naredil samomor</i>	Samomor znanca	Samomor	<i>Izkušnja s samomorom bližnjega</i>
A81		<i>sem si samo mislila, da so morali biti hudi problemi, da se je to zgodilo</i>	Misel na stisko človeka	Doživljanje	<i>Izkušnja s samomorom bližnjega</i>
A82		<i>Nisem tako dobro poznala človeka, da bi žalovala, a mi je bilo hudo zanj</i>	Hudo	Doživljanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
A83		<i>Mi pa vera pri tem veliko pomaga</i>	Opора v veri	Opора	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
A84		<i>Molitev predvsem, da predelam težke trenutke iz življenja</i>	Opора v veri	Opора	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega

INTERVJU B

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
B1	<i>Smrt pride, ko ti odpove organizem</i>	Odpoved organizma	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
B2	<i>Je življenjsko</i>	Del življenja	Sprejemanje	Doživljanje smrti in umiranja
B3	<i>zato sprejemem</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
B4	<i>Tak je tok življenja in zaključí se s smrtjo</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja

B5	<i>Nekakšen konec</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
B6	<i>Ni me strah smrti</i>	Ni strahu pred smrtjo	Sprejemanje	Doživljanje smrti in umiranja
B7	<i>To je vse naravno</i>	Del življenja	Sprejemanje	Doživljanje smrti in umiranja
B8	<i>najprej začutim žalost</i>	Žalost	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
B9	<i>me stisne pri srcu</i>	Stiska	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
B10	<i>Meni pridejo solze</i>	Jok	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
B11	<i>Ma kar slišim, eni bi radi še živeli in se smrti bolj bojijo, drugi, ki so pa slabšega zdravja, pa si želijo umreti in se tega prav nič ne bojijo</i>	Eni bi radi živeli, drugi si želijo smrti	Neopredeljenost	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
B12	<i>Gledajo na smrt kot rešitev</i>	Smrt kot rešitev	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
B13	<i>Družba pa je verjetno kar zaprta do takih tem</i>	Zaprtoost do takih tem	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
B14	<i>Po mojem mnenju ne razmišljajo o tem</i>	Ne razmišljajo o smrti	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
B15	<i>Opisala pa bi smrt Ane, ki je bila moja sostanovačka</i>	Sostanovačka	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
B16	<i>Bila je bolna in je govorila, da zelo trpi in si je želela</i>	Bolezen	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s

	<i>umreti</i>			smrtjo bližnjega
B17	<i>Verjetno je imela raka, ampak nobeden mi ni povedal točne diagnoze</i>	Rak	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
B18	<i>Mene je ob novici, ko mi je sestra povedala, da je Ana umrla, zelo stisnilo pri srcu</i>	Stiska	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
B19	<i>Hudo mi je bilo</i>	Jim je hudo	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
B20	<i>te pretrese taka novica</i>	Pretresenost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
B21	<i>Čutila sem žalost v srcu</i>	Žalost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
B22	<i>zjočeš se</i>	Jok	Izražanje čustev	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
B23	<i>Mene je stisnilo pri srcu</i>	Stiska	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
B24	<i>takrat mi je pomagal pogovor s stanovalko, da podeliš stisko z nekom, ki ti je blizu</i>	Pogovor	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
B25	<i>Malo te potolaži tudi to, da se je Ana rešila trpljenja, ker je imela bolečine</i>	Misel, da se je pokojna s smrtjo rešila	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
B26	<i>Pomaga pa tudi objem bližnjega</i>	Objem	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
B27	<i>lepa beseda</i>	Spodbudne besede	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
B28	<i>kašna tolažilna beseda</i>	Tolažba	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
B29	<i>Takih tem se ne izogibam</i>	Sprejema pogovor o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti

B30	<i>samo včasih se pogovarjamo med sostanovalci o smrti</i>	Včasih	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
B31	<i>Recimo z mojo sostanovalko rečemo kakšno besedo na to temo</i>	Pogovor s sostanovalko	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt	Pogovor o smrti
B32	<i>Ko je umrla ta sostanovalka Ana smo se veliko pogovarjali o smrti</i>	Smrt bližnjega	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti
B33	<i>Kaj o njej smo si povedali</i>	Pogovor o pokojniku	Tema pogovora	Pogovor o smrti
B34	<i>kakšna je bila, kaj smo skupaj počeli</i>	Obujanje spominov	Tema pogovora	Pogovor o smrti
B35	<i>Sprejemem</i>	Sprejema pogovor o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
B36	<i>sem odprta za take pogovore, mi res ni težko</i>	Odprtost	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
B37	<i>To je del življenje in si pred tem ne zatiskam oči</i>	Sprejema pogovor o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
B38	<i>Je pa res, da niso to neke prijetne teme, ob katerih se boš dobro počutil</i>	Neprijetnost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
B39	<i>Prisotna je neka neprijetnost</i>	Neprijetnost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
B40	<i>žalost</i>	Žalost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
B41	<i>Do samomora pride, ko človeku odpovejo živci</i>	Odpoved živcev	Razumevanje	Pogled na samomor
B42	<i>zapadeš v depresijo</i>	Depresija	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
B43	<i>Jaz sem tudi imela depresijo in sem si enkrat poskušala narediti samomor</i>	Izvedba lastnega samomora	Lastna izkušnja	Izkušnja s samomorom bližnjega

B44	<i>Drugače pa gledam na samomor kot na odločitev, da zaključiš življenje</i>	Odločitev za zaključitev življenja	Razumevanje	Pogled na samomor
B45	<i>Ko pač ni drugega izhoda</i>	Brez izhoda	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
B46	<i>Bi rekla, da je to izhod v sili</i>	Skrajni izhod	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
B47	<i>Ja hudo je, ko slišiš, da si je kdo vzel življenje</i>	Hudo jim je	Odziv	Odzivanje na samomor
B48	<i>Smili se ti tak človek</i>	Smili se jim človek	Odziv	Odzivanje na samomor
B49	<i>In ogromno nekih vprašanj si postavljaš, zakaj je do tega prišlo. Kaj se je moralo dogajati s tem človekom. Ali res ni bilo druge možnosti</i>	Pojavi vprašanje zakaj	Odziv	Odzivanje na samomor
B50	<i>Nimamo nikoli pogovorov o tej temi</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
B51	Od bližnjih ni nihče storil samomora, tudi od znancev se ne spomnim	Nima izkušnje samomora družinskega člana	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
B52	sem pa jaz sama poskušala to narediti	Izvedba lastnega samomora	Lastna izkušnja	Izkušnja s samomorom bližnjega

INTERVJU C

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
C1	<i>Umiranje in smrt sta nekaj čisto popolnoma normalnega</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
C2	<i>ker tako kot je v naravi, vse kar dozori, po nekem času mine in ravno tako je s človekom</i>	Minljivost	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
C3	<i>Sprejemam smrt kot nekaj normalnega</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
C4	<i>Pomembno je, da sprejmemo smrt in življenje tako kot je</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
C5	<i>Smrt je neizogibna</i>	Neizogibnost	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
C6	<i>to je naravni pojav</i>	Naraven pojav	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
C7	<i>Ne vem, če je mlado življenje, sploh če je neka nesreča, je še toliko huje</i>	Jim je hudo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
C8	<i>Jaz pravim, da je to usoda človeka</i>	Usoda človeka	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
C9	<i>Vsekakor mi je hudo, ko slišim za smrt</i>	Jim je hudo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
C10	<i>a tako pač je in to sprejemem</i>	Sprejme	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
C11	<i>ampak kar smo se pogovarjali se mi zdi, da smrt sprejemajo kot naravno dejstvo</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
C12	<i>Zavedamo se, da</i>	Se zavedajo smrti	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do

	<i>življenje ni večno</i>			smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
C13	<i>To je nek naraven postopek</i>	Naraven pojav	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
C14	<i>Tudi družba mislim, da sprejema smrt</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
C15	<i>Je pa odvisno, nekatere je zelo strah smrti, drugi jo sprejmejo</i>	Odvisno od posameznika	Neopredeljenost	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
C16	<i>S smrtjo pa se vse konča</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
C17	<i>Ko sem izgubila sina</i>	Smrt sina	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
C18	<i>bilo zelo težko</i>	Bilo jim je zelo težko	Odziv	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
C19	<i>Bil je bolan in prihajale so bolezni</i>	Bolezen	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
C20	<i>Najhuje je bilo v možganih, kar stemnilo se mi je, bila sem brez moči</i>	Nemoč	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
C21	<i>Huda bolečina</i>	Bolečina	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
C22	<i>In vzdihovala sem veliko</i>	Vzdihovanje	Izražanje čustev	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
C23	<i>Nekaj časa sem želela biti popolnoma sama</i>	Samota	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
C24	<i>Nekaj časa sem šla v osamo, želela</i>	Samota	Predelovanje	Načini soočanja z

	<i>sem biti sama</i>		izgube	žalovanjem
C25	<i>Šla sem na sprehode v naravo</i>	Sprehod	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
C26	<i>meditacija</i>	Meditacija	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
C27	<i>Prepustila sem se in se sprostila</i>	Sprostitev	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
C28	<i>Pogovora nisem potrebovala, niti ljudi nisem želela ob sebi, ker me nihče ne bi mogel razumeti. Želela sem mir</i>	Mir	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
C29	<i>So pa pogovori o smrti pogosti</i>	Pogosto	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
C30	<i>Tudi sedaj imamo v družini človeka, ki ima raka in večkrat govorimo o smrti</i>	Bolezen bližnjega	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt	Pogovor o smrti
C31	<i>V družini se je pojavil rak in tako smo se pogovarjali o smrti</i>	Pojav bolezni pri bližnjem	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti
C32	<i>Jaz sem zmeraj odprta za take pogovore</i>	Odprtost	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
C33	<i>sprejemam takšne teme</i>	Sprejemanje pogovora o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
C34	<i>Tudi rada se o tem pogovarjam, ker je to del življenja in se dobro počutim</i>	Dobro počutje	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
C35	<i>Ne bom se izogibala takšnim temam</i>	Sprejemanje pogovora o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
C36	<i>Veliko je vrst samomorov</i>	Več vrst samomorov	Razumevanje	Pogled na samomor
C37	<i>Nekdo je že od rojstva bolj</i>	Odvisno od psihe človeka	Razumevanje	Pogled na samomor

	<i>zavzeten za samomor, drugi pa ne. Odvisno od psihe človeka</i>			
C38	<i>Na samomor pa gledam kot na pogum ali pa šibkost</i>	Pogum ali šibkost	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
C39	<i>Smo pa različno močni ljudje</i>	Odvisto od moči človeka	Razumevanje	Pogled na samomor
C40	<i>Moja prva misel je, da se je človek rešil nekega bremena. Verjetno je človek zapadel v hude težave</i>	Misel na stisko človeka	Odziv	Odzivanje na samomor
C41	<i>Groza me je, ko slišim za tako novico</i>	Groza	Odziv	Odzivanje na samomor
C42	<i>Človek ni našel izhoda iz situacije</i>	Brez izhoda	Razumevanje	Pogled na samomor
C43	<i>Včasih se pogovarjamo</i>	Včasih	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
C44	<i>Navadno ko zveš, da si je nekdo vzel življenje</i>	Novica o samomoru	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na samomor	Pogovor na temo samomora
C45	<i>Nekateri obsojajo, jaz pa pravim, kar se je zgodilo, se je</i>	Brez obsojanja	Odziv	Odzivanje na samomor
C46	<i>ker so to hude stvari</i>	Huda stvar	Razumevanje	Pogled na samomor
C47	<i>Zelo težko se je o tem pogovarjati</i>	Težko	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
C48	<i>Ne počutiš se dobro, ko pride do takih tem</i>	Slabo počutje	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
C49	<i>Sama nimam izkušnje, da bi si kdo od bližnjih naredil samomor</i>	Nima izkušnje samomora družinskega člana	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
C50	<i>sem pa slišala že za primer, ko si je človek sodil</i>	Samomor znanca	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega

C51	<i>Meni osebno pomaga mir</i>	Mir	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
C52	<i>čas sama s sabo</i>	Samota	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega

INTERVJU D

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
D1	<i>Jaz se nisem nikoli bala smrti</i>	Ni strahu pred smrtjo	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
D2	<i>Mislim, da je smrt normalen del življenja</i>	Del življenja	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
D3	<i>Kot rojstvo, ko otroci pridejo na svet, je to nekaj normalnega in tudi smrt je normalen del življenja</i>	Naraven pojav	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
D4	<i>Tako je usojeno, da se rodimo, živimo in umremo</i>	Usoda človeka	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
D5	<i>Izdahneš in je konec</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
D6	<i>Jaz nimam strahu pred smrtjo</i>	Ni strahu pred smrtjo	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
D7	<i>Jaz čutim grozo</i>	Groza	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
D8	<i>Ko so mi za sina povedali, je bilo to nekaj strašnega</i>	Strah	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
D9	<i>Tudi, ko so me poklicali, da mi je mož umrl, sem bila pretresena</i>	Presune	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
D10	<i>Nisem mogla govoriti</i>	Nezmožnost govora	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
D11	<i>bilo mi je zelo hudo</i>	Jim je hudo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje

D12	<i>grozno težko</i>	Jim je težko	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
D13	<i>Ne bi vedela</i>	Ne ve	Neopredeljenost	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
D14	<i>ampak mislim, da sprejemajo smrt</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
D15	<i>Nekateri se tudi bojijo tega</i>	Strah	Negativni občutki	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
D16	<i>Družba pa je tudi bolj zaprta za takšne teme</i>	Zaprto do takih tem	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
D17	<i>Mislim, da to niso pogoste teme oziroma niso zaželenne</i>	Zaprto do takih tem	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
D18	<i>Jaz sem bila v domu, ko je moja soseda umirala</i>	Sostanovačka	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
D19	<i>tudi mama je umirala</i>	Smrt mame	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
D20	<i>Jaz sem tudi sina izgubila mladega</i>	Smrt sina	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
D21	<i>Mož mi je umrl, ko je imel štiriinšestdeset let</i>	Smrt moža	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega

D22	<i>Prvo mi je bilo zelo težko</i>	Jim je težko	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
D23	<i>Potem pa sem to sprejela in vzela kot normalen del življenja</i>	Sprejetje	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
D24	<i>Se sprijazniš s smrtjo</i>	Sprejetje	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
D25	<i>Je pa seveda prisotna žalost</i>	Žalost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
D26	<i>jokala sem</i>	Jok	Izražanje čustev	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
D27	<i>čutila bolečino</i>	Bolečina	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
D28	<i>Počutila sem se izgubljeno</i>	Počutili izgubljene	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
D29	<i>Takrat sem potrebovala mir</i>	Mir	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
D30	<i>tišino</i>	Tišina	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
D31	<i>Lepo pa mi je bilo, ko so prišli sinovi, sosedje, prijatelji</i>	Bližina	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
D32	<i>ti izkažejo sočutje</i>	Sočutje	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
D33	<i>se pogovarjaš</i>	Pogovor	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
D34	<i>dobiš kakšno spodbudno besedo</i>	Spodbudne besede	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
D35	<i>Včasih se s kakšno prijateljico pogovarjamo</i>	Včasih	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
D36	<i>če zvemo, da je kdo od znancev umrl</i>	Ko kdo umre	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt	Pogovor o smrti

D37	<i>Se pa normalno pogovarjamo</i>	Sprejema pogovor o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
D38	<i>Ni pa to pogosta tema</i>	Redek	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
D39	<i>In tako smo se potem s prijateljico pogovarjale o tem, da sem bila mrtva in ponovno oživila. Takrat je pogovor nanese na temo smrti</i>	Izkušnja skorajšnje lastne smrti	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti
D40	<i>Sprejem takšne pogovore</i>	Sprejema pogovor o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
D41	<i>mi je pa hudo</i>	Zelo hudo	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
D42	<i>Potem mi je težko</i>	Jim je težko	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
D43	<i>To se mi zdi nekaj strašnega</i>	Nekaj strašnega	Razumevanje	Pogled na samomor
D44	<i>Mislim, da človek ni pri sebi, ko to naredi</i>	Neprisebnost človeka	Razumevanje	Pogled na samomor
D45	<i>To je res nekaj groznega</i>	Nekaj groznega	Razumevanje	Pogled na samomor
D46	<i>Nekakšna odločitev, da prenehaš živeti</i>	Odločitev za zaključitev življenja	Razumevanje	Pogled na samomor
D47	<i>Mi je hudo</i>	Hudo jim je	Odziv	Odzivanje na samomor
D48	<i>vedno pomislim, kaj ga je tiščalo, kakšne težave je moral imeti ta človek</i>	Misel na stisko človeka	Odziv	Odzivanje na samomor
D49	<i>Mi je pa grozno slišati kaj takega</i>	Groza	Odziv	Odzivanje na samomor
D50	<i>Takšnih pogovorom ne maram, ker se potem slabo počutim</i>	Slabo počutje	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
D51	<i>se ne pogovarjam o</i>	Nikoli	Pogostost	Pogovor na temo

	<i>tem</i>		pogovora	samomora
D52	<i>Hudo je, ko človek tako zaključi življenje</i>	Hudo jim je	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
D53	<i>Takrat človek ni pri sebi</i>	Neprisebnost človeka	Razumevanje	Pogled na samomor
D54	<i>Hudo mi je slišati take stvari</i>	Hudo jim je	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
D55	<i>Počutim se slabo</i>	Slabo počutje	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
D56	<i>žalostno</i>	Žalost	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
D57	<i>Pri moji prijateljici ni prišlo do samomora, je pa večkrat rekla, da se bo ubila</i>	Grožnja znanke z izvedbo samomora	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
D58	<i>Že v službi je bila bolj čudna in je večkrat grozila s samomorom. Ampak ni si ga naredila, samo tako govori</i>	Grožnja znanke z izvedbo samomora	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
D59	<i>Drugače pa od bližnjih ni nihče naredil samomora</i>	Nima izkušnje samomora družinskega člana	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
D60	<i>Meni najbolj pomaga mir</i>	Mir	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
D61	<i>tišina</i>	Tišina	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
D62	<i>pa opora družine</i>	Opora bližnjih	Opora	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega

INTERVJU E

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
E1	<i>Smrt sprejemam, brez tega pač ne gre</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
E2	<i>To je življenje</i>	Del življenja	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
E3	<i>ko pride zadnja ura, mora človek iti s tega sveta</i>	Zadnja ura	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
E4	<i>Smrt sprejemam in se mi zdi nekaj normalnega</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
E5	<i>Vedno pomislim, sedaj človek počiva</i>	Počitek	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
E6	<i>Hudo je, ko slišiš, da je kdo umrl</i>	Jim je hudo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
E7	<i>Meni je zelo težko</i>	Jim je težko	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
E8	<i>hudo pri srcu</i>	Jim je hudo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
E9	<i>Te kar stisne</i>	Stiska	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
E10	<i>Odkvisno od vsakega človeka posebej</i>	Odkvisno od posameznika	Neopredeljenost	Odnos stanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
E11	<i>Mislim, da stanovalci sprejemajo smrt</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos stanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
E12	<i>Za mlade bi pa rekla, da o tem sploh ne razmišljajo</i>	Ne razmišljajo o smrti	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
E13	<i>Družba na splošno ne pomisli na smrt</i>	Ne razmišljajo o smrti	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju

				stanovalcev doma upokojencev
E14	<i>Ko si pa star in ti je smrt bližje, pa pogosteje razmišljaš o tem</i>	Razmišljajo o smrti	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
E15	<i>se s smrtjo sprijazniš</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
E16	<i>Sin mi je umrl</i>	Smrt sina	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
E17	<i>tudi moža sem izgubila in sem čisto sama sedaj</i>	Smrt moža	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
E18	<i>Nevesta mi je sporočila, da je sin v bolnici, ker ima tumor na ledvici</i>	Rak	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
E19	<i>Potem se mu čez nekaj let preseli tumor v glavo in tako sem se morala sprijaznit, da je smrt blizu</i>	Rak	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
E20	<i>Moža sem par let prej izgubila, ampak je čisto drugače</i>	Smrt moža	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
E21	<i>To ne preboliš</i>	Ne more preboleti	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
E22	<i>Zame ni bilo tolažilne besede</i>	Ni tolažilne besede	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
E23	<i>Čutila sem bolečino po celem telesu</i>	Telesna bolečina	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega

E24	<i>Po smrti sem pristala na vozičku, ker me je tako telesno izčrpalo</i>	Telesna izčrpanost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
E25	<i>Huda žalost</i>	Žalost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
E26	<i>trpljenje</i>	Trpljenje	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
E27	<i>nemir</i>	Nemir	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
E28	<i>Veliko delam, da pozabim na to</i>	Delo	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
E29	<i>Ko delam ročna dela, ne razmišljam o smrti sina in moža</i>	Delo	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
E30	<i>Sama s sabo sem predelovala smrt</i>	Samota	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
E31	<i>Želela sem mir</i>	Mir	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
E32	<i>tišino</i>	Tišina	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
E33	<i>čas biti sama s sabo</i>	Samota	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
E34	<i>O smrti se ne rada pogovarjam z drugimi, ker se vznemirim in me vedno spomni na sina</i>	Vznemirjenost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
E35	<i>Tako se o tem ne pogovarjam z nikomer</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
E36	<i>razen če slišim, da je kdo od znancev umrl</i>	Ko kdo umre	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt	Pogovor o smrti
E37	<i>Pred kratkim je umrla sestanovalka iz doma in takrat sem od sester</i>	Novica o smrti	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti

	<i>izvedla, da je umrla</i>			
E38	<i>drugače pa se ne pogovarjam o smrti</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
E39	<i>Slabo</i>	Slabo počutje	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
E40	<i>občutim tesnobo</i>	Tesnoba	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
E41	<i>žalost</i>	Žalost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
E42	<i>neprijetne občutke</i>	Neprijetnost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
E43	<i>Huda bolečina je izgubiti sina</i>	Bolečina	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
E44	<i>Se ne sprijazniš s tem</i>	Ne more preboleti	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
E45	<i>Veste, da sem tudi sama nedolgo nazaj pomislila na samomor</i>	Misel na lasten samomor	Lastna izkušnja	Izkušnja s samomorom bližnjega
E46	<i>Vse spomine sem prodala, vse prihranke, vse je šlo za plačevanje doma, zato mi je bilo zelo hudo in sem pomislila na samomor</i>	Misel na lasten samomor	Lastna izkušnja	Izkušnja s samomorom bližnjega
E47	<i>Mislim, na to človek pomisli, ko ne vidi izhoda</i>	Brez izhoda	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
E48	<i>ko je obupan</i>	Obup	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
E49	<i>To je nekakšen konec življenja, ki ga sam izvedeš</i>	Odločitev za zaključitev življenja	Razumevanje	Pogled na samomor
E50	<i>Ni mi prijetno, če slišim, da si je kdo storil samomor</i>	Neprijetnost	Odziv	Odzivanje na samomor
E51	<i>mi je hudo</i>	Hudo jim je	Odziv	Odzivanje na samomor

E52	<i>O tem navadno ne govorim z nobenim</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
E53	<i>Ni to tema pogovora</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
E54	<i>razen če slišim, da si je kdo naredil, potem si s kom poveš</i>	Novica o samomoru	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na samomor	Pogovor na temo samomora
E55	<i>Ni prijetno slišat takih novic</i>	Neprijetnost	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
E56	<i>Ti je hudo</i>	Hudo jim je	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
E57	<i>Sostanovalka iz doma si je pred leti vzela življenje</i>	Samomor sostanovalke	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
E58	<i>In se ni mogla s tem sprijaznit in je izgubila živce in se vrgla iz stanovanja</i>	Izgubila živce in skočila skozi okno	Vzrok za samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
E59	<i>Mi je hudo</i>	Hudo	Doživljanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
E60	<i>Drugače pa meni mir najbolj pomaga</i>	Mir	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
E61	<i>pa da nekaj delam in pozabim na vse ostalo. Se zamotim z delom</i>	Delo	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega

INTERVJU F

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
F1	<i>To je zame konec</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
F2	<i>oziroma bi rekla zadnja postaja</i>	Zadnja postaja	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
F3	<i>Mene ni strah smrti</i>	Ni strahu pred smrtjo	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
F4	<i>Me ni strah umreti</i>	Ni strahu pred smrtjo	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
F5	<i>Jaz sprejemam smrti in če bi bilo treba, bi tudi danes umrla</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
F6	<i>To more biti, vse ima svoj konec</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
F7	<i>in tega se sploh ne bojim</i>	Ni strahu pred smrtjo	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
F8	<i>Imam pa včasih občutek, da prideš v dom za stare samo zato, da prideš čakati na smrt</i>	Občutek, da prideš v dom za stare umreti	Negativna čustva	Doživljanje smrti in umiranja
F9	<i>Meni je hudo ko moram slišati tako novico</i>	Jim je hudo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
F10	<i>ampak če je človek star, si mislim, da se je tega rešil</i>	Smrt kot rešitev	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
F11	<i>Pri mladih je drugače, te bolj presune</i>	Presune	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
F12	<i>Drugače pa me ni strah smrti</i>	Ni strahu pred smrtjo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
F13	<i>to sprejemam</i>	Sprejme	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
F14	<i>Bi rekla, da sostanovalci sprejemajo smrt</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma

				upokojencev
F15	<i>jih ni strah</i>	Ni strahu pred smrtjo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
F16	<i>Tudi družba je po mojem mnenju odprta za to</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
F17	<i>Moji družinski člani nimajo strahu pred tem</i>	Ni strahu pred smrtjo	Sprejemanje	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
F18	<i>Mladi niti ne razmišljajo o smrti</i>	Ne razmišljajo o smrti	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
F19	<i>Nekatere tudi bolj prizadene, druge manj</i>	Odvisno od posameznika	Neopredeljenost	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
F20	<i>Po mojem mladi ne razmišljajo o tem</i>	Ne razmišljajo o smrti	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
F21	<i>Meni je umrla hči</i>	Smrt hčerke	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
F22	<i>to je najbolj žalosten del mojega življenja</i>	Žalost	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
F23	<i>Tudi moža sem izgubila</i>	Smrt moža	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
F24	<i>To je huda bolečina</i>	Bolečina	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega

F25	<i>Hči je zbolela za rakom</i>	Rak	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
F26	<i>Jaz sem se počutila, kot da bi me presekali na pol. Grozen občutek. Pol mene je takrat umrlo</i>	Groza	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
F27	<i>Najprej sem redno hodila na pokopališče</i>	Redno obiskovanje groba	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
F28	<i>Bilo pa mi je grozno</i>	Groza	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
F29	<i>huda bolečina</i>	Bolečina	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
F30	<i>žalost</i>	Žalost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
F31	<i>O hčerki sem se pogovarjala s sorodniki</i>	Pogovor	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
F32	<i>Pogovor</i>	Pogovor	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
F33	<i>lepa beseda</i>	Spodbudne besede	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
F34	<i>sočutje</i>	Sočutje	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
F35	<i>da imaš podporo</i>	Podpora	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
F36	<i>Je pa hudo</i>	Jim je hudo	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
F37	<i>potem ti je zelo težko</i>	Jim je težko	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
F38	<i>O smrti ne dosti govorimo, ker pridemo vedno na temo smrti hčerke in to mi je hudo</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti

	<i>poslušati in o tem govoriti, zato o smrti ne govorimo</i>			
F39	<i>Se tudi raje izognem takim pogovorom</i>	Izogibanje	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
F40	<i>mi vzbujajo neprijetne občutke</i>	Neprijetnost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
F41	<i>Recimo ko je hči umrla, je prišlo do pogovora o smrti</i>	Smrt bližnjega	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti
F42	<i>če zveš za koga, da je umrl</i>	Novica o smrti	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti
F43	<i>nimam rada takih pogovorov, ker se začnem slabo počutiti</i>	Slabo počutje	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
F44	<i>V takih pogovorih se slabo počutim</i>	Slabo počutje	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
F45	<i>pride tema vedno na smrt hčere in to me žalosti, postanem žalostna</i>	Žalost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
F46	<i>hudo mi je in potem raje ne govorim o tem</i>	Zelo hudo	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
F47	<i>Res neprijetno se počutim, če govorimo o smrti</i>	Neprijetnost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
F48	<i>To je prav skrajni izhod</i>	Skrajni izhod	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
F49	<i>ko človek obupa do konca</i>	Obup	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
F50	<i>ne vidi več drugega izhoda</i>	Brez izhoda	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
F51	<i>Ga pa ne odobravam, ker vedno se najde rešitev v življenju</i>	Neodobravanje	Odziv	Odzivanje na samomor

F52	<i>Če nekdo naredi samomor obupa do konca</i>	Obup	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
F53	<i>To je zame najlažja pot, ko se odločiš zaključit življenje</i>	Odločitev za zaključitev življenja	Razumevanje	Pogled na samomor
F54	<i>Hudo mi je slišat kaj takega</i>	Hudo jim je	Odziv	Odzivanje na samomor
F55	<i>me stisne pri srcu</i>	Stiska	Odziv	Odzivanje na samomor
F56	<i>Pomislim, kaj se je dogajalo s človekom. Kako da ni našel pomoči</i>	Misel na stisko človeka	Odziv	Odzivanje na samomor
F57	<i>Ni to tema pogovora</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
F58	<i>Samo, če kdaj slišiš od koga, da si je vzel življenje</i>	Novica o samomoru	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na samomor	Pogovor na temo samomora
F59	<i>Ni prijetno</i>	Neprijetnost	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
F60	<i>hudo ti je tako stvar slišati</i>	Hudo jim je	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
F61	<i>Ne poznam nikogar, ki bi si naredil samomor</i>	Nima izkušnje samomora družinskega člana	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
F62	<i>Včasih slišim po televiziji ali pa če mi kdo pove, da se je kdo obesil</i>	Novica o samomoru	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
F63	<i>Na splošno mi pomaga pogovor, da daš to iz sebe, kar čutiš</i>	Pogovor	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega

INTERVJU G

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
G1	<i>Po pravici povedano, sploh ne razmišljam o tej temi</i>	Ne razmišlja o smrti	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
G2	<i>Celo življenje delam, a o smrti nikoli ne razmišljam</i>	Ne razmišlja o smrti	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
G3	<i>Smrt pa sprejemem</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
G4	<i>del življenja</i>	Del življenja	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
G5	<i>Ni to zdaj nekaj, kar bi se bala</i>	Ni strahu pred smrtjo	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
G6	<i>Je zadnja točka v življenju človeka, za katero nikoli ne veš, kje in kdaj te čaka</i>	Zadnja postaja	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
G7	<i>Jaz sprejemem smrt in se zavedam, da nihče ni večni</i>	Sprejme	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
G8	<i>Mi pa vsekakor ni lahko pri srcu</i>	Jim je težko	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
G9	<i>Čutim bolečino</i>	Bolečina	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
G10	<i>žalost</i>	Žalost	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
G11	<i>Včasih so rekli, da drevo zraste, nato cveti in obrodi in potem se posuši. Kot ljudje, vsi smo minljivi</i>	Sprejme	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
G12	<i>Po mojem sprejemajo smrt sostanovalci</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev

G13	<i>Bi rekla, da so odprti do takih tem</i>	Odprtost do takšnih tem	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
G14	<i>Tudi družba po mojem sprejema smrt</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
G15	<i>lahko da je prisoten strah</i>	Strah	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
G16	<i>ampak sprejmejo</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
G17	<i>To je del življenja</i>	Del življenja	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
G18	<i>Nič ne moremo narediti, da bi se temu izognili</i>	Neizogibnost	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
G19	<i>Umrli mi je mama</i>	Smrt mame	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
G20	<i>Ležala je v bolnici, ker je imela pljučnico</i>	Bolezen	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
G21	<i>Tata pa 81 let</i>	Smrt očeta	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
G22	<i>tudi imel bolezen</i>	Bolezen	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
G23	<i>Si žalosten</i>	Žalost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti

				bližnjega
G24	<i>ti je težko pri srcu</i>	Jim je težko	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
G25	<i>te stiska</i>	Stiska	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
G26	<i>ampak če pričakuješ smrt je lažje, se lahko pripraviš na to in sprejmeš</i>	Sprejetje	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
G27	<i>Sem pa tudi jokala</i>	Jok	Izražanje čustev	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
G28	<i>Sorodniki smo se skupaj zbrali in se pogovarjali</i>	Pogovor	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
G29	<i>Se mi zdi, da mi je pogovor najbolj pomagal</i>	Pogovor	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
G30	<i>pa to, da so blizu tisti, ki jih imaš rad</i>	Bližina	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
G31	<i>Da dobiš kakšno spodbudno besedo</i>	Spodbudne besede	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
G32	<i>da vidiš, da nisi sam</i>	Bližina	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
G33	<i>ampak da te ljudje sočustvujejo s teboj</i>	Sočutje	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
G34	<i>Kadar kdo umre, potem govorimo</i>	Ko kdo umre	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt	Pogovor o smrti
G35	<i>Kakšen človek reče, da je umrl kdo, ki sem ga poznala</i>	Ko kdo umre	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt	Pogovor o smrti
G36	<i>Drugače redko o tem govorimo</i>	Redek	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
G37	<i>Samo ko sem recimo zvedla za enega človeka iz moje vasi, da je umrl, potem</i>	Novica o smrti	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti

	<i>nanese tema na smrt, drugače ne</i>			
G38	<i>Saj sprejem tak pogovor</i>	Sprejema pogovor o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
G39	<i>mi pa ni prav prijetno</i>	Neprijetnost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
G40	<i>Se mi zdi, da me takšni pogovori vznemirijo, tako da raje pustim take teme</i>	Vznemirjenost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
G41	<i>Nikoli ne razmišljam o tem</i>	Ne razmišlja o tem	Odziv	Odzivanje na samomor
G42	<i>tudi ne poznam, da bi si kdo naredil samomor</i>	Nima izkušnje samomora družinskega člana	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
G43	<i>Se mi pa zdi to skrajni zaključek življenja</i>	Skrajni zaključek življenja	Razumevanje	Pogled na samomor
G44	<i>ko res ne veš, kako naprej</i>	Brez izhoda	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
G45	<i>Huda stvar</i>	Huda stvar	Razumevanje	Pogled na samomor
G46	<i>Ja če že slišim, mi je težko</i>	Hudo jim je	Odziv	Odzivanje na samomor
G47	<i>mi je hudo</i>	Hudo jim je	Odziv	Odzivanje na samomor
G48	<i>čutim grozo</i>	Groza	Odziv	Odzivanje na samomor
G49	<i>Ne govorim o tem, nikoli</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
G50	<i>Nimam takšne izkušnje, da bi mi kdo od bližnjih umrl na tak način</i>	Nima izkušnje samomora družinskega člana	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega

INTERVJU H

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
H1	<i>Smrt je zame konec življenja</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
H2	<i>to sprejemem</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
H3	<i>Smrt je smrt, konec</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
H4	<i>Slovo od življenja</i>	Slovo	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
H5	<i>Usoda človeka</i>	Usoda človeka	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja
H6	<i>Tega me ni strah</i>	Ni strahu pred smrtjo	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
H7	<i>Bol me je strah trpljenja pred smrtjo</i>	Strah pred trpljenjem	Strah pred trpljenjem	Doživljanje smrti in umiranja
H8	<i>Smrti pa ne</i>	Ni strahu pred smrtjo	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
H9	<i>Ni me strah</i>	Ni strahu pred smrtjo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
H10	<i>mi je pa težko, ko kdo umre</i>	Jim je težko	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
H11	<i>Če ga poznaš je toliko huje</i>	Jim je hudo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
H12	<i>Je neka bolečina</i>	Bolečina	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
H13	<i>čutim žalost</i>	Žalost	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
H14	<i>Se mi zdi, da čutiš tesnobo pri srcu</i>	Tesnoba	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
H15	<i>Te stisne</i>	Stiska	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
H16	<i>Ni ravno prijetno</i>	Neprijeten občutek	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
H17	<i>bi rekla, da smrt sprejmejo vsi</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju

				stanovalcev doma upokojencev
H18	<i>samo mladi ne toliko razmišljajo o tem, ker je še daleč</i>	Ne razmišljajo o smrti	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
H19	<i>Mi v domu pa razmišljamo</i>	Razmišljajo o smrti	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
H20	<i>Po mojem so se sostanovalci sprijaznili s smrtjo</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
H21	<i>je to del življenja</i>	Smrt kot del življenja	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
H22	<i>Mladi pa take teme odrivajo na stran</i>	Ne razmišljajo o smrti	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
H23	<i>Umrli mi je oče</i>	Smrt očeta	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
H24	<i>Oče je bil želodčni bolnik</i>	Bolezen	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
H25	<i>Jaz sem pričakovala in zato je lažje in prej sprejmeš</i>	Sprejetje	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
H26	<i>ampak ti je težko</i>	Jim je težko	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
H27	<i>Jaz sem bila</i>	Žalost	Občutki	Zaznavanje

	<i>žalostna</i>			bolečine ob smrti bližnjega
H28	<i>sem jokala</i>	Jok	Izražanje čustev	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
H29	<i>To je taka bolečina v srcu</i>	Bolečina	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
H30	<i>čutiš stisko</i>	Stiska	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
H31	<i>Pomembna je bila prisotnost ljudi, da nisem bila sama</i>	Bližina	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
H32	<i>Da ti nekdo da kakšno spodbudno besedo</i>	Spodbudne besede	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
H33	<i>ti da objem</i>	Objem	Opora	Načini soočanja z žalovanjem
H34	<i>Ne govorim o smrti z drugimi</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
H35	<i>Ja, če kdaj slišim, da je kdo umrl, ampak da bi pa kar tako o tem govorila, pa ne</i>	Ko kdo umre	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt	Pogovor o smrti
H36	<i>Ja, če kdo umre, ki sem ga poznala</i>	Smrt bližnjega	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti
H37	<i>Redko, da bi prišla na to temo</i>	Redek	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
H38	<i>Saj sprejem smrt</i>	Sprejme	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
H39	<i>ampak se ne pogovarjam o tem</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
H40	<i>Če pride do tega sprejem</i>	Sprejema pogovor o smrti	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
H41	<i>sem odprta do tega</i>	Odprtost	Dobro počutje	Počutje v pogovorih o smrti
H42	<i>ampak se ne pogovarjam, ker postanem slabše</i>	Slabo počutje	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti

	<i>volje</i>			
H43	<i>Jaz mislim, da ni nič narobe, če človek pride do točke, ko ne želeli več živeti</i>	Sprejemanje	Odziv	Odzivanje na samomor
H44	<i>Jaz sem tudi že pomislila, da bi kdaj končala življenje</i>	Misel na lasten samomor	Lastna izkušnja	Izkušnja s samomorom bližnjega
H45	<i>Tudi imam nečaka, ki si je naredil samomor</i>	Samomor nečaka	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
H46	<i>To se mi zdi kot izhod v sili</i>	Izhod v sili	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
H47	<i>Sam se odločiš zaključit življenje na neki točki</i>	Odločitev za zaključitev življenja	Razumevanje	Pogled na samomor
H48	<i>Ja ni prijetno</i>	Neprijetnost	Odziv	Odzivanje na samomor
H49	<i>ampak jaz to sprejemem</i>	Sprejemanje	Odziv	Odzivanje na samomor
H50	<i>Samo ko se pogovarjamo o nečaku, potem pridemo do te teme</i>	Pogovor o pokojniku	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na samomor	Pogovor na temo samomora
H51	<i>drugače pa nikoli ne o tem govorimo</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
H52	<i>Sprejmeš kar je bilo in greš naprej</i>	Sprejema	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
H53	<i>Jaz sprejemem pogovor</i>	Sprejema	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
H54	<i>Se ne počutim slabo, ali pa da bi se izogibala</i>	Ni slabega počutja	Počutje v pogovoru o samomoru	Pogovor na temo samomora
H55	<i>Moj nečak si je naredil samomor</i>	Samomor nečaka	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
H56	<i>ker mu žena ni pustila, da bi imel stike s hčerko. In potem se je odločil,</i>	Spor z ženo	Vzrok za samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega

	<i>da naredi samomor</i>			
H57	<i>Nikoli pa nismo obsojali</i>	Brez obsojanja	Odziv	Odzivanje na samomor
H58	<i>Ja je hudo</i>	Hudo	Doživljanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
H59	<i>te kar šokira taka novica</i>	Šok	Doživljanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
H60	<i>jaz rada s kom delim svoje občutke</i>	Pogovor	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
H61	<i>Pogovor pomaga. Daš to breme ven iz sebe</i>	Pogovor	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega

INTERVJU I

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
I1	<i>Smrt je ena grozna zadeva</i>	Grozna stvar	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
I2	<i>Smrt je konec življenja</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
I3	<i>To je težka stvar, ni enostavna zadeva</i>	Težka stvar	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
I4	<i>ki pa se je človek ne more znebiti</i>	Neizogibnost	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
I5	<i>Je del življenja</i>	Del življenja	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
I6	<i>jaz to sprejemam</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
I7	<i>Predstavljam si kot konec, ko ne slišiš nič, ne vidiš nič</i>	Konec	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
I8	<i>Skratka smrt je nek blažen mir</i>	Blažen mir	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem	Doživljanje smrti in umiranja

I9	<i>Vsaka smrt me pretrese</i>	Presune	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
I10	<i>Me presune</i>	Presune	Odziv	Odzivanje na smrt in umiranje
I11	<i>Spravi me v slabo razpoloženje</i>	Slabo počutje	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
I12	<i>Postanem žalosten</i>	Žalost	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
I13	<i>Hudo mi je za vsakega, ki umre</i>	Jim je hudo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
I14	<i>Mislim, da se družba sploh ne ukvarja s takimi temami</i>	Ne razmišljajo o smrti	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
I15	<i>Izogibajo se mislim na smrt</i>	Izogibanje	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
I16	<i>ker jih je strah</i>	Strah	Smrt kot tabu	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
I17	<i>Ampak starejši kot si in bližje kot je smrt, bolj razmišljaš o tem</i>	Razmišljajo o smrti	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
I18	<i>Bi rekel, da med sostanovalci je vseeno bolj pogosta in sprejeta ta tema, kot med mladimi</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
I19	<i>Mama mi je umrla</i>	Smrt mame	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
I20	<i>oče</i>	Smrt očeta	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega

I21	<i>brat</i>	Smrt brata	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
I22	<i>Vse smrti so me močno prizadele in me spremljajo vse življenje</i>	Huda prizadetost	Odziv	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
I23	<i>Se ne morem potolažiti</i>	Ne more preboleti	Odziv	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
I24	<i>Vsi so umrli za bolezni</i>	Bolezen	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
I25	<i>Čutim nemir v sebi</i>	Nemir	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
I26	<i>Nemir in nerazpoloženje</i>	Neprijetnost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
I27	<i>čutim strah</i>	Strah	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
I28	<i>tesnoba</i>	Tesnoba	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
I29	<i>stisko</i>	Stiska	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
I30	<i>Slabi občutki me prevzamejo</i>	Slabi občutki	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
I31	<i>Neprijetnost</i>	Neprijetnost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
I32	<i>ali pa nekakšno nelagodje</i>	Neprijetnost	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
I33	<i>Rad se umaknem v samoto, da svoje občutke sam predelam</i>	Samota	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem

I34	<i>Ne potrebujem pogovorov in družbe, samo samoto, mir</i>	Mir	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
I35	<i>Da imam čas, da vse sam predelam, kar se je zgodilo</i>	Samota	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
I36	<i>O smrti prav nikoli ne govorim</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
I37	<i>Tej temi se izognem</i>	Izogibanje pogovoru o smrti	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
I38	<i>ne rad sodelujem v takšnih pogovorih, ker postanem žalosten</i>	Žalost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
I39	<i>Ne govorim o smrti</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
I40	<i>samo včasih slišim za koga, ki je umrl</i>	Novica o smrti	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti
I41	<i>Ko slišim, da je kdo umrl sem predvsem žalosten</i>	Žalost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
I42	<i>vznemirjen</i>	Vznemirjenost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
I43	<i>Jaz gledam na to kot na izhod v sili</i>	Izhod v sili	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
I44	<i>nerazpoloženje do življenja in življenjskih razmer</i>	Nerazpoloženje do življenja in življenjskih razmer	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
I45	<i>Predvsem izhod v sili</i>	Izhod v sili	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
I46	<i>To je huda, kruta zadeva</i>	Huda stvar	Razumevanje	Pogled na samomor
I47	<i>Ljudje so obremenjeni z mnogimi težavami in raje kot da bi jih rešili, raje se odločijo, da si vzamejo življenje</i>	Odločitev za zaključitev življenja	Razumevanje	Pogled na samomor

I48	<i>Hudo mi je</i>	Hudo jim je	Odziv	Odzivanje na samomor
I49	<i>me stisne pri srcu ko slišim kaj takega</i>	Stiska	Odziv	Odzivanje na samomor
I50	<i>O samomoru se nikoli ne pogovarjam</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
I51	<i>Edino razmišljam, kaj se je moglo dogajati s človekom, da je šel narediti nekaj takega. Kaj je mogel biti ta glavni razlog, da ni bilo druge rešitve</i>	Misel na stisko človeka	Odziv	Odzivanje na samomor
I52	<i>En primer je bil, ko sem pomislil, zakaj si je ta človek to storil</i>	Misel na stisko človeka	Doživljanje	Izkušnja s samomorom bližnjega
I53	<i>Bil je fant, mlad. In težko je, ko imaš s človekom intimne odnose in ga nato izgubiš na tak brutalen način</i>	Samomor znanca	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
I54	<i>To je hudo</i>	Hudo	Doživljanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
I55	<i>Kot sem omenil, je meni najbolj pomemben mir</i>	Mir	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega
I56	<i>samota, čas da sam predelam dogodke</i>	Samota	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega

INTERVJU J

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJMI	KATEGORIJE	TEME
J1	<i>Umiranje in smrt razumem kot</i>	Usoda človeka	Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo	Doživljanje smrti in umiranja

	<i>nekaj, kar je že v človeku dano kot usoda, da enkrat mora oditi iz tega sveta</i>		in umiranjem	
J2	<i>Da nismo tukaj za stalno, ampak smo minljivi in se moramo zavedati, da bomo enkrat zapustili ta svet</i>	Minljivost	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
J3	<i>Je del življenja</i>	Del življenja	Razumevanje	Doživljanje smrti in umiranja
J4	<i>Se mi zdi, da je smrt normalna stvar</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
J5	<i>Grozno je, če je človek zelo bolan, ali pa da zelo trpi</i>	Strah pred bolečino		Doživljanje smrti in umiranja
J6	<i>ampak smrt sprejemem kot del življenja, tako smo ustvarjeni</i>	Sprejemanje	Pozitiven odnos	Doživljanje smrti in umiranja
J7	<i>Če je smrt v tvojem okolju, v bližini, da se zgodi nekomu bližnjemu je to zelo težko</i>	Jim je težko	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
J8	<i>Če ti človek v družini umre, je hudo, ker si osebno z njim povezan</i>	Jim je hudo	Občutki	Odzivanje na smrt in umiranje
J9	<i>V domu se mi zdi, da sprejemajo smrt</i>	Sprejemajo	Sprejemanje	Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
J10	<i>Jaz sem sicer krajši čas v domu in nisem še spoznal vseh stanovalcev, ampak se pa spomnim enega gospoda, ki je sedel z mano pri mizi v jedilnici in ravno</i>	Sostanovalec	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega

	<i>sva se spoznala, ko sem slišal, da je čez nekaj dni umrl</i>			
J11	<i>Vsak človek pa drugače glede na smrt</i>	Odvisno od posameznika	Neopredeljenost	Odnos stanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
J12	<i>Tudi v družbi eni ljudje lažje sprejmejo smrt, drugi pa se težje soočijo z izgubo. Je odvisno od vsakega človeka posebej</i>	Odvisno od posameznika	Neopredeljenost	Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
J13	<i>Jaz sem živel s svojo mamo in nek dan sem jo dobil napol mrtvo v svoji hiši</i>	Smrt mame	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
J14	<i>drug primer pa je bil mož moje sestre, ki je umrl poleg mene</i>	Smrt svaka	Pokojni	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
J15	<i>Mojo mamo in svaka, oba je zadela kap</i>	Kap	Vzrok smrti	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
J16	<i>To te tako prizadene</i>	Huda prizadetost	Odziv	Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
J17	<i>Ko zgubiš bližnjega imaš tak poseben občutek, ker si izgubil nekoga, ki si ga imel rad in je res tesnoben občutek</i>	Tesnoba	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
J18	<i>Doživiš šok</i>	Šok	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
J19	<i>Drugih sprememb na zdravju pa nisem zaznal, na primer da ne bi mogel spati ali kaj</i>	Ni telesnih znakov	Odziv	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega

	<i>podobnega</i>			
J20	<i>Tega ni bilo, samo močna psihična bolečina</i>	Bolečina	Občutki	Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega
J21	<i>Mi je pa zelo pomagalo, ko so k meni prišli prijatelji, sosedje</i>	Bližina	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
J22	<i>smo se o tem pogovarjali</i>	Pogovor	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
J23	<i>pa da so mi rekli kakšno spodbudno besedo</i>	Spodbudne besede	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
J24	<i>Lepo je, da je nekdo ob tebi v takšnih situacijah</i>	Bližina	Opора	Načini soočanja z žalovanjem
J25	<i>O strokovni pomoči pa nisem nikoli razmišljal</i>	Brez strokovne pomoči	Predelovanje izgube	Načini soočanja z žalovanjem
J26	<i>O smrti se nikoli ne pogovarjamo</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
J27	<i>Razen če kdo umre, potem zveš od znancev</i>	Ko kdo umre	Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt	Pogovor o smrti
J28	<i>rečeš kakšno besedo o tem človeku</i>	Pogovor o pokojniku	Tema pogovora	Pogovor o smrti
J29	<i>ampak, da bi pa se o smrti pogovarjali, to pa nikoli</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti
J30	<i>Ko je umrl znanec, sem šel na pogreb</i>	Smrt bližnjega	Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti	Pogovor o smrti
J31	<i>smo se pogovarjali o njemu, o njegovem življenju, kako je umrl</i>	Pogovor o pokojniku	Tema pogovora	Pogovor o smrti
J32	<i>Odkrito, takšni pogovori mi niso blizu, zato raje pustim take teme pri miru</i>	Izogibanje pogovoru o smrti	Pogostost pogovora	Pogovor o smrti

J33	<i>Rečeš kakšno besedo o tem človeku, ki je umrl</i>	Pogovor o pokojniku	Tema pogovora	Pogovor o smrti
J34	<i>Taki pogovori o smrti mi niso blizu in se ni prijetnih občutkov</i>	Neprijetnost	Negativni občutki	Počutje v pogovorih o smrti
J35	<i>To je zelo huda stvar</i>	Huda stvar	Razumevanje	Pogled na samomor
J36	<i>Takrat, ko slišim, da si je nekdo naredil samomor, pomislim, zakaj se je to zgodilo, kako je lahko do tega prišlo</i>	Pojavi vprašanje zakaj	Odziv	Odzivanje na samomor
J37	<i>To naredi nekdo, ki je v hudem obupu</i>	Obup	Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom	Pogled na samomor
J38	<i>To v normalnem stanju ne narediš, mora biti nekaj hudo narobe v življenju človeka</i>	Misel na stisko človeka	Odziv	Odzivanje na samomor
J39	<i>Najprej pomislim zakaj se je to zgodilo in kaj je bilo temu človeku</i>	Pojavi vprašanje zakaj	Odziv	Odzivanje na samomor
J40	<i>Če poznaš dobro človeka, se vedno sprašuješ, kako je do tega prišlo</i>	Pojavi vprašanje zakaj	Odziv	Odzivanje na samomor
J41	<i>Občutek je pa vsekakor grozen, ko slišiš takšno novico</i>	Groza	Odziv	Odzivanje na samomor
J42	<i>Veliko vprašanj se ti pojavi, na katera težko najdeš odgovor</i>	Pojavi vprašanje zakaj	Odziv	Odzivanje na samomor
J43	<i>O tej temi nikoli ne govorim</i>	Nikoli	Pogostost pogovora	Pogovor na temo samomora
J44	<i>Če slišim za samomor, se grozno počutim</i>	Groza	Odziv	Odzivanje na samomor

J45	<i>Znanec iz moje vasi, se je obesil</i>	Samomor znanca	Samomor	Izkušnja s samomorom bližnjega
J46	<i>vedno sem se spraševal, zakaj je to naredil</i>	Pojavi vprašanje zakaj	Doživljanje	Izkušnja s samomorom bližnjega
J47	<i>Sprašujem se, kaj se je dogajalo, da ni videl druge poti</i>	Misel na stisko človeka	Doživljanje	Izkušnja s samomorom bližnjega
J48	<i>Pogovor pomaga, da z nekom поделиš kar čutiš</i>	Pogovor	Predelovanje	Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega

9.4. Priloga 4: Osno kodiranje

1. Doživljanje smrti in umiranja

a) Razumevanje

- Težka stvar (A1), (I3)
- Grozna stvar (I1)
- Zapustiti življenje (A3)
- Ni konec (A9)
- Konec (B4), (B5), (C16), (D5), (F1), (F6), (H1), (H3), (I2), (I7)
- Verovanje v življenje po smrti (A10), (A13)
- Minljivost (C2), (J2)
- Neizogibnost (C3), (G18), (I4)
- Naraven pojav (C6), (C13), (D3)
- Del življenja (D2), (E2), (G4), (G17), (I5), (J3)

b) Pojmi, ki jih povezujejo s smrtjo in umiranjem

- Zadnja ura (A2), (E3)
- Odpoved organizma (B1)
- Usoda človeka (C8), (D4), (H5), (J1)
- Počitek (E5)
- Blažen mir (I8)
- Zadnja postaja (F2), (G6)
- Slovo (H4)

c) Negativna čustva

- Strah pred bolečino (A4), (J5)
- Strah pred smrtjo (A5)
- Šok (A6)
- Strah pred trpljenjem (A7), (A8), (H7)
- Strah nevernih pred smrtjo (A16)
- Občutek, da prideš v dom za stare umreti (F8)

d) Pozitiven odnos

- Sprejemanje (A14), (B3), (C1), (C3), (C4), (E1), (E4), (F5), (G3), (H2), (I6), (J4), (J6)
- Ni strahu pred smrtjo (B6), (D1), (D6), (F3), (F4), (F7), (G5), (H6), (H8)
- Del življenja (A15), (B2), (B7)
- Smrt kot rešitev (F10)

2. Odzivanje na smrt in umiranje

c) Odziv

- Težko preboli (A17)
- Težko predela (A18)
- Težko sprejme (A19), (A22)
- Presune (A21), (D9), (F11), (I9), (I10)
- Jok (B10)
- Sprejme (C10), (G7), (G11), (H38)
- Nezmožnost govora (D10)
- Ne razmišlja o smrti (G1), (G2)

d) Občutki

- Pomirjenost (A11)

- Ni strahu pred smrtjo (A12), (F12), (H9)
 - Pogreša (A20)
 - Čuti praznino (A23)
 - Bolečina (A24), (G9), (H12)
 - Neprijeten občutek (A25), (H16)
 - Slabo počutje (I11)
 - Žalost (B8), (G10), (H13), (I12)
 - Stiska (B9), (E9), (H15)
 - Jim je hudo (C7), (C9), (D11), (E6), (E8), (F9), (H11), (I13), (J8)
 - Jim je težko (D12), (E7), (G8), (H10), (J7)
 - Groza (D7)
 - Strah (D8)
 - Tesnoba (H14)
3. Odnos sostanovalcev do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
- a) Neopredeljenost
- Ne ve (A26), (D13)
 - Eni bi radi živeli, drugi si želijo smrti (B11)
 - Odvisno od posameznika (E10), (J11)
- b) Negativni občutki
- Hudo (A27)
 - Negativna čustva (A28)
 - Ganjenost (A29)
 - Strah (D15)
- c) Sprejemanje
- Smrt kot rešitev (B12)
 - Smrt kot del življenja (H21)
 - Sprejemajo (C11), (D14), (E11), (E14), (F14), (G12), (H17), (H20), (I18), (J9)
 - Se zavedajo smrti (C12)
 - Razmišljajo o smrti (E14), (H19), (I17)
 - Ni strahu pred smrtjo (F15)
 - Odprtost do takšnih tem (G13)
4. Odnos družbe do smrti in umiranja po mnenju stanovalcev doma upokojencev
- a) Smrt kot tabu
- Zaprtost do takih tem (A30), (B13), (D16), (D17)
 - Ne razmišljajo o smrti (B14), (E12), (E13), (F18), (F20), (H18), (H22), (I14)
 - Strah (G15), (I16)
 - Izogibanje (I15)
- b) Sprejemanje
- Sprejemajo (C14), (F16), (G14), (G16)
 - Ni strahu pred smrtjo (F17)
- c) Neopredeljenost
- Odvisno od posameznika (C15), (F19), (J12)
5. Izkušnje stanovalcev doma upokojencev s smrtjo bližnjega
- a) Pokojni

- Smrt sina (A31), (C17), (D20), (E16)
- Smrt hčerke (F21)
- Sostanova/sostanovalec (B15), (D18), (J10)
- Smrt mame (D19), (G19), (I19), (J13)
- Smrt očeta (G21), (H23), (I20)
- Smrt moža (D21), (E17), (E20), (F23)
- Smrt brata (I21)
- Smrt svaka (J14)

b) Odziv

- Pogreša pokojnika (A32)
- Misli nanj (A33)
- Ganjenost (A34)
- Bilo jim je zelo težko (C18)
- Huda prizadetost (I22), (J16)
- Ne more preboleti (I23)

c) Vzrok smrti

- Utopitev v reki Soči (A35)
- Bolezen (B16), (C19), (G20), (G22), (H24), (I24)
- Rak (B17), (E18), (E19), (F25)
- Kap (J15)

6. Zaznavanje bolečine ob smrti bližnjega

a) Odziv

- Ne more preboleti (A36), (A39), (E21), (E44)
- Misli nanj (A38)
- Ni telesnih znakov (A40), (J19)
- Sprejetje (D23), (D24), (G26), (H25)
- Ni tolažilne besede (E22)
- Redno obiskovanje groba (F27)
- Šok (J18)

b) Občutki

- Trpljenje (A41), (E26)
- Ganjenost (A42)
- Stiska (B18), (B23), (G25), (H30), (I29)
- Strah (I27)
- Jim je hudo (B19), (F36)
- Jim je težko (D22), (F37), (G24), (H26)
- Pretresenost (B20)
- Žalost (B21), (D25), (E25), (F22), (F30), (G23), (H27)
- Nemoč (C20)
- Bolečina (C21), (D27), (E43), (F24), (F29), (H29), (J20)
- Počutili izgubljene (D28)
- Telesna bolečina (E23)
- Telesna izčrpanost (E24)
- Nemir (E27), (I25)
- Groza (F26), (F28)
- Nerazpoloženje

- Neprijetnost (I26), (I31), (I32)
 - Tesnoba (I28), (J17)
 - Slabi občutki (I30)
- c) Izražanje čustev
- Jok (A37), (B22), (D26), (G27), (H28)
 - Vzdihovalje (C22)

7. Načini soočanja z žalovanjem

- a) Opora
- Opora v veri (A43)
 - Opora bližnjih (A44), (A51)
 - Spodbudne besede (A45), (A48), (A52), (B27), (D34), (F33), (G31), (H32), (J23)
 - Tolažba (A46), (A53), (B28)
 - Bližina (A47), (D31), (G30), (G32), (H31), (J21), (J24)
 - Objem (B26), (H33)
 - Sočutje (D32), (F34), (G33)
 - Podpora (F35)
- b) Predelovanje izgube
- Pogovor (A49), (B24), (D33), (F31), (F32), (G28), (G29), (J22)
 - Brez strokovne pomoči (A50), (J25)
 - Misel, da se je pokojna s smrtjo rešila (B25)
 - Samota (C23), (C24), (E30), (E33), (I33), (I35)
 - Sprehod (C25)
 - Meditacija (C26)
 - Mir (C27), (D29), (E31), (I34)
 - Sprostitev (C27)
 - Tišina (D30), (E32)
 - Delo (E28), (E29)

8. Pogovor o smrti

- a) Pogostost pogovora
- Redek (A54), (D38), (G36), (H37)
 - Nikoli (A56), (E35), (E38), (F38), (H34), (H39), (I36), (I39), (J26), (J29)
 - Včasih (B30), (D35)
 - Pogosto (C29)
 - Izogibanje pogovoru o smrti (F39), (I37), (J32)
- b) Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na smrt
- Ko kdo umre (A55), (D36), (E36), (G34), (G35), (H35), (J27)
 - Pogovor s sestanovalko (B31)
 - Bolezen bližnjega (C30)
- c) Opis situacije, ko pogovor nanese na temo smrti
- Novica o smrti (A57), (F42), (G37), (I40)
 - Smrt bližnjega (B32), (F41), (H36), (J30)
 - Pojav bolezni pri bližnjem (C31)
 - Izkušnja skorajšnje lastne smrti (D39)
- d) Tema pogovora
- Pogovor o pokojniku (A58), (B33), (J28), (J31), (J33)

- Brez razglabljanja (A59)
- Obujanje spominov (A60), (B34)

9. Počutje v pogovorih o smrti

a) Dobro počutje

- Sprejema pogovor o smrti (A63), (A64), (B29), (B35), (B37), (C33), (C35), (D37), (D40), (G38), (H40)
- Odprtost (B36), (C32), (H41)
- Dobro počutje (C34)

b) Negativni občutki

- Presune (A61)
- Zelo hudo (A62), (D41), (F46)
- Jim je težko (D42)
- Ganjenost (A65)
- Neprijetnost (B38), (B39), (E42), (F40), (F47), (G39), (J34)
- Žalost (B40), (E41), (F45), (I38), (I41)
- Vznemirjenost (E34), (G40), (I42)
- Slabo počutje (E39), (F43), (F44), (H42)
- Tesnoba (E40)

10. Pogled na samomor

a) Razumevanje

- Posledica razočaranja (A67)
- Nezmožnost živeti (A68)
- Odpoved živcev (B41)
- Neprisebnost človeka (D44), (D53)
- Odločitev za zaključitev življenja (B44), (D46), (E49), (F53), (H47), (I47)
- Več vrst samomorov (C36)
- Odvisno od psihe človeka (C37)
- Odvisno od moči človeka (C39)
- Huda stvar (C46), (G45), (I46), (J35)
- Nekaj strašnega (D43)
- Nekaj groznega (D45)
- Skrajni zaključek življenja (G43)

b) Pojmi, ki jih povezujejo s samomorom

- Skrajni izhod (A69), (B46), (F48)
- Brez izhoda (A70), (B45), (C42), (E47), (F50), (G44)
- Izhod v sili (H46), (I43), (I45)
- Depresija (B42)
- Pogum ali šibkost (C38)
- Obup (E48), (F49), (F52), (J37)
- Nerazpoloženje do življenja in življenjskih razmer (I44)

11. Odzivanje na samomor

a) Odziv

- Pretrese (A71)
- Pojavi vprašanje zakaj (A72), (B49), (J36), (J39), (J40), (J42)

- Brez obsojanja (A73), (C45), (H57)
- Misel na stisko človeka (A74), (C40), (D48), (F56), (I51), (J38)
- Hudo jim je (B47), (D47), (E51), (F54), (G46), (G47), (I48)
- Smili se jim človek (B48)
- Groza (C41), (D49), (G48), (J41), (J44)
- Neprijetnost (E50), (H48)
- Neodobravanje (F51)
- Stiska (F55), (I49)
- Ne razmišlja o tem (G41)
- Sprejemanje (H43), (H49)

12. Pogovor na temo samomora

- Pogostost pogovora
 - Nikoli (A75), (B50), (D51), (E52), (E53), (F57), (G49), (H51), (I50), (J43)
 - Včasih (C43)
- Priložnosti, ob katerih nanese tema pogovora na samomor
 - Novica o samomoru (A76), (C44), (E54), (F58)
 - Pogovor o pokojniku (H50)
- Počutje v pogovoru o samomoru
 - Ganjenost (A77)
 - Pretresenost (A78)
 - Težko (C47)
 - Slabo počutje (C48), (D50), (D55)
 - Hudo jim je (D52), (D54), (E56), (F60)
 - Žalost (D56)
 - Neprijetnost (E55), (F59)
 - Sprejema (H52), (H53)
 - Ni slabega počutja (H54)

13. Izkušnja s samomorom bližnjega

- Lastna izkušnja
 - Misel na lasten samomor (A66), (E45), (E46), (H44)
 - Izvedba lastnega samomora (B43), (B52)
- Samomor
 - Nima izkušnje samomora družinskega člana (A79), (B51), (C49), (D59), (F61), (G42), (G50)
 - Samomor znanca (A80), (C50), (I53), (J45)
 - Samomor sostanovalke (E57)
 - Samomor nečaka (H45), (H55)
 - Grožnja znanke z izvedbo samomora (D57), (D58)
 - Novica o samomoru (F62)
- Doživljanje
 - Misel na stisko človeka (A81), (I52), (J47)
 - Pojavi vprašanje zakaj (J46)
- Vzrok za samomor
 - Izgubila živce in skočila skozi okno (E58)
 - Spor z ženo (H56)

14. Soočanje z žalovanjem zaradi samomora bližnjega

a) Doživljanje

- Hudo (A82), (E59), (H58), (I54)
- Šok (H59)

b) Opora

- Opora v veri (A83), (A84)
- Opora bližnjih (D62)

c) Predelovanje

- Mir (C51), (D60), (E60), (I55)
- Tišina (D61)
- Samota (C52), (I56)
- Delo (E61)
- Pogovor (F63), (H60), (H61), (J48)